

elki-

őaszton

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

LIV. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

1979. JÚLIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Vissza ne éljünk Isten nevével! (Mekis Ádám) — — — — 358

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Presbitereknek, presbiterekről, presbiterektől (Balikó Zoltán) 388

Vannak presbiterek, hogy a lelkész segítő- és munkatársaiként
szolgáljanak a gyülekezetben (Szimon János) — — — — 394

TANULMÁNYOK

Isten teremtő tevékenysége (Dr. Nandrásky Károly) — — — — 402

Alkotmányunk harmincéves (Ruttkay Levente) — — — — 415

Bonhoeffer: Milyen legyen a prédikáció? (Ford.: Benczúr
László) — — — — — — — — — — 421

Fejezetek a svéd—magyar egyházi kapcsolatok 17—18. századi
történetéből II. (Dr. Fabiny Tibor) — — — — — — — — 424

KÖNYVSZEMLE

A szentsei-daloskönyvről (Dr. Barcza Béla) — — — — — — 430

FÓRUM

Mindennapos problémák: templomaink fűtése (Dr. Karner
Ágoston) — — — — — — — — — — 432

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 9. vasárnap (Ifj. Foltin Brunó) — — — — 435

Szentháromság után 10. vasárnap (Fehér Károly) — — — — 436

Szentháromság után 11. vasárnap (Gáncs Péter) — — — — 438

Szentháromság után 12. vasárnap (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — 441

Szentháromság után 13. vasárnap (Dr. Cserháti Sándor) — — — — 443

Szentháromság után 14. vasárnap (Józsa Márton) — — — — 446

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Dávid Ferenc ébresztése (Dr. Barcza Béla) — — — — Borító III

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 30,— forint, fél évre 180,— forint, egy évre 360,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
79.2521/2-07 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Vissza ne éljünk Isten nevével!

Lutheri „ajánlások”

Mi lelkészek megszoktuk, hogy a Kis Káté anyagát, így a Tízparancsolatot is elsősorban a gyermekekkel, konfirmandusokkal akarjuk megtaníttatni, illetve elsajátíttatni. Pedig Luther a Kis Káté előszavában hangsúlyozza, hogy ezt elsősorban „az egyszerű gyülekezeti lelkészek és idehírdetők számára”, valamint családfők számára írta. Jó, ha ezt tudatosítjuk magunkban, mert hajlunk arra, hogy mindig csak másoknak akarunk prédikálni, másokat akarunk kioktatni. Pedig itt is elsősorban rólunk van szó!

Azt mondhatná valaki, hogy mi lelkészek jól ismerjük és tudjuk a Kis Kátét, mi szükség van arra, hogy erről beszéljünk? Időszerű megállapítás ez is: valóban jól tudjuk a „szöveget”, de vajon értjük és megtartjuk-e annak tartalmát?

További megszívlelendő ajánlása Luthernek: „Különösen is azzal a parancsolattal... foglalkozzál legtöbbit, amely ellen legtöbbit vét a te néped.” Úgy gondolom, hogy éppen a II. parancsolat az, amely ellen legtöbbit vétünk mi lelkészek is. Szükséges tehát, hogy ezzel a parancsolattal „foglalkozzunk”. Nézzünk őszintén szembe a II. parancsolat megtartásának kérdésével.

Visszaélés Isten nevével

A második parancsolat szokásos fordítása: „Ne vedd hiába Istened nevét” — tartalmilag úgy is megfogalmazható, ahogyan azt ennek az írásnak címében olvashatjuk: „vissza ne éljünk Isten nevével”!

Ismerjük ennek a parancsolatnak lutheri magyarázatát. A Káté-magyarázat első fele rámutat az Isten nevével való visszaélés leggyakoribb jelenségeire: „Isten nevével ne átkozódjunk, ne esküdjünk, ne igézzünk, ne hazudjunk, se ne csaljunk.”

Luther Nagy Kátéjában e szavakkal kezdi magyarázni a második parancsolatot: „Az első parancsolat a szívet oktatta és a hitet tanította, ez a parancsolat pedig kifelé vezet: szánkat és nyelvünket igazítja Istenhez.” Majd rámutat a lényegre: „Isten nevével akkor élünk vissza leggonoszabbul, ha hazugságra, vagy csalásra használjuk.”

Nyilvánvaló, hogy Isten nevével való káromkodás, átkozódás és szitkozódás egyértelműen Isten nevének semmibevevését jelenti és Isten neve megvetésének durva formája. Formailag talán „finomabb”, de tartalmilag ugyancsak visszaélést jelenthet az Isten nevével való esküdjözés, még akkor is, ha az esküdjözőnek igaza van ill. ha valaki a maga igazát mindenáron Isten nevére való hivatkozással akarja bizonyítani. Az Isten nevében való hamis eskü pedig ugyancsak visszaélés, lényegében magának Istennek meghazudtolása, hiszen Isten „neve” lényegében és tartalmilag magát Istent jelenti.

hogy Isten nevét „igazságra és minden jóra használjuk... például igaz eskünel, ha szükség van rá... vagy nevét bajban segítségül hívjuk, jó sorban dicsérjük és hálával emlegetjük... így szenteltetik meg a neve, ahogyan a Miatyánkban imádkozzuk”.

Lelkészi szolgálatunk prófétai szolgálat is. Ez azt jelenti, hogy maga Isten hívott el és küld el bennünket erre a szolgálatra. Ezért mindig tudatában kell lennünk annak, hogy akár szólunk, akár más módon szolgálunk, mindent Isten megbízásából, az ő nevében kell cselekednünk. Ez ad „rangot” lelkesíti szolgálatunknak, de ugyanakkor a legszorosabban oda is köt bennünket szolgálatunk Urához. Az ő nevében kell végeznünk mindent. Az ő nevével „nevébe” kereszteljük a gyermekeket, Szentlelkének neve és ereje által konfirmáljuk meg őket, tanítjuk őket imádkozni. Isten nevében, áldásával bocsátjuk a családi élet útjára a házasokat. Úrvacsoraosztáskor, ill. gyónáskor pedig Krisztus nevében hirdetjük a bűnbocsánatot. A kopersó mellett is Krisztus nevében teszünk bizonyosságot az örökéletéről.

Mi keresztyének Isten nevével együtt emlegetjük és használjuk Krisztus nevét is. Erre feljogosít bennünket Istennek, az Atyának és Krisztusnak, a Fiúnak teljes egysége, valamint az a tény, hogy Isten az ő Fiát „mindenek fölé felmagasztalta és azt a nevet adományozta neki, amely minden névnél nagyobb, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon” (Fil 2,9—10). Ezért az ő nevében gyülekezünk össze istentiszteletre, bibliaórára, imádkozásra. Imádságainkban az ő nevében mondunk hálát és köszönetet az elvett testi-lelki javakért, az ő nevében valljuk meg bűneinket és kérjük bűneink bocsánatát, az ő nevében hívjuk őt segítségül a nyomorúság idején, az ő nevében terjesztjük elő kéréseinket a magunk és embertársaink javára. Énekeinkkel is az ő nevével dicsérjük és magasztaljuk.

Ha pedig egyesek „gyűlölnek bennünket az ő nevéért” (Mt 24,19), ezen ne csodálkozzunk, mert ezt sokakkal megtették az ő követői közül a keresztyénség történelme folyamán. Inkább arra vigyázzunk, hogy ne szégyeljük az ő nevével és ne tagadjuk meg, mert akkor ő is hasonlóan fog cselekedni velünk (Mt 10,33). Főleg pedig arra törekedjünk hivatásunkkal és egész életfolytatásunkkal, hogy ne hozunk szégyent az ő nevére.

A világhódító Nagy Sándorról mondják, hogy egyszer egy gonosztevőt hoztak elébe, akinek ugyanaz volt a neve, mint az övé. Azt mondta neki: „Vagy a nevedet változtatd meg, vagy az életedet, mert nem engedem, hogy szégyent hozzál az én nevemre!” Ugy gondolom, hogy sok esetben hálunk, keresztyénekről — Krisztus nevének viselőiről — és papokról is elmondhatná ezt a mi Urunk. Ezért elsősorban nekünk, lelkeseknek kell előljárnunk a második parancsolat megtartásában: „vissza ne éljünk Isten nevével”!

Mekis Ádám

Egyházunk útján

Presbitereknek, presbiterekről presbiterektől

„Vannak presbiterek... de minek?”

Hatrészes cikksorozat bevezető része jutott nekem. Nem én választottam, de vállalom. Hiszen nincsen egyetlen szolgatársam sem, akinek szívéből ne tört volna fel ez a kesernyés kiáltás. Bizonyára voltak és vannak presbiterek, akikből ugyanilyen kesernyés kiáltás tört fel — ellenünkre! Sorozatunkban majd átveszik a szót presbitereink is. Sem most, sem akkor bíró és vádlott helyett papok és presbiterek beszélgetéséről van csupán szó. Őszintén és alázatosan — az ügyért! A „belső cél” nyilvánvalóan az, hogy pap és presbiter kapcsolata és szolgálata tisztább és így eredményesebb legyen. Előjáróban tehát a szerkesztőség igénye szerint negatív példákból szeretném feltárni kesernyés kiáltásunk papi indokait. A hasonló viszonzás reménységében. Tudom, hogy kivétel nélkül minden esetben egyszerre kerülünk papok és presbiterek Isten mérlegére. A példák nem kiagyaltak. Negyvenévi lelkészi szolgálatom tapasztalataiból font töviskoszorú. Csendes imám, hogy ez is Jézus homlokán van s ezért van gyógyulásra reménység.

Eszembejut a harangügy. Nálunk is elvitték a nagy harangot még a háború idején. Ami maradt, csak olyan „miatyánk”-harang, csendít, de szavával nem zúg át a városon hivatkozóan és eszméltetően. Híre jött, hogy nem messze tőlünk két hatalmas harang van használaton kívül a község szélén előregedett lábakon. Az illetékes presbitériumot megkérdeztük, hogy az egyiket átadnák-e nekünk megfelelő áron. Egyöntetű volt a tiltakozás, az ügyben meghirdetett gyűléseket szabotálták, tehetetlen volt mind a helyi lelkész, mind az esperes. Sok faggatás végén bökték ki az illetékes presbiterek: mit szólnának a kitelepített atyafiak, ha meghallják, hogy ők elherdálták az ősök vagyonát? S eredménytelen volt minden kapacitálás. Inkább legyenek némák a harangok. Mert a „kintiek” véleménye perdöntő. Ugye, ilyenkor fakadunk ki: presbiterek, de minek?!

Felénk is megesett, hogy a társadalmi mozgás, városba húzódás stb. miatt elnéptelenedett egy kis falusi gyülekezet. Lényegében árva maradt a templom. Annak idején aranyat ért a bontási anyag. El is indult az intézkedés: meg kell menteni az orgonát, lebontani az oltárt, értékesíteni a padokat, majd az épületet „lábön” vagy társadalmi munkában lebontva pénzzé tenni. Minden épeszű ember tudta, hogy különben tönkremegy minden, hiszen nincsen gyülekezet már, amelyik rendben tartaná. A presbiterek hallani sem akartak minderről. Húzták, halogatták, nem jöttek el a meghirdetett gyűlésekre, senki sem vállalta, hogy aláírja a jegyzőkönyvet. S maradt minden évről-évre. Saját, hasonló ügyben reálisan gondolkodó és cselekvő presbiterek egyszerűen lebéneltek, mert a templomról volt szó. Nem értették meg, hogy gyülekezet nélkül a templom már csak elhagyott épület. Presbiterek — de minek?

Eszembejutnak esetek, amelyek mérhetetlen tudatlanságról tanúskodtak politikai téren. Fiataljaink manapság már alig hiszik, hogy volt olyan időszak, amikor „szabadon” csak presbitériumi gyűlésen lehetett beszélni. S hány helyen voltak olyan „hözöngő” presbiterek, akik gyengekező lelkesűk szolgálatát veszélyeztették, sőt országos kárt is okoztak, mert „ők megmutatják”... évekre került, amíg sikerült ezektől megszabadulni vagy — ritkábban — benőtt a fejük lágya. Milyen nehéz volt ezeket leváltásuk után megtartani a gyülekezetben. Hányan vonultak vissza megsértődve. Akadtak, akik szektákhoz csapódtak. A politikai reakció sokaknál az ó-ember utolsó mentsvára volt. Ma már remélhetően mindez a múlt emléke, de az ördög nem alszik. Lehetnek áttételek. S amíg ebben a nyavalyában szenved a presbiter, mondjátok, minek kell presbiternek lennie? Elém áll a „loyális” presbiter figurája. Amikor lehetlenné vált az obstruálás és neveltségessé váltak az ellenállók, gyors köpönyegfordítással loyálissá váltak sokan. A gyűlésen mindenre bólogattak, mindent meghallgattak, mindent megszavaztak. De valójában nem történt semmi változás. Hány és hány „rázós” ügyben hoztak ismételt határozatot, de a végrehajtással mindig adós maradt a presbitérium. Mert igazi véleményüket a gyűlés után hazafelé menve fejezték ki vagy vasárnap délután a préházban.

Ma ennek a magatartásnak új formája a részvétlenség. Hiszen nem „menő” dolog presbiternek lenni. Helyenként kötéllal fogják a presbitereket. Nemcsak az elfoglaltság vagy az anyagi célú hajszoltság miatt. Nem „kockáztatnak” egyházi érdekből. Gondoljunk egy-egy funkcióra való választásra. Felügyelő, gondnok, pénztáros, ellenőr, jegyző megválasztására helyenként a legnagyobb gond. A „szövetségi politika” korában (!) egymást ríogatják s kívül akarnak lenni az obliquon. Képtelenek megérteni annak összetársadalmi jelentőségét, hogy valahol jól mennek a dolgok és az egészségesen vezetett gyülekezetek mellékhatásként mennyi pozitívummal segítik elő a közerkölcsiséget. Fantómokat gyártanak s maguk remülnek halálra tőlük. Választásukat kelletlenül fogadó és lényegében részvétlen presbiterek ugyan mit érnek?

Bőven vannak, akik megcsonkították presbiteri esküjük szövegét. Nem mindig tudatosan. Lehet, hogy rossz örökségről van szó. De azt tartják, hogy „lelki” dolgokra nem szólnak bele, az a pap dolga. Ha azonban „anyagi” kérdések, „dologi” feladatok kerülnek elő, a szunyókáló presbiterek egyszerre aktivizálódnak. Ez az ő asztaluk. Röpködnek a gazdasági érvek, pénzügyi szempontok, nehogy az anyagi teherhordásuk megemelődjön. Órákon át tartó vita után keservesen, csak szó többséggel lehetett felelni a korábbi adófizetés mértékét páronként (!) évi harminc forintra évi hatvan forintra... tudom, ez nem általános. Ma már nálunk sincsen így. Már nem bogarásszák a törzsjövedelem utáni fél vagy egyszázalék összegét, de még mindig gyakori, hogy a farizeusi mérték alatt maradnak — „tizedet adok minenből, amit szerzek!” — Egyik kolégám kiszámította presbitérének, hogy amit évente befizet a gyülekezeti pénztárba, az lebontva naponta húsz fillér csupán. S a válasz? „de tisztelő ur, sok kicsi sokra megy ám s különben is hányszor prédikálta, hogy Jézus megköszönte a szegény asszony két fillérért...” lélegzetállító hogy milyen raffináltan zárkóznak el presbiterek az anyagi áldozathozatal elől. Van, aki azt hallotta, hogy az állam úgy is fizeti az egyházat stb. Bőven folytatható a negatív példa, de az kétségtelen, hogy anyagi kérdésekben megkötözött presbiter — minek?

És az „erkölcsi problémák”? Remélhetőleg megszabadultak már presbitériumaink az alkoholistáktól. De mi van a „sexes” presbitereinkkel?

Házasságuk külsőleg még bontatlan, de mindenki tud a presbiter „mellék-utcájáról”. Én annak idején számonkértem egyiktől. Meg is vallotta, de változtatni nem akart. Közöltem vele, hogy a templom nyitva áll előtte továbbra is, hátha egyszer megszabadítja őt is az evangálium ereje, — de presbiter nem lehet. Elképedt. Megsértődött. Elmaradt. Egy évre rá eltemettem. Iszonyú nehéz szolgálat volt. S mi van az elvált presbiterreinkkel, aki közül többen új házasságot kötöttek? tudom, hogy néha valami végkép elromlik, tudom, hogy a bűnbocsánat új kezdet ajándéka... én is eskettem elvált presbitert új feleséggel, de a szívem majd beleszakadt. S a régi asszony vajon mit tart a presbiteri tisztségről? s azok, akiket ő informál? kavarognak a szempontok, mi a rossz és mi a kevésbé rossz, mégis kitör ilyenkor szívemből a kesernyés kiáltás: — minek?

Valaki szokásától eltérően a reggeli alkalom helyett az ún. főisten-tiszteleten vett részt. Utána berontott hozzám az irodába. Hát ez lehetséges? főnöke, aki a munkahelyen az ideológiai türelmetlenség bajnoka, templomba jár? sőt igaz az, hogy presbiter is? nekem fogalmam sem volt erről a kettős játékról. Számonkértem. Rettentően meglepődött s azzal érvelt, hogy azt a másikat „muszáj” tennie, ezt pedig „szívből” teszi. A többszöri beszélgetés eredménye ígéretesen zárult. Onnan tudom, hogy aki megbotránkozott, hozta a hírt, hogy mennyire megváltozott a főnöke stb. Amire sokszor nem is gondol a pap, felveti a mindennapi élet és megoldást sürget. Schizoid világnézetű ember nem lehet presbiter. Mindkét oldalról elégtelen az osztályzat. De amíg nem egyértelmű az életfolytatás, addig... minek?

És a családi háttér? tudjuk, hogy a Krisztushitet nem lehet örökölni. Ismerjük a Szentlélek „ubi et quando” járását is. Mégis elgondolkoztató, hogy nem is ritkán történnek olyan dolgok presbiteri családokban, amelyek szekuláris familiákban is szokatlanok. Évekkel ezelőtt egy alföldi presbiter írt nekem fia dolgában. Elhagyta otthonát s valahol nálunk hányódik összeköltözve egy asszonnyal. „Mentsem meg a fiát...” — írta az apa. Sikerült hosszas keresgélés után megtalálni őket. Megvolt a csendes esküvő, majd hamarosan megszületett gyermekük keresztelése is. Évek óta kapcsolatban állok velük, de a fiatal férfi hallani sem akar komolyabb gyülekezeti beépülésről. Mint gyakran mondta, én „rendes tag” vagyok, de az egyházból nem kér, elég volt számára a gyermekkori tapasztalata. Agresszív apat, szigorú ellenőrzés és számonkérés, a gyerek majdnem megfulladt az otthoni „vallásos” környezetében. Tudom, hogy meg kell hallgatni a másik felet is, de kíméletlenül felvetődik a kérdés: a diakónia egyházában lehet-e presbiter az, aki családjában nem valósította meg a szeretet és szolgálat közösségét?

Vannak „paptisztelő” presbiterek. Klerikális szellemben gondolkodnak, minden jó, amit papja tesz vagy mond. Képtelen megérteni, hogy nem gaszuláló, tömjénező presbiterekre van szüksége a szegény papnak, hanem barátira, munkatársra, korrektorra. Hány eltorzult papi egyéniséget produkált az ilyen presbitereknek mithizálása? S amikor kiderült, hogy papja is botladozó, küzködő ember? mivel nem a gyülekezet Urához, hanem a lelkészhez kötődött, a botrány pillanatok alatt teljes kiábrándultságba sodorta házanépével együtt. Mindig rettegtem ettől és keményen elhárítottam magamtól kezdő rajongást, hiszen az első parancsolat megszegéséről van szó. A bálványimádás (papimádat) szükségképpen torlik botrányba. Eljön az „istenek alkonya”, s akkor — ?!

Vannak „kötekedő” presbiterek. Állandóan provokatív kérdést vetnek fel. Lehetőleg a legkínosabb helyzetben. Fontoskodnak és ők tudnak mindent egyedül. Baráti és rokoni kapcsolataik révén szinte országos

információs hírszolgálattal rendelkeznek. Gyűjtik, hordják ellenőrzés nélkül a híreket. Csak a rossz híreket. Jaj annak a papnak, akire rászállanak. Amennyire veszedelmes a paprajongás, annyira bomlasztó az ilyen presbiteri kötekedés. Hol „ordít” a pap mint a sakál, hol oly halkán „pötyög”, hogy senki sem érti. Hol hosszan beszél, nem lehet kivárni a végét, hol kurta a prédikáció, biztosan nem készült fel. A mostani papok általában még a régi papoknak nyomába sem érhetnek... azt várná az ember, hogy lassan elmarad a gyülekezetből, de erről szó sincsen. Jön megszállottan, minden alkalomra, hiszen szüksége van számára. A vasárnapi ebéd a pap és a szolgálata rendszeres transzírozásából áll és akkor még papját vádolja, hogy felnőtt fiait nem tudták „megfogni” diákkorukban, mindketten elsodrótak idegen utakra. Neki mindig igaza van, ő a vád állandó képviselője. S évtizedek alatt sem érti meg, hogy igazságszolgáltatás — lesz, de szeretetszolgálat van s bennünket ez kötelez életvitelünkben. A lelkész számára végül is áldást jelent, mert ha görbe tükrösen is, de mulasztásaival szembesül s az sem baj, ha tolerancia-képessége nő. De mi lesz vele?

Melyikünknek nincs baja a „lelkes” presbiterekkel? Munkára elsőnek jelentkezők: mivel vasárnap nincsen egyházfink, csak hétköznapi takarítónk, s télen ha havazik, szombat délután kezdi beborítani a ménkű hosszú járdát és templomteret, — vasárnap hajnalban itt lesz és segít. A 8 órás szolgálat előtt kimerülten, izzadtan fejezi be a lelkész-házaspár a hótakarítást s akkor (!) általában meg is érkezik azzal, hogy elaludt, feje fáj, közbe jött valami stb., de majd a jövő vasárnap. S mivel autózserelő, egyből ünnepélyesen kijelenti, hogy a gyülekezeti gépkocsira pedig ne legyen gondja senkinek, ő majd rendben tartja — egyházszereletről. Hosszú évek alatt egyetlen egyszer jött el, akkor is először előadást tartott a Trabant hibáiról, javasol nagyobb járgányt, majd miután összekent mindent olajjal, lediktálta a beszerzendő alkatrészeket, kér értesítést a beszerzés megtörténtéről, azután majd eljön és rendbeteszi. Idegeskedés, késedelem, bosszúság, amíg a pap megérti, hogy mindez csak üres beszéd. S miután kiokította presbiterét az adott szó, a pontosság és a rend tekintetében, — megsértődik és visszavonul. Igaz viszont, hogy felajánlása fejében harmadára csökkentette egyházi felajánlását...

És ha nagyobb tatarozásra kerül sor a gyülekezetben, előkerülnek azok a presbiterék, akik egyszerűen nem értik a reánk kiváltképpen kötelező „bizonylati fegyelem” dolgát. Ha nincs valami anyag pillanatnyilag a Tűzép-telepen, venni kell kéz alatt, igaz, hogy nem kapunk számlát, de hát ki lehet venni a perselypénzből, hiszen másképp nem megy ma semmi. Meg kell ám „csúszópénz” is, elszámolás? ki kell találni valamit, nem kell olyan komolyan venni a számszaki problémákat stb. Gazdasági téren megszokott pongyolaságukat egyszerűen be akarják hozni a gyülekezetbe s egyszerűen nem értik, hogy mekkora szolgálat a gyülekezet részéről még társadalmilag is a kifogástalan, precíz pénzkezelés. Megsértődnek, visszavonulnak. Így — minek?

S vannak őrmestertípusú presbiterék. Vállalják, hogy nagyünnepi alkalmak során gondoskodnak a hívek elhelyezéséről s ha már tele a templom, úgy átirányítják őket a hangszórával ellátott tanácstermekbe. Szép szolgálat. De hát ők őrmesterek. Ráripakodnak a pad széléen ülőkre, hogy húzódjanak beljebb. Amíg valahol észrevesznek egy üres helyet, lökdösis az állókat, karjukat keményen megszorítva, hogy vonuljanak előre és préselődjenek még be. S ha nem is egy, megúnja és kimegy a templomból, még neki áll feljebb: „millen emberek vannak...” Súlyos aranyér műtét után eljött valaki a templomba, megállt hátul. Mivel akadt

még egyetlen hely az első sorban, a jutasi őrmesterek kései utóda elkezdte nógatni, majd lökdödni, végül karonragadta, hogy előre kényszerítse. Alig tudott menekülni szegény emberünk s persze nem kötötte presbiterünk orrára, hogy képtelen leülni. Hazament. Gyülekezeti hírszolgálatunknak ebben az esetben hála, idejében megtudtam, sikerült „elboronálni” a dolgot a magnó-felvétel révén pótlólag mégis volt húsvéti istentiszteletben része. Presbiter, szolgál is, de így? tipikus törvénytunka. Sajnos, otthonában is diktátor. Számomra csoda, hogy még nem marta ki a templomból háza népét. Presbiter, ünnepi önkéntes szolgálat, de így?

Gondoljunk a sértődőre. Fantasztikus, hogy mindig talál valami okot a szenvedésre. Ha megfázik, mindig a templomban volt hideg s nem az autóbuszban, utcán vagy munkahelyen, hanem az istentiszteleten tüszentett rá valaki. Ha kánikulában nyitva áll a templomajtó, direkt ellene teszik, mert érzékeny a cúgra. Ha zárva van, akkor persze legyen rosszul, hiszen mindeki tudja, hogy „vérnyomásos” s nem bírja a hőseget. Ha egy kis asszonyka elhozza karján kisfiát magával, hogy résztvehessen az istentiszteleten, akkor ez is azért történik, hogy őt megzavarják az áhítatában, mert a gyerek nyugtalanodik, sugdos, esetleg hangosan megkérdezi: „meddig beszél még a bácsi?” emiatt nem hallotta a legfontosabb mondatot. Ha virágot hoz az oltárra 10 perccel (!) az istentisztelet előtt, akkor halálosan meg van sértve, hogy az ő virágcsokrának talán csak vázában a földön volt helye s nem az oltáron. Egyszerűen nem érti, hogy az oltárdíszítés sokkal korábban történik s nem lehet az utolsó percekben elrontani az ízlésesen és szépen feldíszített oltárt egy tarka csokorral. Dehát szeret szenvedni s erre mindig keres okot és alkalmat. Ha a lelkész mitsem sejtve néhány gyakorlati vonatkozással él a szószéken, azonnal felkapja a fejét: „már megint engem prédikáltak ki”. Mégsem maradna el semmi pénzért a templomból. Engényt tart rá, hogy állandó példával bizonyíthassa, hogy rajta nemcsak a világ, hanem saját egyháza is nagyokat és rendszeresen rúg. Aki mindezt nem tudja, tisztelettel néz rá, hiszen bármikor jön a templomba, őt mindig itt találja. A pap pedig várja hétfő reggel az újabb jeremiáddal kedves munkatársát. Így folyik be a vasárnap a hétköznapiakba már hétfőn reggel... egyike a törzsgárdának, de... így minek?!

S akad még drága magyar Sionunkban egy-egy „ájtatos” presbiter. Az enyém — mintapéldány a „maga nemében”. Gyermektelen, felesége sok szenvedés után pár éve meghalt. Amíg élt, férje nyögött, fohászzkodott, de egyszer azért elszölte magát kikísérve engem háza kapujáig mondván: „csak azt adja meg az én jószágos Istenem, hogy annyira felgyógyuljon a feleségem, hogy alaposan eldönegthessem...” Nem sokkal a temetés után felkeresett, hogy nem tud asszony nélkül élni, hiszen még csak „hetvenkedik”. Közöltem vele, hogy mi a véleményem. Sértődötten elfohászzkodott az irodából. Magához vett egy „hívő” asszonyt, mint hamárosan megtudtam, igaz, hogy ádventista volt az istenadta, de „hívő”. Mire beavatkozhattam volna, elzavarta a háztól, mert letépte a kertben azt a virágot, amit ájtatos barátunk „áldott, jó” felesége sírjára szánt. Fejmosás, szánom-bánom részemről és részéről. Azután húsz évvel fiatalabb asszonykát szedett fel valahol. Már turbékolta, amikor betaposam a pedálba s követeltem, hogy vegye tisztességesen feleségül. Azzal mentek el együtt az irodából, hogy a tanácsházán kérnek időpontot s utána lesz egyházi esküvő. Nem jöttek. Azok a hetek kivételesen zsúfoltak voltak, láttam ugyan, hogy egyedül üldögél és sóhajtozik a szokott helyén, de egyszerűen nem volt időm felkeresni. Egy temetésen megláttam végre, intettem, hogy jöjjön velem és mellettem a sír felé menetben, s reméltem, hogy utána beszélhetek vele. Így is volt és mi derül ki? ezt is elzavarta

a háztól, mert kiderült, hogy „rút, anyagias lelkiületű”, ugyanis nem volt hajlandó saját nyugdíjából fedezni a háztartás költségét, hanem tisztos hozzájárulást kért ájtatos barátunktól. Először szólni sem tudtam a méregtől. Később meg nem lett foganata semmiféle szónak, beszűkül, raffinált, önző és — vallásos. Állandó rigmusa: „csak azt nem értem, hogy az én drága, jó Istenem miért nem könyörül meg rajtam...” Kemény harcot jelent teológiám és ösztönös indulatom között, amikor — minden alkalommal! — úrvacsorát vesz, folyik szeméből a könny és félhangosan fohászkodik. Rettenetes nehéz szeretni és imádságban hordozni. De muszáj! — viszont addig, amíg Isten csodák csodájára meg nem töri és meg nem változtatja, presbiter ugyan, de — minek?

És az „infantilis” presbiter... nem, szó sincsen róla, nem analfabéta, nem is volt gyógypedagógiai eset. Ugyan nem tudom miképpen, de diplomát szerzett s szép pozícióban tevékenykedik. Mégis infantilis. Az évek elszálltak fölötte, lassan ötvenes, de valójában a pubertás korát éli. Egyszer számonkértem, hogy miért nem jár rendszeresen templomba. A válasz hallatára azt hittem, hogy megindul alattam a föld. Azt mondta ugyanis: „ne is haragudjál, de ha vasárnap délelőtt a tévében foxi-maxi van, akkor nem tudok eljönni, mert azt nekem feltétlenül meg kell nézmem...” Viszont ha eljön — nyilván rossz a tévéműsor — akkor kivétel nélkül prédikáció elejére érkezik, nem bejön, hanem bevonul s pillanatok alatt állva elalszik. Csak a háborúban láttam ilyent, holtfáradt bakáink menetelve aludtak. De hát ő még katona sem volt mérhetetlen lúdtalpa miatt. Presbiter, hozzá még diplomás is, de — így minek?!

Van „statisztikus” presbiter is. Önként vállalta, hogy pontos létszámot közöl az istentisztelet és úrvacsoraosztások után. Évek óta végezte. Igehírdetés közben gyakran ránéztem ámulva, hogy állandóan mozog az állkapcsa. Azután kiderült minden, amint szokott is. Többen voltunk szolgálat után az irodában és az igehírdetés dolgáról esett szó okos, őszinte beszélgetés során. Ő is ott volt s mivel hallgatott, rákérdeztem, ugyan mi az ő véleménye? kiderült, itt fogalma sincs semmiről. Majd el-ajultam. Ez az atyafi állandóan itt lebszel, de csak számol, hányan vannak, hány férfi és hány nő, mennyi a fiatal és mennyi az öreg stb. Megdöbbenem és négy szemközt meg akartam győzni, hogy ez így iszonyú. Nem értette. Nem érti. Ő számol és számol... amíg egyszer őt is ki nem számolják, Isten őrizzi!

Talán akad felétek is „sznob” presbiter? ezek „sima” vasárnap láthatatlanok, de jaj, ha külföldi vendég jön vagy pláne országos egyházi vendég érkezik, akkor elemében van. Ő az első. Rohan a vendég elé, hajlong, intézkedik, fontoskodik. A templomban néha beleszól a meglepődött igehírdető szavába: brávo... körülötte forog, amíg el nem utazik. Nemrég egy skandináv vendégszónok búcsúzáskor mondta, hogy mennyire irigylem engem, hogy ilyen aktív presbitereim vannak. Szívből kívántam neki ezerannyit... mert ezek nem arra figyelnek, ami hangzik, hanem csak arra, aki a szószéken áll. Ha lehet, le is fényképezi, autogramot is szokott kérni, szép kis albuma van. A hazai kenyeret nem becsüli. Farmerből is jobb a külföldi. Nyilván a prédikációból is. Nemcsak a gazdag, hanem a sznob is nehezen találja meg a tú fokát... s addig, mozgékony presbiter kétségtelen, de — mennyire igaz a kesernyés kiáltás — így minek?!

Presbiteri arcok, különös magatartások, személyiségzavarok, öni-gazak és érzékenyek, kevélyek és irtalmatlanok, ájtatosak és kétkulacosak stb. A sort folytathatnánk. Írjak a biblia-szaggató presbiterről? aki valahányszor feleségével valami problémája van, szétépi a bibliáját. Másnap jön,

szegyenkezik és vesz újat. Pont a bibliát tépi szét következetesen. Rejtély. S fölös forgalom az irattermesztésünk számára. Vagy említsem meg a zsu- gorit, aki nem térhetett ki adakozás elől egy gyermekünnepély tombolája alkalmával s hozott — szívfájdalommal! — egy üveg dugót. A hozzávaló kancsó már régen eltörtött, a dugó megmaradt. S letette a ház asztalára. Megrendülve néztük, mert tudtuk, hogy mekkora áldozat volt ez tőle. Említsem meg a fenyőfás presbitert? aki minden évben kinyomozhatatlan helyről óriási fenyőfát cipel a templom részére ajándékba, de ezzel elérte a maximumot. Vagy a bankárt, akinek egyetlen kérdése van felénk: mennyi pénze van a gyülekezetnek a bankban?... mindez nemcsak a presbiter nyomorúsága, hanem a gyülekezet és a lelkész közös nyomorúsága. Néha feltör a kérdés: van reménység a pozitív változásra? — azt hiszem, hogy van. Muszáj lennie! talán ott kezdődik a megoldás, hogy minden felsorolt és szemérmesen elhallgatott eset kapcsán nekem a papnak kell megállnom az egyház Ura előtt: „óh, én vétkem, óh, én igen nagy vétkem.” Bűnbánat nélkül semmi jó még nem született. S amíg ők is eljutnak egyszer a bűnbánatra, nyilvánvalóan nekem kell kezdenem. Nem is aaptalanul. Hiszen a „görbe tükör” minden torz arca, gesztusa mögött Jézus kér tőlem valamit számon. Elsősorban az imádságomat. Azután a Lélek kenetét. Az ige erejét. A szeretet hatalmát. A türelmet, a megbocsátást, az új kezdés reménységét, az alázatot, a gyermeki hitet, a példaadást... hiszen ha bennünket, papokat meg tud változtatni az Isten, hogyme tudná átfőrnálni presbitereinket is! Van is rá bőven példa. Soraim írása közben regisztrálok ámulattal, hogy több a pozitív példa, áldott legyen érte az Isten! Sorozatunk további rendjében lesz is arra alkalom, hogy kirajzolódjon az igazi evangélikus presbiter arca, aki tudja, érti Isten országá dolgait, nyitott a szíve a közegház és társadalmunk minden ügye számára, s mert az „Urban” gondolkodik, ezért (!) gondolkodik és szolgál az emberiség világméretű összefüggésében. Nekem sok ilyen barátom és munkatársam volt és van, amióta szolgálatban állok. Nélkülük nem mennék sokra. De higgyétek el, javamra voltak és vannak a „negatív” presbiterek is. Nemcsak alacsony vényomásmomat rendez a kívánt szintre a velük való kapcsolatom. Nemcsak az ekklézsia humorát istápolja kifogyhatatlan sztorikkal. Inkább megmutat egyéniségemből olyan felszámolandó, ó-emberi motívumokat, amelyekből „ütközben” kell megszabadulnom ahhoz, hogy elérjek a célba. Ez pedig „külön” nem sikerülhet. Csak együtt. Papok és presbiterek közösen kapták az elhívásukat és ezért most a szolgálatukat a gyülekezetben a még nem-gyülekezetért... drága ígélet mindnyájunk számára, hogy papok és presbiterek is elférnek a kősziklán!

Balikó Zoltán

Vannak presbiterek, hogy a lelkész segítős és munkatársaiként szolgáljanak a gyülekezetben

Bevezetésben két dolgot szeretnék megemlíteni. Az egyik, hogy szakfolyóiratunk szerkesztőjének felkérésére a cikksorozatban való részvételre akkor érkezett meg, amikor vasárnapi textus fölött meditáltam (1 Pt 5,1—5), melyben a presbiterek szolgálatára kiemelkedően nagy hangsúly esett. Ennek az igeszakasznak mondanivalója meghatározta készülésemet

nemcsak gyülekezeteim felé, hanem az akkor leírt és elmondott gondolatfonalak előttünk e témával kapcsolatban az alábbiakban is.

A másik megjegyzésem arra a tervszerű munkára irányul, hogy a presbiteri szolgálatot mélyíteni kell a gyülekezetekben. Eljött egyházunkban annak az ideje, hogy céltudatosabban foglalkozzunk a presbiterekkel gyülekezetekben, de egyházmegyei konferenciákon is. Így sok „hol volt, hol nem volt” presbiter megtalálja helyét a valóságos gyülekezetben. Ugyanakkor ezeken a konferenciákon kitekintést is kaphatnak, hogy túl lássanak saját gyülekezetük „kerítésén” és bekapcsolódhassanak egész egyházunk szolgálatába.

1. *Hívó presbiterekre van szükség!*

Egy bizonyos: nagyon gyakran éppen ezt a szempontot nem veszi sem a lelkész, sem a presbiter választó gyülekezet figyelembe. Megelégszünk azzal, hogy egy kevés „ügybuzgóság” legyen a jelöltben, gondolva, hogy ezek az ügybuzgó-erek patakba ömölve sodrásukkal előreviszik a gyülekezet ügyét. Vannak esetek, amikor egy-egy „nagyünnepi egyháztagot” azzal akarunk aktivizálni, hogy megválasztjuk presbiternek. A tapasztalat azt mutatja, hogy legtöbbször továbbra is üresen marad a helye a templomban, de az üléseken is. Folytathatnánk a negatívumoknak számító jelölőgyűlési szempontok felsorolását: ha nincs más, jó lesz ő is; nincs nagy választékunk; fontos, hogy be legyen töltve a tisztség; majd „megemberelem magát”, jobban ráér, mert nyugdíjas stb. —, de a presbiter választás mércéje ez: „Krisztus szenvedésének tanúja”. (1 Pt 5,1) legyen, vagyis aki tudja, hogy ki az a Jézus Krisztus, mit tett érte és így tanúskodik róla, mint az élő Úr megragadottja, aki a hit engedelmességével lép szolgálatának nyomába.

Úgy is mondhatjuk, hogy szolgálatát betölteni akkor tudja a presbiter, ha a választása nyomán kapott megbízatása, külső elhívása mellett tudja, hogy *belső elhívásra* is szüksége van, vagyis a Szentlélek munkálta hitre. Senki sem lehet az egyház élő tagja élő hit nélkül, a presbiter különösen nem. „Hit nélkül lehetetlen az Istennek tetszeni.” „Hit nélkül a presbiter olyan, mint a gyertyatartó gyertya nélkül, harang nyelv nélkül... Hiszi, hogy Isten a kegyelmi javakat az egyházban ajándékozza oda és ennek az egyháznak tagja és felelős előjárója a presbiter.” (Lelkip. 1954. 384. o.) Egyházi törvényeink is nagy felelősséget helyeztek a presbiterekre. Eszerint a gyülekezeteink és egész egyházunk döntő, legfontosabb kérdései a presbitériumokban dőlnek el. Létkérdés tehát egész egyházunk számára a presbitériumok összetétele és szolgálata. Sőt azt is bizton állíthatjuk, hogy az egyház megújulása elválaszthatatlan a *presbiterek megújulásától*. Haldoklik az a gyülekezet, ahol a presbitérium tagjaiban hiányzik az értük is meghalt, feltámadott Úr Jézus Krisztusban való élő hit. Ahol viszont élő hitű előjárók vannak ott megújul a gyülekezet. Ahol nincsenek ilyenek, hanem közömbösséget, reménytelenséget, árasztók, stagnálás következik be és leszakadás a szolgálat útját előttünk járó Krisztustól. Nemrég az NDK-ból hazavárták édesanyja temetésére a gyermekét. A vonatnak menetrendszerint meg kellett volna érkeznie, de az a kocsis, melyben utazott leszakadt a mozdonyról, mely ment tovább. Így lekészt a temetésről, hiába vártuk. Másnap ment ki a behalt sírhoz koszorújával és könnyeivel... Ha egyházunk, gyülekezeteink nem akarnak elkésni az előtte álló feladatok elvégzésével, akkor összeköttetésben kell maradni presbiterekkel az élen az előttünk járó Jézussal. Azok tudnak előjárni és magukkal ragadni a többieket, a gyülekezetet

is, akiknek hitük ismeret is, tiszta ismeret. Ez nem akármilyen gnózis! A presbiter hite úgy izmosodhat, ha olvassa a Bibliát, ha forgatja hitvallási iratainkat, ha hetilapunk ismerője és így hitismerete bővül, táguil bekapcsolódva egész egyházunk nagy családjába a felelősség hordozásában. A presbiteri ülések, összejövetelek fontos tárgya a közigazgatási kérdések, anyagi ügyek megtárgyalása. De nem merülhetnek ki ezek taglalásában úgy, hogy ki ne nyíljék a Biblia igemagyarázattal. Nem maradhat el imádság és ének sem. Ha így válnak a Szentlélek műhelyeivé az ülések és ismertetést hallanak gyülekezeti és egész egyházi életünk jelenlegi és soronkövetkező feladatairól, terveiről nem zárkozhatnak el, mert erőt kaptak a nyílt, önzetlen szolgálatra.

2. A gyülekezetben szolgáló presbiterek.

Beiktatásuk alkalmával elhangzik felettük 1 Pt 4,10—11: „Ki milyen lelki ajándékot kapott, úgy szolgáljatok azzal egymásnak, mint Isten sokféle kegyelmének jó sáfárai... ha valaki szolgál, úgy szolgáljon, mint aki azt az Istentől kapott erővel végzi... „Nyilvánvaló tehát, hogy külső megbízatása alapján is a presbiternek elsőrendű feladata, elvégezni Istentől kapott erővel szolgálataát a gyülekezetben. A presbiteri eskü szövegében is erre utal: „...egyházközségünk belső békéjét őrzöm és építem”. Az E. T. II. tv. 11. §-a szerint a presbiter feladata, hogy rendszeresen részt vegyen a *gyülekezet életének irányításában*.

Ezzel kapcsolatban először is a péteri ige alapján kihangsúlyozandó, hogy a presbiternek a kapott ajándékkal és erővel *szolgálni* kell a gyülekezetben. Egyházunk mai útján van a helye, ahol nem lehet önelégülten megállni, esetleg „ülni a babérokön”, amiért netán nem is ő dolgozott, hanem tovább kell lépni a diakónia útján, járni kell azon. Lehet, hogy valamikor a presbiteri tisztség egyet jelentett az „előüléssel” és egyeseknél ebben az önelégült ülésben ki is merült egész ténykedésük, de egyre inkább rá kell döbennünk, hogy a diakóniailag strukturált gyülekezetben a presbiterekre nem az előülés, hanem az előjárás a jellemző, amint ezt szépen kifejezésre juttatja sok gyülekezetben használatos megszólításuk: előjárók. Egyháztanács tagjaiként is szerepelnek, mégis a legnagyobb feladatuk, szolgálatuk nem abban áll, hogy „tanácsadási” funkciót töltsenek be és ülve jótanácsaikkal aktivizálják a gyülekezetet, hanem előjárjanak a hitben, terhek hordozásában...

Valamikor előfordult, hogy a presbiteri tisztség betöltéséhez alapul szolgált a vagyoni helyzet. Tagadhatatlan, hogy jómódú, hívő tisztségviselők az anyagi terhek hordozásában nagyon jó szolgálatot végeztek. Mégis, ahol a választás alapja csak a vagyoni helyzetre korlátozódik ott háttérbe kerül a krisztusi indulat, a szolgálat lelkületének primátusa. Egyik filiában presbiter választás alkalmával egy szorgalmasan templomba járó férfira esett a jelölés, aki még addig sohasem vilselt egyházi tisztséget. Ő a bizalmat ezzel akarta elhárítani: a múltban sohasem jöhettem számításba, mert mindig voltak vagyonosabbak, most jó leszek erre a tisztségre? Csak ezt válaszolhattam, amit a gyülekezet is igenelt: egy a döntő, hogy akít a gyülekezet bizalma a presbiteri tisztségre méltat, tudjon hitből fakadóan, keserűség nélkül szolgálni. Résen kell lenni ma is, mert az életszínvonal emelkedése nyomán vadhajtasok is elburjánzóznak és nem egyszer olyan „presbiterek” kerülnek a gyülekezet élére, akiknek szívközelben hordott pénztárcájuk elnyomja szívüket, akik napközben dolgoznak (nyugdíj is legyen), reggel-este meg vasárnap „keresnek” (háztáji-állatok). Mindig elfoglalt emberek és ilyen „elnyomott szívvel” nem tudnak szolgálni a gyülekezetben. Tegyük a hangsúlyt most:

a gyülekezeten! Itt kell építeni és őrizni a belső békét, melyből nem zárható ki a külső béke sem. Ha akárhol fel üti fejét a gyülekezeten a keserűség, elégedetlenség, közömbösség, ezt nem nézheti páholyból, hanem be kell avatkoznia bölcsen, hogy eloltsa ezeket a tüzeket. Ez is hozzátartozik feladatához, a gyülekezet életének irányításában való rendszeres résztvételhez (ET). A tűzoltást is irányítani kell! Aki járművet irányít, annak meg kell éreznie időben, hogy nem érez-e benzin szagot, mely meggyulladhat és lánggalobbanthatja egész járművét; hallania kell a hibát jelző hamis zörejeket. A gyülekezet vezetésében résztvállaló presbiter nem mondhatja: megélem hitemet azzal, hogy ott ülök a „volámnál”, hiszen az útra is kell figyelnem, nem nézhetek még azokra is, akik rámbizattak. A hit azonban éberre tesz: az egyházban robbanást előidézhető szivárgások észlelésére, bajt jelző hamis zörejek meghallására. Nem mondhatja a presbiter ha felüti fejét a békétlenség tüze: „mosom kezeimet”, mert lehet, hogy éppen ő volt az előidézője, mint Néro és égő Róma esetében.

A gyülekezeten szolgálni azt jelenti, hogy előjárók a hitből fakadó áldozatban, ugyanakkor szavaimmal is erre indítok másokat. Ehelyett sok tisztségviselő azt mondja, amikor konkrét feladatokról van szó: én benne vagyok a dologban, tudom, hogy meg kell tenni, de a többiek dolgába nem szólhatok bele, zsebükbe nem nyúlhatok, mert ha ilyet tennék, a helyzet csak rosszabbodna. Vannak gyülekezetek, ahol egy-egy presbiter akadály a annak, hogy pl. az egyházfenntartói járulék fenntartókénti 200, ill. nyugdíjasoknál 150 Ft összeg általánosan elterjedté váljék, mert attól félnek, hogy sokan „megmakacsolják” magukat és semmit sem adnak. Az ilyen „megmakacsoltaktól” nem kell féltetni az egyházat és jövőjét, de azoktól a névleges presbiterektől igen, akik a gyülekezet életének irányítását úgy képzelik, hogy a kishitűek véleményét kell elfogadni jegyzőkönyvileg is, melyet ők azzal tetéznek, hogy ráütik hitetlenségük pecsétjét! Polikarpus smirnai püspök, aki János apostol tanítványa volt, a filipibeliekhez írott levelében többek között ezt írja a presbitereknek: „A vének mindenki iránt szívesek és könyörületesek legyenek. A tévelygőt igazítsák útba... Isten és az emberek előtt mindenkor a jóban fáradozzanak, haragtól, pártoskodástól és minen igaztalan ítéletől tartózkodjanak... besúgásokra ne hallgassanak...” Ma is aktuális: a presbiter akkor tud hatékonyan részt venni a gyülekezet életének, minden funkciójának előbbrevitelében, irányításában, ha nem érzéketlen lelki-testi sebek meglátásában és gyógyításában, de a tévelygések elől sem huny szemet, ítélete nem elfogult, hanem az egész gyülekezet javát, érdekeit tartja szem előtt minden kérdésben: lelki és anyagi kérdésekben egyaránt.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a gyülekezet életének irányításában csak úgy tud résztvenni a presbiter, ha elsősorban a *gyülekezet életében* vesz részt. Nem úgy akar irányítani, hogy néha beül a gyűlések-re, eljön akkor, ha anyagi beszámolókról van szó, hanem rendszeresen ott van az istentiszteleteken, részt vesz az úrvacsorai koinóniában, elfogadja a bűnbocsánat ajándékát, mint szolgálatának örömteljes erőforrását.

3. A lelkész segítő- és munkatársai a presbiterek.

Közel 30 éve napvilágot látott egyik lelkészi szakfolyóiratunkban olyan imádságos rend, melyet egy elhunyt szolgatársunk írt és vezetett be gyülekezetében: lelkipásztor és presbiterek imádsága istentisztelet előtt. Imádkozó presbiterek lehetnek a lelkész segítőitársai, akik együtt tudnak könyörögni lelkészükkel istentisztelet előtt, de máskor is, Isten

elé vinni a gyülekezet minden kérdését, problémáját, kérve az erőt: veni creator Spiritus!

Az imádság csatornáján jut el a hit gyümölcse az együttes szolgálat helyére. Így lehetséges a jó összhang, lehetnek a presbiterek segítőkész munkatársak a ferdeségek elleni küzdelemben és a torzulások kiigazításában. „Szó szerint, öleljék át: szeretetükkel, segítőkészségükkel, becsületes tanácsaikkal, de ne terheljék meg keresztyénekhez nem méltó, falmelletti zavart keltő pletykáikkal.” (Lp 1977. 714. o.)

a) Vállalják a szolgálatban osztozást.

A gyülekezetben végzendő szolgálat megtervezésétől a megvalósításig, kivitelezésig lelki és anyagi ügyekben egyaránt. Osztozzanak az évi munkaterv összeállításánál nemcsak azért, hogy lássák milyen szolgálatok fontosak a gyülekezet életében, hanem vegyék is ki részüket, amikor meg kell valósítani. Az anyagi ügyekben való osztozásnál általában mennek is a dolgok. Sok szép példát lehetne megemlíteni, amikor presbiterek derekasan kiveszik részüket ebben a tekintetben. De amikor a szolgálat egész területén való részvételt kapnak felhívást, akkor kiütözik két egyházi közvéleményt formáló téves felfogás. Az egyik az, hogy a gyülekezet lelki életéért kizárólag a lelkész a felelős, tőle várnak minden lelki munkát és személyéhez kapcsolnak minden ilyen irányú megmozdulást. Ennek egyik vadhajtása, hogy pl. ha egy szórványba a lelkész járműhiba miatt késve érkezik az istentiszteletre, alig van olyan gyülekezet, ahol ilyenkor legalább addig, a lelkész megérkezéséig énekelnének. Ha pedig egyáltalán nem tud megérkezni, áldott dolog, ha a presbiter irányításával énekelnek, imádkoznak, esetleg a Bibliából textust olvasnak. Az ilyen lehetőségekre és alkalmakra fel kell hívni a szórványpresbiter figyelmét, hogy legyen nála Biblia és a textus felolvasása után az Év. Élet hetilap-punkból (kár, hogy nem érkezik meg mindig vasárnapra) olvassa fel „A vasárnap igéje” meditációt.

A másik téves felfogás, amely a gyülekezet asszonyrétegére épít fel mindent, amikor a kivitelezésről van szó. Több mint figyelemreméltó az a magatartás, mely főként falun élő gyülekezeteket kísért még, t. i. az, hogy a presbitériumokban alig van nő. Ha azonban arról érdeklődünk, hogy „milyen régen láttam presbiter testvéremet az istentiszteleten, bibliaórán stb.”, akkor azt a választ kaphatjuk nem egyszer: „...de a feleségem, ...édesanyám ott volt”. Amilyen öröndetes, ha presbitert feleségével együtt látunk az istentiszteleten és más alkalmakon, olyan elszomorító, ha sok presbiter így osztja meg családjában a gyülekezet életében való részvételt: ő az üléseken dönt gyülekezeti dolgokról, felesége pedig legyen az igehallgató. Ezt a téves felfogást minél előbb fel kellene számolni, ahol még uralkodik, mert az ilyen ferde nézettel megfertőzőt presbiter nem tud hatékonyan osztozni a lelkéssel a szolgálatban.

Akik erre az osztozásra hajlandók két típusra oszthatók. Vannak, akik *mindent megigérnek*: elvállaljuk, ott leszünk, megcsináljuk, de amikor a tettek mezején meg kell jelenni, sehol sincsenek, mert utólag kiderül: éppen akkor jött közbe valami elodázhatatlan (váratlanul jöttek vendégek stb.). Kérdőjelünk azonban akkor lesz egyre erősebb, amikor a nagy ígéretekre ugyanaz a kifogás merül fel mindig. Vannak, akik a presbitériumban *mindent elvállalnak*, de sem idejük, sem erejük nem engedi, hogy minden vállalásukat teljesítsék. Ezek azok a kevesek, akik hordják a szolgálat terhét a lelkéssel és ha útközben mégis lesz erejük, hogy teljesíteni tudják feladatukat, akkor az onnan van, hogy attól a Krisztustól kapták, akiben nemcsak Pál apostolnak volt mindenre ereje,

hanem a szolgálattól meg nem hátráló mai presbiternek is. Táplálkoztak az igével, az élet Kenyerével az erőfeletti úton. Az egyre nagyobb hatóságú presbiteri konferenciák arra is lehetőséget és alkalmat adnak, hogy alakuljon ki olyan egészséges szemlélet és életvitel a presbitériumokban, mely nem engedi, hogy a lelkészek csupán 1—2 segítő- és munkatársa legyen, akik erejükön felüli terheket hordanak roskadozva alattuk, hanem alakuljon ki a terheket egyenlően elosztva vállaló presbitérium. Ott keseredik meg sok lelkész és munkatársa, ahol értetlen, a gyülekezet reális igényeit és szükségleteit fel nem mérő, visszahúzó és visszahúzó, „kerékkötő” presbitérium van.

b) A lelkész engedje a szolgálásban való osztozást!

Eszembe jut néha, hogy a gyülekezetem volt —, már nem is élő presbiter nemcsak szerette az állatokat, hanem értett is hozzájuk és ha sürgős esetekben nem tudott állatorvos jönni, őt hívták, hogy segítsen. Volt olyan állatorvos, aki megköszönte utólag neki, de olyan is akadt, aki illetéktelen beavatkozás címén feljelentette. Senki se értse félre ezt az indirekt töltetű példát, de azt vélem, hogy ma már nincs olyan lelkész, aki féltékeny lenne azért, mert nemcsak ő látogatja a betegeket, hanem mások is. Örvendetes, amikor vasárnap délután szórványokba indulva egy-egy presbiter látok, amint feleségükkel a faluban járnak és kérdésemre, hová mennek, ezt válaszolják: beteget látogatunk. Bízassuk és bátorítsuk őket ebben, sőt bízunk rájuk más feladatokat is. Az ilyen presbiterek nemcsak az üléseken tartják számon a gyülekezet gondját, de nem rázzák le magukról — mint az út porát a ruháról, akkor sem, ha kitették lábukat az ülésteremből. Azonban az ülésen legyen szavuk döntő, véleményükkel együtt. A lelkész ne jöjjön kész recepttel a gyűlésre, melyre csak bólogatni kell, hanem legyünk nyitottak a presbiterek véleményének meghallgatására és adjunk helyt, ha az előrevívő. Ne felejtjük el soha azt sem, hogy a hitben élő, véleményüket pozitív irányban kinyilvánító presbiterek szolgálni akarnak. Ne fékezük le őket ott, ahol tovább lehet menni és haladni kell, hogy másokat se akadályozzunk a haladásban. Ne fogjuk le kezüket, ahol tenni lehet és kell. Egyházunk figyelme egyre inkább fordul a presbiterek felé ilyen értelemben is, hogy ébressze, lelkesítse és megerősítse őket a legkisebb szórványban is, hogy Krisztus szolgálói „az egyház keze és szája legyenek”.

c) Legyen szolgálatuk egyirányú.

Ez az egy irányú: egy ügy érdekében való haladás; Krisztus önzetlen, áldozatos szolgálatát képviselni a gyülekezetben és az emberek között. A diakónia útjára talált gyülekezetben nem élhet olyan presbitérium, melynek egyes tagjai a hübrisz útját járják, mely „mindent másképpen akar” és gögjében, büszkeségében és elbizakodottságában nem veszi észre, hogy ezzel mellékösvényekre tért, melyek nem visznek előre a cél felé, a „boldogítva boldog lehessenek igazán” cél felé vezető úton hanem a nyájból, a közösségből kiszakadtak sorsára jut. A többirányba húzás széthúzáshoz vezet, s nem építi, hanem rombolja a gyülekezetet. — Nem rég egy presbiterek előtt tartott előadás kapcsán hozzászólást kérve egy idősebb felszólaló véleménye homlokegyenest ellentéte volt a fiatalabbnak. Mint kiderült apa és fia szólalt fel. Lehetne mondani: generációs problémákból adódó frontális összeütközés az egyháztanácsban. De többről volt szó: egyik oldalon a visszahúzó és akaratlanul is széthúzást szító, a másik oldalon egyértelműen a gyülekezet jövőjét az áldozatos szolgálat

irányában felismerő presbiteri álláspont jutott kifejezésre. A presbitérium többi tagjai az utóbbira mondtak igent minden biztatás, felkérés nélkül.

4. *Osztozzanak a szolgálatban: hol és hogyan?*

a) *A szolgálat területéről*, a gyülekezetéről már volt szó. Ide kívánczik azonban ennek megerősítésére az, amit Pál apostol mond az efezusi véneknél, amikor Milétoszban elbúcsúzik tőlük: „Viseljetek gondot tehát magatokról és az egész nyájra, amelynek őrizőivé tett titeket a Szentlélek, hogy legeltessétek az Isten egyházát, amelyet tulajdon vérével szerzett” (Csel. 20,28). Az a tény, hogy az apostol először azt kéri a presbiterektől, hogy viseljenek gondot magukra, azt akarja nyilvánvalóvá tenni, hogy hitben megújult, bűnbocsánatból élő presbiter állhat csak az Isten egyháza legeltetésének szolgálatában. Felelősségüket pedig azzal akarja mélyíteni, hogy rámutat: milyen „értékes” ez az egyház, mert Krisztus kiomlott vérébe, feláldozott életébe került. Ebben a drága áron megváltott gyülekezetben kell elvégeznie a presbitériumnak funkcióját, mely mindig gyülekezet jellegű. Egyik döntő feladata a *szeretetszolgálat*. Csel 11,29–30 szerint átveszik a jeruzsálemi presbiterek az adományokat a rászorulóik közötti szétosztás céljából, melyeket Barnabás és Saul hozott Antióchiából. A szeretetszolgálat ma is döntő szolgálat a előljáróknak minden gyülekezetben. Itt is osztozzanak a lelkésszel a felelősség hordozásában. Egyházmegyénkben van lelkész, aki maga gyűjti össze az adományokat a Gyülekezeti Segély részére házról-házra járva kimagasló eredménnyel, melyet a számadások évről-évre tükröznek. Azonban alá kell húzni: az adományok gyűjtésében, átvételében, továbbításában jobban be kell vonni a presbitériumot!

Ugyanakkor hallunk arról is Csel 15,2-ben, hogy bizonyos *teológiai* döntés meghozatalára Pál, Barnabás és mások menjenek fel az apostolokhoz és vénekhöz Jeruzsálembé. 1948-ban egyik, presbiterek számára írt előadásban megfogalmazódott: „A legeltessétek Istennek közöttetek levő nyáját” bibliai felhívással eléjük állni és ezt a gyülekezetépítő feladatot rájuk bízni lehetetlen. Három okból is képtelenek a lelki munkára: lelkileg nem állnak ott, ahol kellene, vagyis nincs személyes keresztyén hitük, másodsor az egyházi keresztyén tanítás alapdolgaival nincsenek tisztában, harmadszor pedig hiányzik az elvi alapokon kívül a gyakorlatuk is.” (Lp 1948. dec.)

Azóta azonban több mint 30 esztendő telt el az új úton járó egyházunk életében. Ha a szolgálat útjának kimunkálásában nem vettek volna részt élő hitű felügyelők, gondnokok, presbiterek, akik nemcsak igenelni tudták eszükkel, szívével, hanem tetteikkel bizonyítani is a szolgáló Úr Krisztus nyomába való lépés szükségességét, akkor még nem járnánk ott, ahol járunk, mint „Istennek a messiás jövőbe kihelyezett egyháza”, mely Krisztusra, mint egyetlen fundamentumra épít!

b) *A szolgálat hogyanjánál alapvető a hűség.*

A lelkész, aki egy gyülekezetben végzi hosszú időn keresztül szolgálatát, egyre inkább megismeri azokat a hűségeseket, akikre mindenkor számíthat, akikhez mindig bizalommal fordulhat. Akik nem sokat beszélnek, amikor hívjuk őket kétkezi munkára (építkezés stb.), de igenjükre számíthatunk, építhetünk. Akik nem magyarázgatják, hogy milyen áldozatot hoznak azzal, hogy segítenek a gyülekezetben, hanem csendesen jönnek. Egyik a hónap végeztével átadja a másíknak a harangozás, a

templomtakarítás szolgálatát, mely önkéntes. Csak egy halk kérdés: miért nem becsüli meg jobban a gyülekezet a hűséges presbitereit, akik szolgálnak közöttük? Sőt egész egyházunk megbecsülését igényli hűséges helyállásuk, előljárásuk. Ha ők azt vallják: jutalmunk, hogy szolgálhatunk, akkor megkülönböztetett szeretettel kell a gyülekezeteknek őket ebben a szolgálatban támogatniuk.

Közegyházi gondolkodásnak kell kialakulni minden presbitériumban. Nem szigetelődhet el egy gyülekezet sem az egyház egészétől mondván: megélünk, eltartva magunkat. Ez egyrészt önző magatartás, melyből hiányzik a diakóniai lelkület. Másrészt önmagát is halálra ítéli, mert kiszakítja magát a testből, Krisztus testéből, az egyház egészéből és így „elvérzik”. Ma egyre inkább meg kell látniuk a gyülekezeteknek, hogy senki sem élhet önmagának, egy gyülekezet sem, mert magára maradva elsorvad, elhal. Nem tudja fenntartani magát saját erejéből egy gyülekezet sem. Csak két tényt emelek ki a sokból: a lelkészképzés, a sajtószolgálat egész egyházunk ügye és ennek áldásait megtapasztalva ifjú teológusok ajkáról hangzó igehirdetésben, egyre gyarapodó sajtótermékeinkben, csak egyet tehet a ma presbitere: a hála jeleként nyitogatni a rábízott gyülekezet felelősségét egész egyházunk számára végzendő szolgálat irányában.

Nagy renoválásoknál, építkezéseknél mi lenne a legtöbb gyülekezettel, ha nem sietne segítségére, nem állna melléje terheinek hordozásában a közegyház? (Saját gyülekezetem is nemegyszer megtapasztalta ezt.) De mi is adunk! — hangzik a korrigáló hang. Az adakozás „visszahulló áldásából” több „permetezett” a gyülekezetekre, mint amennyit adtak a közegyháznak az adakozás „csatornáján”. Ha tehát a presbitérium a gyülekezetben elől jár a szeretetszolgálat, lelkészképzés, egyházi sajtónik stb. támogatásában ne vélje, hogy idegen földre tévedt és „kilépett” saját gyülekezetéből megsértette saját „érdekeit”, megrövidítette önmagát, sőt csak így maradt és jár azon az úton, melyen a 20. század hazai egyházunk gyülekezeteinek egyre jobban kell egymásra figyelniök, hogy a leggyengébb se maradjon le egy-egy nehezebb útszakaszon.

Ilyen, egész egyházunk összefüggéseiben gondolkodó presbiterek éljenek, munkálkodjanak a gyülekezetekben. Ne a gyülekezet alatt, mint, akik a gyülekezetben jelentkező ferde nézetek „hangszórói”; ne is felette álljanak, mint akik a szeretlen ítélkezés „parancsnokai”, hanem *előtte* járjanak: élő hitben, terhek hordozásában. Ne tévesszék szem elől, akinek nyomába léptek, aki szolgál nekünk ma is, holnap is. Az élő Krisztus szolgálatából élünk: gyülekezet, presbiterek, lelkészek. Abból csak mérhetetlen áldás fakad, ha a gyülekezetben a lelkész segítő- és munkatársaiként szolgálnak a presbiterek!

Szimon János

Isten teremtő tevékenysége

Dr. Nandrásky Károly pozsonyi professzor vendégelőadása

1. A világ teremtése

Hol kezdődik tulajdonképpen az, amit az életnek nevezek? Az emberek újra meg újra különböző változatokban tették fel ezt a kérdést. Tekintetüket a múltba irányították és annak ellenére, hogy a távoli körvonalak elmosódtak a láthatáruk mögött, feleleteket adtak a feltett kérdésre és összefüggésbe helyezték önmagukat a világ „kezdetével” és „keletkezésével”. A felvetett kérdéssel kapcsolatban már a régmúlt korokban az egész világon rengeteg mitológiai elbeszélés keletkezett, amelyek feleletet akartak adni nem is annyira az intellektuális emberi kíváncsiságnak, hanem inkább az ember belső szükségletének, mert a lét utáni vágyakozás mellett az embert újra meg újra megragadja a félelem és a szorongás, és életének határai tudatában és a halállal való küzdelmében éppen az élet utáni vágytól vezetve veti fel a kérdéseket, van-e küzdelmének értelme, célravezető-e, vagy pedig csak egy bűvös körről vagy értelmetlen véletlenek sorozatáról van szó. Ez a kérdés a reménység kérdése, amely nélkül az élet elhervad és elhal, és éppen ebből a szükségletből vetődtek fel nemcsak a kérdések, hanem a feleletek is már a régmúlt korokban, és nemzedékek adták át egymásnak olyan elbeszélések formájában, amelyek megfeleltek az akkori világgépnek, az akkori gondolkodásmódnak és kifejezési formáknak.

Annak érdekében, hogy helyesen megértsük a Biblia teremtésről szóló anyagát, szükséges tudatosítanunk, hogy a Genézis első fejezeteinek írói nem azzal az igénnyel léptek fel, hogy valami teljesen újat vagy teljesen ismeretlen mondanak. Az ő kortársaik ismerték az akkori különböző mitológikus kozmogóniákat. A bibliai írók a régebbi hagyományok fonalát vették fel, és ezért nincs mit csodálkozni azon, hogy ókori szövegek fellelésekor bizonyos hasonlóságok állapítottak meg a bibliai elbeszélés és a babiloni vagy egyiptomi kozmogóniák között. Például a Genézis első 11 fejezetének összehasonlítása az Atramhasis mítoszsal azt mutatja, hogy egész sor motívum ugyanabban a sorrendben szerepel. (C. Westermann, BK—Genézis, 95—kk. old). Ez nemcsak arról tanúskodik, hogy itt Izrael előtti elbeszélés van felvéve, hanem arról is, hogy a Gen. első 11. fejezetét mint egy egészet (egységet) kell értelmeznünk. Östörténetről van itt szó, ahol azonban nem a történelmi leírás a cél, hanem az emberiség ősidőktől szerzett tapasztalatainak kifejezése. A Gen. első 11. fejezete tehát östörténekről (Urgeschichte) beszél és azt abban az értelemben, hogy mindez ősidőktől fogva az emberhez és a világhoz tartozik, mint az ő leglényegesebb jellemzőjük.

Az elmondottakból az következik, hogy helytelen elválasztani az első három fejezetet a többitől, úgy ahogy az hagyományosan szokásos és közben a többi fejezethez viszonyítva ennek az első három fejezetnek nagyobb fontosságot adnak. Az ilyen alapállás és az ilyen értéke-

lés a bibliai szöveg alapján nem indokolható. Az első három fejezet el-
különítése a többitől ahhoz vezet, hogy helytelenül értelmezzük őket.

Az ilyen helytelen alapállásból kiindulva a középkori teológia a Gen.
első fejezete alapján megalkotta objektivista tanát a világ hat nap alatti
teremtéséről. A bibliai elbeszélés azonban nem „tan” a világ terem-
téséről és nem is akar állandó és végleges tan lenni arról, *hogyan* kelet-
kezett a világ vagy az ember. Ezt az az egyszerű tény is bizonyítja,
hogy a Gen. első fejezeteiben két elbeszélés szól a teremtésről. A fiatal-
labbi (amely a Kr. e. V.—VI. századból való és az úgynevezett P — ha-
gymányhoz tartozik) mindjárt a Biblia elején van és az 1,1—2,4a-ra ter-
jed, míg a második (az úgynevezett Jahvista elbeszélés a Kr. e. IX—X.
századból) a 2,4b—24-re terjed ki. Ez a megállapítás az egyik legrégebbi
és az ószövetségi szakértők között általánosan elismert kutatási ered-
mény, amely az irodalmi és történelmi kutatásnak köszönhető (literar.
geschichtliche Forschung).

A teremtésről szóló második tudósítás (a régebbi) arról számol be,
hogy Isten a mindenséget „megalkotta” (ászá). Ez a tudósítás azzal kez-
dődik, hogy a föld pusztaság volt, mert „az ÚRisten még nem bocsá-
tott esőt a földre”. Ebben az elbeszélésben az ember elsőként van „meg-
formálva” és azt a középpontot alkotja, amely köré Isten műve felépül.
A fiatalabb (későbbi) elbeszélés „ige” által történő teremtésről beszél.
A teremtés hat napjáról beszél, amely a hetedik nap „megáldásához és
megszenteléséhez” vezet, mint munkaszüneti naphoz. Ebben az elbeszé-
lésben fellelhető bizonyos igyekezet a jelenségek fokozat szerinti be-
sorolására és így az ember a kozmológiai piramis csúcsát alkotja. E két
elbeszélés mellett megtaláljuk az OT-ban a teremtés egy harmadik mód-
ját is, amelyet a „küzdelem” jellemez. Ez az elképzelés azonban csak el-
vétve villan fel az OT könyveiben (pl. Zsolt 74,13: te szorítottad vissza
erőddel a tengert, te törted össze a tengeri szörnyek fejét stb.), és ezért
figyelmelen kívül hagyjuk. Mindhárom teremtéssel kapcsolatos elképze-
lésnek (igével — formálással — alkotással — küzdelemmel) az a közös
nevezője, hogy hirdeti: Isten a menny és a föld, tehát az egész lét Te-
remtője.

A háromféle elképzelésből a „hogyan?” kérdéssel kapcsolatban az
következik, hogy az OT talaján különböző időkben különböző elképze-
lések uralkodtak, és az a tény, hogy a Biblia „szerkesztői” egymás mellé
helyeztek két különböző elbeszélést, arról tanúskodik, hogy a „hogyan?”
kérdésében nem volt az OT talaján „egyetlen igaz tanítás”, hanem el-
lenkezőleg, ebben a kérdésben az OT emberének meg volt engedve, hogy
különféle álláspontra helyezkedjen. Ez a tény arról tanúskodik, hogy
Isten teremtő munkájának a lefolyása nincs a Szentírásban pontosan
rögzítve. A különböző elképzelések viszonylagossá teszik egymást és ezért
mindennemű abszolutizálás ellentmond a Szentírás szellemének. Az a
tény, hogy a „hogyan?” kérdésében a Szentírás meghagyott és megtűrt
egymás mellett több különböző elképzelést, arról tanúskodik, hogy a
Szentírás kora gyermekeinek ebben a kérdésben meghagyta a szabad-
ságot, és nekünk is szabadságot engedélyez. Ezért az az újkori vita, hogy
a világ úgy keletkezett-e ahogy azt a Biblia tanítja és az egyház tanítja,
vagy pedig úgy, ahogy azt a természettudományok állítják, egy nagy —
az egyház hibájából keletkezett — félreértés volt és arra mutat, hogy
az egyik oldal sem ismerte fel a bibliai elbeszélések valódi értelmét. A
bibliai kérügma Isten alkotó tevékenységéről beszél és teremtményének
értelmes voltáról. Az embert Isten színe elé állítja, hogy ennek tudatá-
ban döntsön.

A Bibliában az ember teremtéséről is két elbeszélés van. A Gn 1,26–31 párhuzamot alkot a 2,4b és következőkkel. A második elbeszélést különösképpen az jellemzi, hogy részletesen beszél az asszony teremtéséről (v. ö. 1,27-et a 2,18-al). Az egymás mellé állított párhuzamos elbeszélések arról tanúskodnak, hogy itt sincs pontosan és véglegesen rögzítve a „hogyan” kérdésre való felelet. A Gn 1,26 az ember teremtéséről beszél, de közben nem egy emberre gondol. A héber „ádám” kifejezés emberek csoportját jelöli (kollektívum), és csak másodlagosan egyént. A Gn. 1,26-ban is többes számban kell ezt a kifejezést érteni. Bizonyítja ezt az a tény, hogy az ige-alak is, amely a vers második részében található, a héber szövegben többes számban van („és uralkodjanak”).

Amíg a régebbi elbeszélés az ember teremtéséről a Gen 2,7-ben azt hangoztatja, hogy az ember *parányi*, tehát a halál határokat szab neki és mulandó, az újabb elbeszélés arra teszi a hangsúlyt, hogy az ember „Isten képmására” lett teremtve. Ezzel az ember méltóságára mutat rá, amely elsősorban abban áll, hogy az ember *szubjektummá* van teremtve, ami megkülönbözteti őt mindentől, ami körülveszi. Az „Isten képmása” az ember és Isten kapcsolatára utal, a közöttük levő közösségre, amelyben és amely által az „Isten képmása” az emberben megformálódik.

Az ember teremtéséről szóló kérügmához kapcsolódik Isten áldása (v. 28), abban az értelemben, hogy az ember meg van ajándékozva a szaporodás képességével és erejével, úgy ahogy erről az 1,22 az állatokkal kapcsolatosan szól, amelyeket Isten hasonlóképpen „áldott meg”. A Szentírás erről anélkül beszél, hogy a legkevésbé is lebecsülné az embert vagy az emberi testet.

Az embernek szaporodási képességgel való felruházásának különlegessége azzal a feladattal kapcsolatos, hogy uralkodjon a földön és mindazon, ami azt betölti. Itt tehát összefüggés van az ember jövőre való beállítottsága között és azon feladat betöltése között, hogy uralja a földet és ami rajta van. Az ember teremtéséről szóló bibliai kérügma — a babilóniai mítoszoktól eltérően — az ember feladatát nem az istenek tiszteletében (kultuszában) látja, hanem az ember kultúrtevékenységében a földön. Az ember uralmát és kultúrtevékenységét a földön a Zsolt 8,7-él összefüggésben és az ókori orientális uralkodóval kapcsolatos elképzelésekkel, (aki a kultuszban mint az áldás közvetítője szerepelt), úgy kell értelmezni, hogy az egész föld javára és áldására kell szolgálnia. Az embernek ezt a megbízását és tevékenységét a Szentírás megintcsak nem statikusan értelmezi (mint bizonyos megállapított rend betartását), hanem dinamikus és történelmi, összefüggésben az ember alkotó munkájával, vállalkozásaival és terveivel. Ezekben kell megnyilvánulnia az ember Isten előtti felelősségteljes magatartásának és ezért minden felelőtlen magatartást úgy kell értékelni, mint visszaélést az emberre ruházott hatalommal, amely mindig maga az ember ellen fordul.

Isten alkotó tevékenységét a Szentírás történeti ábrázolja és a kozmosz történetét összeköti az ember történetével. Erről az egységről hangzik el aztán az elbeszélés végén: „és látta Isten, hogy minden, amit alkotott, igen jó.” (1,31) Ezekkel a szavakkal az hirdetik, hogy minden, ami meg lett teremtve „jó”, tekintettel arra a célra, amelyre Isten megalkotta és megfelel annak, amit Isten ezzel követ. A héber tób (jó) kifejezés itt egyúttal azt is jelenti, hogy „szép”. Az OT embere a „szép” nem a statikus és harmonikus dolgokban látta, hanem a történés dinamikájában. Ez ragadta és bővölte őt el, és ebben látta a szépséget és gyönyörűséget.

A teremtésről szóló első, későbbi elbeszélés művészi tömörséggel ábrázolja a mindig újabb és újabb életformák keletkezését, miközben az uralkodó dimenzió az idő dimenziója, amely a „teremtés napjai”-nak formájában jelentkezik. A teremtés folyamatának hat napon át történő ábrázolása közben irodalmi stilisztikai formát alkot, amelynek alapján a kultuszi érdekelttségű P-tradíció a hetedik nap ünneplését indokolja meg. Az ilyen ábrázolás is azt mutatja, hogy úgy, ahogyan a hét napjai egy bizonyos cél felé haladnak, ugyanúgy Isten teremtő tevékenysége is a jövőre irányított.

A régebbi elbeszélés az ember teremtésével kapcsolatosan arról beszél, hogy az Úristen egy kertet ültetett és oda helyezte az embert, „hogy azt művelje és őrizze” (2,15). Nyilvánvalóan egy olyan termékeny vidékről van szó, ahol az élet evilági körülmények között folyik. Tehát nem valami olyan kertről, amelyben csodálatos a természet, hanem egy olyan darab földről, amelyet meg kell művelni és az ember pedig azért van odahelyezve, „hogy azt művelje és őrizze”. Ebben a bibliai elbeszélésben tehát az ember és a munka összetartozik, a munka az ember egyik lényeges vonása, olyan vonás, amely nélkül az élet nem volna emberhez méltó. A bibliai elbeszélés itt a munkát az első helyre állítja. Ennek a kérégnének fényében tehát inkább a „labora et ora” (dolgozzál és imádkozzál) lenne érvényes, mint az egyházi hagyományos jelszó „imádkozzál és dolgozzál”. A munka ilyen értékelése azzal függ össze, hogy a munka több, mint eszköz a mindennapi kenyér megkeresésére és az élet-szükségletek megszerzésére. A munka értéke sokkal nagyobb és messzehatóbb, ha dinamikusan értelmezzük, az idő dimenziójában. A munkával teljesedik be Isten teremtő szándéka, és ezért alkotó folyamat, amelyet Isten megszentel és megáld. Arról van azonban szó, hogy a munka és minden, ami vele összefügg, a felelősség jegyében történjen, tehát, hogy valóban kulturálisan tevékenykedjék az ember a földön, és munkája *mindenkinek* a javára és fejlődésére szolgáljon. A munka említése után a jahvista teremtéstörténet az ember és a közösség kapcsolatáról beszél, (Gen 2,18—24) amelyben emberré lesz az ember és aztán tömören, de egyértelműen beszél az ember és az őt körülvevő természet kapcsolatáról. (A Jahvista csak itt említi az állatok teremtését.) Hasonló tömörséggel, de világosan lép előtérbe Isten teremtésének ebben az elbeszélésében a beszéd jelentősége és feladata (2,19). Az ember ebben különbözik a többi teremtménytől és így a beszéd olyan valami, ami az ember specifikumához tartozik. Az úgynevezett „teológiai antropológiáktól” eltérően, amelyek általában az ember „lényegét” firtatják, a bibliai kérégnma, amelyet három évezreddel ezelőtt foglaltak írásba, az embert kapcsolataiban és kötődéseiben értelmezi, amelyek elválaszthatatlanul hozzátartoznak az ember konkrét létehez és az Isten és ember közti kapcsolatról csak a következő, harmadik fejezetben kezd beszélni.

A Gen 3-ik fejezete az egyházi hagyomány által rendkívüli jelentőségre tett szert. Annak alapján, hogy a Gen első három fejezetét leválasztották a többitől és hogy nem megfelelő módon álltak hozzá a szöveghez, dolgozta ki tanítását, a régi, középkori metafizikus teológia az úgynevezett ideális „ősállapotról” és a „bűnbeesésről”. Eszerint a tanítás szerint az úgynevezett „első bűnbeesés” előtt létezett egy „ősállapot”, amelyet az örök boldogság jellemezett. A Gen 3. fejezetének ilyen értelmezése azonban egyszerűen nem textusserű, és az OT-tól idegen. Az OT ezt a szöveget sehol sem értelmezi így, és ilyen értelmezést nem is tetelez föl. A Bibliában sehol sincs szó valamiféle „bűn előtti” emberről és a Szentírás nem ismer semmiféle „ősállapotot”. Az újabb Gen-kommentárok mindezt konstatálják (ebben az összefüggésben lásd Westermann,

376. old.). A Biblia elbeszélése az ember kertbe való helyezeséről és az onnan történt kiűzéséről *őstörténet* (Urgeschichte), amely az embert és történelmét jellemzi. Ez azt jelenti, hogy a mi történelmünket is. A Gen 3. fejezete az embert a döntés helyzetében ábrázolja és megállapítja róla, hogy az ember *vétkezik*. Tehát itt az emberről szóló kijelentéssel állunk szemben, amely azt mondja, hogy az ember alulmarad a kísértésekben, csödöt mond és vétkezik. Ezt a kijelentését a Szentírás nem elvont definíciók alakjában mondja ki, hanem *történetben*, tehát olyan módon, amely megfelelt az akkori kor gondolkodásának és kifejezőmódjának. Arra mutat rá, hogy az ember a döntés pillanataiban ki van téve a kísértésnek, az illúzióknak és a hazugságoknak, amelyekkel szemben alulmarad. Az élet iránti és a tudás iránti vágygal megáldva a kísértések között úgy akarja elérni ezeket, hogy közben nem veszi figyelembe Istent, tehát törekszik az ismeret felé, de szeretet nélkül. A kertből való kiűzés, amellyel e bibliai elbeszélés végződik, az embernek azt a tapasztalatát tükrözi, hogy ott van, ahol Isten nincs jelen. Az Istentől való távollét érzését a bibliai elbeszélés objektívan és térben ábrázolja (ez a mitikus elbeszélésmód egyik alapvető ismérve), de ez tulajdonképpen az embernek existenciális tapasztalata. A bibliai előadás befejezéséből az következik, hogy Isten felkarolja és elismeri a vétkező embereket is. „Felruházza” őket és azt akarja, hogy ne szégyeljék magukat sem egymás előtt sem Ő előtt. A harmadik fejezetet követi a negyedik fejezet, amely Kain és Ábel történetén a horizontális síkon ábrázolja az embert, tehát a felebarátjához való viszonyban és így mutatja be, hogy miként vétkezik az ember nemcsak Isten ellen, hanem felebarátja ellen is. (A harmadik és negyedik fejezet tartalmi kontextusát bizonyítja a párhuzamos kompozíció is, amely a legnyilvánvalóbb a párhuzamos kérdésben, amely 3,9-ben és 4,9-ben hangzik el).

A bibliai kérésgma ilyen értelmezése ellen, különösképpen a harmadik fejezet ilyen értelmezése ellen, azt szokták felhozni, hogy nem lehet elképzelni, hogy Isten tökéletes kezéből tökéletlen alkotás származna. Ez az ellenvetés azonban csak amellett a feltételezés mellett helytálló, hogy a teremtés a régmúltban egy befejezett és egyszeri aktusa. De a Biblia éppen ezt a nézetet nem osztja. A Szentírás nem tekinti Isten kreatív tevékenységét befejezetnek, hanem éppen fordítva, olyannak, amely *folytatódik*.

3. Isten teremtő tevékenysége nem szűnt meg a világ és az ember teremtésével

Isten teremtő tevékenysége nem szűnt meg, hanem különbözőképpen a következő területeken nyilvánul meg: a) a természetben, b) az emberben, c) a történelemben, d) a személyes szférában és e) a történelem beteljesedésében.

ad a) A Szentírás Isten kreatív tevékenysége alapján a természeti folyamatokról és történeésekről úgy beszél, mint amelyek Isten művei (pl. Zsolt 135,7. 65,7.10.11—14.104,10.13.146, stb.) Isten természetben folyó tevékenységében nemcsak a „fenntartásról” (conservatio) van szó. Erről az a tény is tanúskodik, hogy Isten ilyen jellegű tevékenységgel kapcsolatosan is használja „teremteni” (bárá) ígét, amely mindig valami olyannak a keletkezését jelzi, ami még nem volt, és amit ember nem képes létrehozni. Ez a valóság *konkrét* megértésére vall, amely így pontosabb megragadható, mivel az, ami a természeti folyamatokban vég-

bemegy „ugyanolyannak” tartják, , sohasem „ugyanaz” (identikus), hanem mindig egyedi, egyedülálló és vissza nem térő. A lét realitásának ilyen megértéséhez az OT embere bizonyára nem „az ontológia új utai” alapján jutott. A lét ilyen megértése annak alapján kristályosodott ki benne, hogy megtapasztalta a múlandóságot és gyors elmúlását annak, amit maga körül a természetben látott (egész meghatóan tükröződik ez a zoltárokból, amikor pl. arról van szó, hogy a fű „reggel virágzik és növekszik, estére megfonnyad és elszárad” 90,6 és ez az ember múlandóságával kapcsolatban hogy továtúnik útján, amelyről nem tér vissza — Jób 16,22).

ad b) Mivel Isten teremtő tevékenysége nem szűnt meg, hanem folytatódik, az OT az emberekkel kapcsolatban is azt hirdeti, hogy Isten az, aki „leheletet ad a rajta (t. i. a Földön) lakó népnek és lelket (t. i.: az élet lelkét) a rajta járóknak”. (Ézs. 42,5) Ugyanilyen alapon vallja a 139. zoltár írója, hogy Isten „szötte” őt anyja méhében, másrészt Jeremiásnak pedig az ÚR mondja, hogy már anyja méhében „megformálta” őt (Jer 1,5). Isten folytatólagos kreatív tevékenysége alapján mondja Ézs 64,7: „Mi vagyunk az agyag, te a mi formálónk, kezed alkotása vagyunk mindnyájan”. Itt nemcsak Izráelről van szó, amely az UR-at, Teremtőjének vallotta (Zsolt 149,2 Ézs 43,1.15), olyan Alkotónak, aki mindig új valóságot „teremt” (a Zsolt 102,19-ben a ‚bára’ ige van — megteremt), és aki néperől azt mondja, hogy megformálta és megalkotta őket (Ézs 44,2.21).

ad c) Isten kreatív tevékenységéről a Szentírás a történelemmel kapcsolatosan is beszél. Az OT Izráelnek nemcsak keletkezését, hanem az ezzel összefüggő „exous”-t is úgy értette, mint egy új teremtést és ezt kifejező módon úgy ábrázolta, mint egy olyan eseményt, amelyben aktualizálódik Isten teremtő tevékenysége, amely a teremtésnél hatott (sok zoltárban, de Ézs 43,1. 44,24 és 51,9 köv is). Az Ex 34,10-ben a „megformálni” ige azzal az összefüggéssel van használva, hogy az ÚR olyan dolgokat tesz a földön (csodák, újdonságok), amelyek még „nem voltak megteremtve”. A Num 16,30 ezzel az igével azt fejezi ki, hogy valami különös fog történni, és Jeremiás (31,22) az új néppel kapcsolatban a „teremteni” igével azt hirdeti, hogy: „valami újat teremt az ÚR a földön”. Deuteroézsaiás számára az Istenbe mint Teremtőbe vetett hit volt az alapja annak, hogy megindokolja Isten teremtő tevékenységét a jelenben és a jövőben. Ez a próféta a babilóniai fogságból való visszatérésről úgy beszél, mint Isten teremtő cselekedetéről, amikor a „teremteni” ige használatával 4,19kk-ben azt hirdeti, hogy az ÚR a pusztában cédrusokat növeszt, hogy a nép megértse, hogy „Izráel Szentje teremtette” mindezt. Úgyszintén történelmi pillanatról van szó, amikor 43,18-ban így szól a próféta: „A régi dolgokat ne emlegessétek, ne a múltatokat tűnődjétek. Mert én újat cselekszem, most kezd kibontakozni, majd megtudjátok!” — Ebben a szövegben ugyan a „csinálni” igét használja, de a 48,7-ben ismét a „bára” igével együtt használja, amikor az új dolgokról beszél: „most teremtettem őket, nem pedig régen”. Tritoezsaiás is történelmi helyzettel kapcsolatban használja a „teremteni” igét, amikor 57,19-ben azt ígéri az ÚR, hogy a gyászolóknak „megteremtem ajkán a hála gyűfölcset”, tehát megajándékozza őket azzal a dicsérettel és örömmel, amelyet most nélkülöznek. Ahogy Ézs 4,5 a „teremteni” igét Jeruzsálem kreatív megújításával összefüggésben használja, úgy Tritoezsaiás is ezt hirdeti Jeruzsálem megújításáról: „Mert én új eget és új földet teremtek, a régire nem is emlékeznek, senkinek sem jut eszébe. Ezért örvendjétek és vigadjatok mindörökké annak, amit teremtek. Mert Jeruzsálemet vigasságra teremtem, népét pedig öröme... Házakat épí-

tenek, és laknak bennük, szőlőket ültetnek, és élvezik gyümölcsüket”. (65,17.18.21.)

ad d) Az a szövetség, amelyet Isten népével mint közösséggel kötött meg, annak az interpersonális viszonyoknak a megnyilvánulása és annak a dialogikus folyamatnak a megnyilvánulása, amelyen belül Isten elsősorban igéjének *személyes* erejével teremt. Kemény nyakú népét mindig újjáteremtette (Zsolt 102,19), és ezt nemcsak új nemzedékek létrehozásával, hanem *personális* területen is, amikor a népet megbocsátó szeretetével újra meg újra kegyelmébe fogadta, különösen akkor, ha úgy kiáltottak, mint ahogy a Zsolt 51,12 mondja: „Tiszta szívet *teremts* bennem, Istenem, és az erős lelket *újítsd* meg bennem”. A zsolttáríró a „bárá” (teremteni) igével fejezte ki kérését, ami ebben a *personális* szférában is arra mutat, hogy itt is tevékeny Isten teremtő ereje, amely mindig azt hozza létre, ami ezelőtt még nem volt és amit az ember nem tud teremteni vagy öndmagának adni.

ad e) A Szentírás fényében Izráel egész történelme Isten teremtő és megmentő munkájáról tesz bizonyosságot. Izráel nem úgy tekintette történelmét, mint elintézett múltat, aminek semmi köze sincs a jelenhez, hanem Isten tevékenységét látta benne, amelyet a kultuszban ismételtelen felelevenített. Nehéz megmondani, hogy ennél az aktualizálásnál és Isten megmentő cselekedeteinek „felelevenítésénél” játszott-e valamiféle szerepet az idő ciklikus értelmezése, mert Izráel hagyományai történelemorientáltságúak voltak, ami azt hozta magával, hogy fogékony volt az idő dimenziója iránt, eltérően a környező népektől, ahol a kultusz a természet körforgásán orientálódott. Biztosan meg lehet azonban állapítani, hogy a proféták, akik a nép bűnei miatt a jelenben hirdetett üdvöt „eschatologizálták”, vagyis a jövő-aspektusra helyezték a hangsúlyt, szakítottak az idő ciklikus értelmezésével. Az eschatológia magva az Isten kreatív tevékenységének beteljesedéséről való elképzelés, és ezért a kultuszban aktualizált üdv eschatologizálásával a nyitott jövőt azt tételjezi föl, hogy az ami elkezdődött, be legyen fejezve, hogy tökéletességre jusson a tökéletlen, és pedig nemcsak az új idő által adott lehetőségért, hanem az új minőségért is, amely minden eddigit felülmúl, befejez és beteljesít. Az OT az üdv korának növekedő várásáról tanúskodik. Isten tevékenysége ebben a vonatkozásban Jézus Krisztusban ért célt, mert Benne és Általa teljeseedik be és lesz tökéletes az üdvösség folyamata az ÚT fényében.

4. A bibliai kérguma fogsága a középkor statikus világképében

Az Isten folytatólagos teremtő tevékenységéről szóló bibliai kérgumát, amelyben az idő elsőrendű szerepét játszik, foglyul ejtette a középkor statikus világképe. E szerint a világkép szerint a Földet a világűr veszi körül burokszerű szférák alakjában, ezekben vannak az égitestek és a legkülsőbb szférán túl van az a régió, ahova a középkori világkép a mennyt helyezte el. Az *idő helyett a tér dimenziója lett a fő dimenzió*. Az idő és a történelem dimenzióját, amely olyan fontos szerepet játszik például az Úr Jézus Isten országáról szóló példázataiban, majdnem teljesen kihagyták. A biblikus nézettel ellentétben csak az emberek fejében létező „általános”-t többre becsülték, mint ami konkrét és ténylegesen létezik. Azt, ami az időben létezik (és amihez tulajdonképpen minden tartozik), kezdték lebecsülni, mintha nem is Isten teremtményéről lenne szó. Ez heretikus eltérés volt a Szentírás szellemétől és sajnos még ma is

fellelhető. Ebben a statikus világképben a „teremtés” pusztán a „kezdet”-re korlátozódott, mint a múlt egyszeri eseményére, és a statikus világképhez mérten Istenről a jelennel kapcsolatban inkább mint „Megtartóról” kezdtek beszélni, nem mint Teremtőről.

5. Luther küzdelme a világ dinamikus értelmezésének megújításáért

Luther a nagy Genesis-kommentárjában, ahol a Biblia teremtésről szóló üzenetét magyarázza, elhatárolta magát a teremtés zsidó magyarázatától (mert az a teremtést nem hozza összefüggésbe Jézus Krisztussal), továbbá a görög értelmezéstől (név szerint Arisztotelésztől), valamint a skolasztikus magyarázatoktól, mert a teremtést úgy értelmezték mint a kezdetre korlátolt tény és ennek következtében a világot a régmúlt egyszeri teremtő-aktusa eredményeként értelmezték. (W 42,3,15 kk.)

Luther a teremtést dinamikusán és aktuálisan értelmezte. Szerinte a világ nem olyan hajó, amelyet egyszer azért építettek, hogy aztán magától ússzon. Ezért a semmiből való teremtést (ex nihilo) is aktuálisan értette. „Creatio ex nihilo est; ergo nihil sunt omnia, quae creatura postest”. (W 43, 178,42—149,1). Ezekkel a szavakkal magyarázza Luther a „semmiből” való teremtést. Nem valami üres „semmi”-ről van tehát szó, hanem olyan „semmi”-ről, amely közelebb a „chaos”-hoz és amely Istennel olyan viszonyban van mint a rend a rendtelenséggel. „A semmiből” annyit jelent, hogy semmi másból, csak Isten jószágos akaratából. Luther szerint a matéria megformálása is „semmi”-ből történik. Ezért a világ „nihil”-je, amelyből a világ keletkezett, Luther szerint nemcsak valahol a régmúltban van, hanem ez az, amiből minden teremtmény, minden egyes ember születésével létrejön. Az, amiből az Isten az embert megteremti, nem egy ember-darab, embrió, hanem a „nihil” (W 42,63, 25—33). A „nihil” tehát azt a gondolatot fejezi ki, hogy nincs rend és nincs élet ott, ahol nem hangzott el Isten szava.

A teremtés folyamatával összefüggésben Luther azt mondja, hogy Isten nem úgy tesz, mint egy kovács, aki valami fémből egy kész ekét készít. Luther szerint inkább egy szerves folyamatra kell gondolni, amilyen tavasszal játszódik le, amikor hajtanak és rügyeznek a növények és fák, és a sötét és élettelen földből élet támad. Ugyanígy a teremtés reggelén is, Luther szerint, a „dísztelen” és „rendezetlen” földből támadt élet. Ezért Luther szerint az első ember teremtése hasonló folyamat mint egy gyermek születése. (W 40/III 509,8—510,2).

Már az elmondottakból is világosan következik, hogy Luther a teremtés aktusát mint időben történő cselekvést fogta fel. Éppen ezért Luther számára az idő nem csupán elméleti kategória volt, hanem az időt mozgásnak és a konkrétum előrehaladásának tartotta. A teremtés aktusát tehát olyan folyamatnak értette, amelynek van történelme és ezért történelmi. A teremtést Luther úgy értelmezte, mint Isten történelemben kifejtett tevékenységének konkrét megnyilvánulását, amelyben az időnek alapvető szerepe van. Luther szerint az idő nem önmagában és önmagáért létezik, hanem csak azért, mert Isten adja, és ezért Isten az aktuális Teremtője az én világomnak és az én történelmemnek is. Ez azt jelenti, hogy Isten az időben aktuálisan teremt, ezért Luther nagyon hangsúlyozta az aktuális „most”-at, mert az egész időből — ahogy ő mondja — csak az a mienk, ami „most” van (W 40/II, 325,13—16 úgyszintén W 42,94,17—18). Luther szerint az egész idő Isten teremtő kezében van és azáltal, hogy Isten valamit teremt, időt is ad teremtményének, az ő idejét, az ő „óráját” (W 33,405, 12kk, úgyszintén W 20,58,5kk.)

A neki adott idő megragadásával az ember Isten munkatársává lesz (cooperator Dei).

Luther konkrét és ezért bibliai és ugyanakkor modern időértelmezése, valamint az idő jelentőségének és értékének kihangsúlyozása ma is őszinte csodálatot vált ki, annál is inkább, ha az ember tudatosítja, hogy a középkori skolastika mennyire eliminálta az idő szerepét statikus gondolkodásmódjával. Azzal kapcsolatban, hogy Luther összeköti az időt Isten kreatív tevékenységével, legalább egy mondattal meg kell jegyezni, hogy Luther szerint a Teremtő és teremtmény közötti különbség nem az idő és az örökkévalóság közötti különbség (ahogy sajnos ezt manapság is gondolják) — mert az idő azáltal van adva, hogy Isten aktuálisan teremt.

Az ige általi teremtést is a Szentírás szellemében értelmezte Luther, amikor a szó és tett egységének jegyében értette. Mivel Istennél a szó és a tett nem válik el, mint az embernél, hanem egységet alkot, ezért Luther szerint Isten szavai nemcsak a dolgok megjelölésére szolgálnak, hanem azonosak is a realitással. Isten nemcsak nyelvtani mondatokat mond, hanem az ő szava realitás (verba Dei res sunt, non nuda vocabula W 42, 37,5 köv.) Ezzel a Bibliával egybehangzó értelmezéssel (a héber „dábár” szót és tettet egyaránt jelent) Luther arra tanít, hogy a körülöttünk levő teremtményeket úgy fogjuk fel, hogy azok tele vannak Isten „igéjével”. A virágok és az állatok Luther szerint „Isten nyelvtanának szavai” (W 42,37,5—9). Ezzel kapcsolatban megint legalább egy mondattal meg kell jegyezni, hogy az a hangsúly, amelyet Luther Isten igéjének hirdetésére helyezett, sokkal szélesebb körű, és Isten kreatív tevékenységével összefüggésben kell érteni.

Luther Isten teremtő munkáját dinamikusan és aktuálisan értelmezte, mint Isten olyan tevékenységét, amely *folytatódik*. „Create est semper novum facere” (teremteni annyi, mint mindig újat alkotni), mondja Luther és hangsúlyozza, hogy a teremtést nem szabad úgy felfogni, mint Isten befejezett tettet. (W 1,563, 6nn) „Gott schafft doch täglich!” (Isten naponta teremt), kiáltja Luther. A teremtő tevékenységnek ez a dinamikus és aktualizált felfogása összefügg Luther idő-felfogásával és fordítva. Ezért minden alkalommal, amikor Luther arról beszél, hogy kezdetben teremtette Isten az eget és a földet, megjegyzi, hogy napról napra láthatjuk, hogy az Isten „ymer dar” (állandóan) és „allerley” (különbözőképpen) cselekszik és teremt (W 12,144,2—7 úgyszintén W 14,106,28—25 és W 24,61,21).

Luther szerint Isten igéje úgy száll a történelemben mint a nyíl és tartalommal és léttel tölti meg azt (W 54,67, 1—29.) Olyan, mint az „eke”, amely felszántja a földet és termékennyé teszi (W 42,27,1—4). Az idő és a teremtés elválaszthatatlan összekötése azt jelenti, hogy a teremtést nem lehet statikusan felfogni, hanem csak dinamikusan, mint mozgást, és mivel a mozgás valami befejezetlennek, tehát tökéletlennek a megnyilvánulása, Luther ezt mondja: „Opera Dei non sunt perfecta, donec ad perfectionem perveniant”. (Isten művei nem tökéletesek, amíg tökéletességre nem jutnak. W 12,144,33). Ez azt jelenti, hogy Luther szerint Isten alkotásai nincsenek készen és ebben az értelemben nem is tökéletesek, hanem a beteljesedés felé haladnak, és el kell érniük a tökéletességet. Istennek ezt a kreatív tevékenységét Luther egyszer olyan festőéhez hasonlítja, aki képén még dolgozik, máskor pedig egy olyan gyermekhez, aki már megszületett és aztán növekedik a felnőttiségig (pl. W 12,440, 22—26). Az ilyen példák használatával Luther azt hangsúlyozza, hogy Isten teremtő munkája még nincs lezárva, hanem nyitott. Luther

számára az Isten „semper actuosus” (állandóan tevékeny) és ezért Isten teremtő munkája nem szűnik meg, hanem folytatódik. Ez a folyamat előrelépés, előrehaladás. Ennek következtében a beteljesedést nem mint folyamatosságot (kontinuitást) kell értenünk, hanem úgy is, mint új és új dolgok teremtését. Luther azt mondta, hogy „előrehaladni semmi mást nem jelent, mint mindig elkezdni valamit, de elkezdni előrehaladás nélkül lemaradást és hanyatlást jelent”. (W 4,350,15 kk.) Ezt éli át minden mozdulatban és minden cselekedetben az egész teremtés. A maga fokán mindenki olyan, amilyen viszonyban van ahhoz a fokhoz, amit még nem ért el, de keresi azt, mondja Luther és magyarázatul hozzáfűzi, hogy ez a fok, amelyen vagyunk, mintegy betűje annak, amely felé haladunk (W 4,321,25 k.) A lét egész realitását dinamikusan fogta fel Luther. Szerinte minden, ami teremtve van, jön és elműlik, emelkedik és süllyed az idő folyamán, amíg a beteljesülés útján halad (W 4,351,35—38). Az emelkedés és süllyedés azonban nem a véletlen játéka, hanem azzal függ össze, hogy Isten minden dolognak és lénynek bizonyos időt szabott ki. Csak akkor van a teremtménynek része az életben, ha besorakozik ebbe az időbe, amikor meghal, az ő ideje már letelt. Elműlik, de mivel a Teremtő jelen van, még mindig létezik élet, növekedés és szaporítás (W 42,17,42—27,15 úgyszintén 30,16—36,16).

A „teremteni” és „megtartani” (creare et conservare) közötti szokásos megkülönböztetés kapcsán rá kell mutatni arra, hogy Luther ugyan az első emberekről azt mondja, hogy nem születtek, hanem közvetlenül Isten teremtette őket (W 42,247,34k), de szerinte ez azt jelenti, hogy „apud Deum idem est creare et conservare” teremteni és megtartani Istennél ugyanaz (W 42,233,24k), miközben Luther szerint „megtartani” annyit jelent, mint „állandóan teremteni” (Est enim conservare idem quod continua creare — W 9,66,29—34). Ezért Luther nem tett különösebb különbséget a „creatio” és „refeneratio” között, azt lehet mondani, hogy inkább azonosította őket. Ezt az a kijelentése is bizonyítja, amely szerint Isten, „aki az embert földből formálta, ma is a szülő véréből teremti az embereket” (W 42,95,32kk). Az embereknek ez a születés által történő teremtése Luther szerint a teremtési parancs értelmében történik, tehát a ma is ható *isteni teremtő ige* alapján, amelynek hatásossága független attól, hogy ezt a teremtmények tudatosítják-e vagy sem. Az a tény, hogy ez emberek révén történik, a legcsekélyebb mértékben sem kisebbíti a születés csoda-jellegét (W 42,95, 1—34 úgyszintén 97).

Luther minden jót Istennek tulajdonított (bonum nostrum Dei asoribendum W 18,614,21). Ezért a Gen 1,13 kijelentését: „és látta Isten, hogy minden, amit alkotott, igen jó” — úgy értette, hogy az, ami a teremtményt jóvá teszi, nem a teremtmény tulajdonsága, hanem Isten szeretete a teremtmény iránt, és Isten akarata, amely lepecsételi a teremtményt azzal, hogy megteremti. Amíg Isten jótetszése nyugszik a teremtesen, addig minden igen jó. A teremtes jósága abban is van, hogy benne Isten ereje és jósága dicsőül meg (W 14,101,24—27) és abban, hogy Istenben leli meg származását és célját (W 24,59,16—21). Az *Isten* teremt mindent mindenben, mi nem teremtünk semmit (W 42,106,32—35), mert „creare solius Dei opus est” (a teremtés kizárólag Isten cselekvése W 39/II, 322, 22 köv.)

Krisztusban Isten az embert új teremtésre hívja. „Krisztus az egész teremtés megújítója” (W 39/I, 375,4 köv). A megbocsátó szeretet szava teremtő szó. Amint az ember nem tud életet adni magának, ugyanúgy megbocsátást sem tud adni. Ezért a Krisztusban adott bűnbocsánattal teljeseedik be a teremtés. Az evangélium új szívet teremt, amely bízik

Istenben és ezért megnyitja a szemet, hogy meglássuk Isten akaratát az egész teremtésben. — Ezért ahogy Luther mondja — „Krisztus a vég és a középpont, amelyhez minden viszonyul és amelyre minden utal” (W 3, 368,22 köv.) Luther szerint az egyház „új ég és új föld” (W 4,189,2—191, 11) és ott, ahol a szent keresztyén egyház van, ott Luther szerint jelen van az Isten mint Teremtő, mint Megváltó és mint Szent Lélek (W 38, 374,34 köv.)

A credo három részét Luther úgy fogta fel, mint az üdvtörténet összefoglalását. Az, ami ezt a három hitágazatot integrálja, a közös nevezőre hozza, Luther szerint a „creatio continua”, vagyis Istennek az a teremtő tevékenysége, amely folytatódik Istennek mint Teremtőnek, mint Megváltónak és mint Megszentelőnek a tevékenységével.

6. Isten teremtő tevékenysége és a modern világgép

Az újkor filozófiai és tudományos fejlődése és az ezzel összefüggő eszmei harc eltávolította a középkori statikus világgépet és felvetette a modern-tudományos, dinamikus világgépet, amelyben minden mint folyamat, mint mozgás, mint dinamika van értelmezve és felfogva. A modern világgépnek köszönhetjük, hogy látóhatárunk mind térben mind időben kibővült. A galaktikán kívüli kódok tanulmányozása alapján, (amelyekről kiderült hogy távolodnak tőlünk), a tudósok arról oktatnak minket, hogy a világuőr állandóan „tágul”. A modern-tudományos világgép dominánsa azonban nem a világuőr nagyságának felfedezése, hanem látókörünk időben való kiszélesedése a világ, a természet és a világegyetem történetiségének felismerésével. Azt, hogy a Földnek és a világuőrnek története van, nem tudja egy nemzedék perspektívája észlelni. Ahhoz, hogy a világ történetiségét megpillantsuk, fel kell húznunk a mesebeli-tudományos „csizmát”, amely lehetővé teszi, hogy az időben „mérőföldes léptekkel” haladjunk, átlépjük évek tízezreit, százazereit, sőt milliárdjait. Egy ilyen „séta” közben pillantjuk csak meg, hogy földünkön 20 ezer évvel ezelőtt még nem lehetett hallani a méhek zümmögését, sem a madarak énekét, hogy egy milliárd évvel ezelőtt még nem volt mészke és hogy 10 milliárd évvel ezelőtt nem létezett sem a Nap és a Föld, sőt egyetlen csillag sem azok közül, amelyeket ma ismerünk. Így beszéltek ezt el nekünk a természettudósok könyvei, akik az idő koordinátáján egészen az ősködig vezetnek minket, amely gazdag volt energiában, de szegény a kialakult formákban. Ha a történet valóságának megfelelően nézzük a világegyetem kialakulását, akkor látjuk a mindig összetettebb és differenciáltabb alakzatok keletkezését. Azt, hogy miként keletkezett az élet, a természet-tudósok nem magyarázzák meg, de tisztelttel csodálják, hogy ma ugyanolyan friss, mint 500 millió évvel ezelőtt. Az élet fejlődésével kapcsolatban rámutatnak a változások, metamorfózisok és transzformációk csodálatos folyamatára. Van mit csodálni a világ nagyszerű felépítésének struktúráin egészen és részben egyaránt, minden fokon a már létező és egyértelműen hierarchikusan tagozódott szférákon. Gondoljunk csak a bolygók mozgására, amelyek magától értetődően integrálják a számunkra is bonyolult differenciális egyenleteket, vagy a méhekre, amelyek mértani pontossággal építik sejtjeiket, noha sehol sem tanulták ezt, vagy gondoljunk az atomok és atommagok szerkezetére, amelyek hierarchikusan szervezettek és integráltak az egyes fejlődési fokokon mindig bonyolultabb formában. Még nagyszerűbb és csodálatosabb az az erőteljes és megállíthatatlan folyamat, amely mindig magasabb és magasabb fokokra hág a szervesen anyagtól

a lelki és szellemi szférákig. Nyilvánvaló, hogy az olyan „út”, amely *felfelé* ível. Egyszerre felfelé és előre halad. Közben ennek a folyamatnak éppen az egyedülállósága és visszavonhatatlansága tanúsítja azt, hogy itt *kreatív* folyamatról van szó.

Mint Istenben, a Teremtőben hívő emberek ebben az erőteljes kreatív transzformációs folyamatban és az új struktúrák keletkezésében, valamint a már meglévő alakzatokban is Isten kreatív tevékenységének csodáit látják és ennek a teremtő folyamatnak megvalósításában. Annak hatalmát és uralmát, akinek léte a teremtő uralkodásban van. Isten eme kreatív uralkodásának színtere az idő dimenziója, amely e nagyszerű kreatív folyamat konkrétságához kötődik, és amelyben felismerhetjük a Teremtő Isten kezét, aki „semper actuosus” (állandóan cselekvő), az egész teremtést magához emeli és *önmaga* felé vezeti. Az Ő folyamatos teremtői munkájának fényében bátran ki lehet mondani, hogy Ő az átmenetek és transzformációk Istene, a fölfelé- és előrehaladás Istene. A kreatív folyamatban uralkodik, amely nyilvánvalóan a jövő felé, az állandóan bonyolultabb, magasabb és tökéletesebb felé orientálódik.

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy a dinamikus világkép kiszabadít minket a statikus világkép fogságából, amely fogva tartott, és megengedi a visszatérést „házánkba”, a valóság bibliai, kreatív és transzformálódó értelmezéséhez. Ez a dinamikus világkép csak a keresztyéniségtől való heretikus eltérés ellen *jelentett és jelent támadást*, amelynek következtében a keresztyének áldották ugyan a földet, de csak szájjukkal. Szívükkel azonban nem voltak jelen és a földhöz való viszonyukkal tulajdonképpen megtagadták a Teremtőt. Éppen azért a világkép statikusból dinamikussá való átváltozásában Isten hatalmas karjának kigazító „korrektívum”-ját látjuk, Istenünkét, aki „állandóan alkotó” Teremtő és korunkban is különböző területeken különbözőképpen tovább teremt.

7. Isten teremtő tevékenysége folytatódik

Isten teremtő tevékenysége nem állt meg, hanem folytatódik és „nem ismétlődik” annak ellenére, hogy a természetben néhány új egysejtű lény keletkezésén kívül az ember keletkezésétől fogva egyetlen „új faj” (genus) sem keletkezett bolygónkon. A genetika is a gének szilárd kódjairól beszél, amely lehetetlenné teszi új fajták keletkezését. Isten teremtő tevékenysége azonban a „már ismert”-ben is teremtő isteni tevékenység. Azonfelül a máig megtett út is azt sugallja, hogy felfelé és előre halad. Az „előre” és a „felfelé” korunkban azonban nem az „új fajták” keletkezésének síkján, hanem az „új teremtés” értelmében történik, amiről az ÚT tesz tanúbizonyságot, tehát a szellemi téren, az ember szubjektumának, mint egyének és mint egésznek formálásában. Az az 5 milliárd ember, akik földünket lakják, annak ellenére, hogy harcban van a földért, a mindennapi kenyérért és az olajért, a szeretet hatalmának szellemi integrációja után kiált, amely szintézisbe hozná az embereket, bio-szociológiai és személyes egységbe, amelyben realizálná a meleg „szív”, „fej” és „arc”. A Szentírás és keresztyén hitünk bizonyágtétele szerint ennek a szintetizáló szeretetnek a neve Jézus Krisztus, aki azért szállt le és „fel is ment, feljebb minden égnél, hogy betöltsön mindeneket”. (Ef 4,9) Isten Igéje szerint Isten őt az új teremtés „alapjává” és „fejévé” tette. (1Kor 3,11; Ef 4,15). Az embernek és a világnak Általa és Benne megtörtént átváltozása, metamorfózisa és transformá-

ciója alkotja Isten teremtő tevékenységének legidősebb fázisát a jelenben az egyházak előregedett formájának ellenére, vagy talán éppen ezért.

Mivel Isten teremtő tevékenysége nem szűnt meg, hanem állandóan folytatódik, minden nap szó szerint és betű szerint Isten új napjának értendő, „amely nekünk adott nap a mi óránk” — ahogy Luther mondja — és így alkalom és felhívás arra, hogy bekapcsolódjunk Isten teremtő művébe, mégpedig úgy, hogy a menny és a föld karácsonyi szintézisében megszületett és Krisztusban testet öltött szeretet bennünk is integrálódjon Isten kreatív szeretetének áramlatába, amely karácsony embereket és karácsonyi emberiséget teremt. Ebben a szeretetben járni annyit jelent, mint Istenbe vetett hitben járni hűségben az Ő általa teremtett földhöz. Ez „világosságban való járást” jelent, amely Krisztusban azért jelent meg, hogy az embereknek „életük legyen, sőt bőségből éljenek” (Jn 10,10).

Ha nem akarunk szembekerülni Isten kreatív folyamatának alapirányzatával, amely egyszerre felfelé és előre halad, nem maradhatunk állva, nem topoghatunk egy helyben, nem lehetünk közömbösek azzal szemben, ami ezt a kreatív folyamatot bennünk vagy körülöttünk fékezi, vagy veszélyezteti akár a környezet nagymérvű szennyeződésével, akár egy nukleáris háború veszélyével. Ellenkezőleg, céltudatosan be kell kapcsolódnunk Isten teremtő művébe, mégpedig úgy, hogy velünk és általunk is valósuljon meg és teljessédjön be a Krisztusban üdv felé irányuló isteni teremtő akarat.

Alkotmányunk harminc éves

Szabad vagy hazám, újra épülő

Ifjúdó Magyarország.

(Juhász Ferenc: Ének hazámról 1949.)

Milyen is volt az ország 1949-ben? Alig emlékszem, kilencéves gyermek voltam. Igyekszem néhány villanásnyira felidézni azt az évet, csak azért, hogy ember-közelve kerüljek az eseménnyel, de nehezen megy. Az eseménynaptárt nyitom ki: 1949.

augusztus 14—28.: Világifjúsági Találkozó Budapesten. Zárógyűlés a Hősök Terén 80 nemzet ifjúsági küldöttségének részvételével.

augusztus 18: A Népköztársaság új Alkotmányát az országgyűlés törvénybe iktatja.

augusztus 19.: Megszűnik a kenyérjegy szeptember 1-ével, s a Minisztertanács elhatározza, hogy felemeli a fehérliszt fejadagot.

augusztus 20.: Az új Alkotmány és az új kenyér ünnepe.

Archív képeket is kerestem, s találtam is a Világifjúsági Találkozóról. Furcsa, régi filmekben látott öltözékű fiúk és lányok. Felemelt kezek, valamint kiálthatnak, s a mai „lelkessedést kissé szégyenlő, lenéző körunkban” meglepő: lelkes szemek.

A kenyérjegyre emlékszem. Baktatok a külvárosi kis-bolt felé, beállok a sorba, valami félelem villan át rajtam: elvesztettem a kenyérjegyet. Idegesen nyúlok a melegítónadrág zsebébe: ott a jegy. Két kiló barna kenyér jegye. A markomban lucskossá izzad, míg rámkerül a sor.

Az Alkotmány első — 1949-es — példányának fotókópiája is itt van előttem. Magyar Közlöny, 147. szám, augusztus 20, szombat. „A lap mai számában közzétett törvény tartalomjegyzéke: 1949. évi 20. törvény. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya.”

Szombatra esett hát akkor az ünnep. Az idén hétfőre.

Nyomor eldobolja ...

1949. augusztus 20., az új Alkotmány korszakzáró volt, és persze korszaknyitó is. Tulajdonképpen ettől az eseménytől számítjuk hazánkban a hatalom megragadásának kezdetét. Mert a földosztás, a bankok a gyárak államosítása, az új forint, a három éves terv, s az induló öt éves, mind-mind a hatalmi harc egy-egy ütközete volt. Mégis, tévednénk ha azt gondolnánk, hogy csak annak a négy esztendőnek a lezárását jelentette, ami 1945. április 5-e hajnalán kezdődött. Ez a hajnal — az ország felszabadítása — valójában már hozzátartozott a „mindent eldöntő” új korhoz. Nem szólomat dobtak a felszínre az ország legjobbjai akkor, amikor azt hirdették, hogy „ezer éves harc dült el.” És ha a felszabadulás előtti világ augusztus 20-ára gondolok, régi filmhíradók peregnék előttem, meg leemelem a polcomról a Képes Pesti Hírlap 1932. augusztus 23-i, keddi számát. Négyhasábos kép: a kormányzó kisérétével megérkezik a Mátyás templom bejáratához. Fehér lovak, díszmagyar, kócsagtollak. Aztán kisebb képek: József Ferenc kir. herceg a kormenetenben, grófok, főrendek. A kis képek között a nép is, már ahogy szerették volna látni: „Gyöngyös Bokréta” Boldog községbeli csoportja a kormenetenben.” Arvalányhajas-kalapos legények, pártás lányok. Boldog községbeliek. Volt ilyen község Magyarországon? Ilyen nevű igen, s

mennyi cinizmus kellett ahhoz, hogy ha boldog parasztokat nem is, Boldog községbelieket ki lehetett vonultatni. Fotók az ünnepi lóversenyről. A bal sarokban egy kép: „Mussolini üdvözlőalbumába Szent István napján aláírást gyűjtöttek a Gellérthegy felállított sátorban.”

Minek kellett Mussolininek a magyar aláírások? Nem tudom. Mi köze volt ehhez Szent Istvánnak? A Boldog községbeli parasztfiataloknak? Leemelhettem volna a következő év képeit is, ebben az esetben egy, a kor új figurája nézett volna üveges szemekkel a jövőbe: Adolf Hitler arca. Így érthető ez a képsor is. Az, amit úgy szoktunk emlegetni, hogy rohantunk a fasizmusba. Persze azt is tudom, hogy nem 1932-vel kezdődött ez az eszeveszett halálbarohanás. Korábban. Még 1919–20-ban. Ebben az évben írja

Babits Mihály:

elmondom most, vén álmok és játékok között,
ami oly rég ül nyelvemen. Sötét kor ez,
barátaim! Szörnyű rabságból ébredünk
s átallunk a szabadságért küzdeni.

(Szent Király Városa)

Babits az esztergomi Előhegyen állva írja ezeket a sorokat, iszonyú kemény sorok. Kemények, s közben a bazilikát, az első magyar király városát nézi, s törvényein gondolkodik. Azokon a törvényeken, amit I. István, László király és Könyves Kálmán, Hunyadi Mátyás alkottak. Amit aztán Werbőczy István kodifikált, és egészített ki, amit Habsburg uralkodók bővítettek. Mert ez volt a Törvény majd ezer évig ebben a hazában.

Ajándékképpen kaptam évekkkel ezelőtt a „Corpus Juris Hungarici”-t a híres hármaskönyvet. 1760-as kiadás, Mária Terézia uralkodásának idején adta ki az Academia Societatis JESU, Nagyszombatban. Most a földön fekszenek a hatalmas kötetek, mert nem férnek az íróasztalomra. Nem tudom letagadni, hogy bizonyos meghatottsággal lapoztam bele, silabizáltam a latin szöveget. Mária Terézia császárnő bevezetése, ajánlás az olvasónak, majd Werbőczy. A magyarok története, majd a törvények. S közben látnom kell a karóbahúzott, kerékbetört jobbágyokat, látnom kell a vezért az izzó trónuson, s a húsát faló, álat-tá kényszerített magyarokat. Látnom kell a XX. század talán legnagyobb magyar festőjének, Derkovitsnak a fametszetsorozatát: Magyarország 1514-ben.

És közben hallani Adyt:

Még magasról nézvést
Megvolna az ország,
Werbőczy-utódok
Foldozzák, toldozzák.
A Föld nem tud futni,
Csak a Földnek népe

A hetyke-keserű hang mögött rettenetes igazságok. Földönfutó a nép, s az ország is csak felülről nézvést van meg! S ott fenn, nem I. István utódok, nem Mátyás király utódok, hanem Werbőczy utódok vannak. A „kisfiskálisok”, a kisserűségben manhetetlen hatalommal bírók, az izzó trónra ültetett parasztkirályt vigyorogva nézők. Egy kocsmá az

ország, verekedés közben kiürülő kocsmá. S Bécsben a kocsmáros, a császár, s hogy nincs már ország

Tán még nem is sejti,
vagy ha tán sejti is,
Könnyen elfelejti.

A megmaradtakat kivándorlásra csábítja a hajósíp, a Tisza urak csőzei, Zselénszky uraságok gulyásai Amerika felé hajóznak.

Nyomor eldobolja:
Úgy elfogy a magyar,
Míntha nem lett volna.

Az apokaliptikus képsort egy kútágas nélküli magányos kút, árvult kastélyt őrző kóbor kutya zárja. S a kutyat

Hivasd a törvénybe,
Ha tudod, Werbőczy.

(Új törvényt Werbőczy.)

A kuruc keserűség, az „elfogy a magyar” rettenetes víziója, vagy a Babits-i „átallunk a szabadságért küzdeni” bűnvalló mélysége, mind-mind valóság volt. Még akkor is, ha voltak, akik nem átallottak a szabadságért küzdeni, sőt meghalni sem. S amikor 1945-ben a szabadságért küzdők azt írták a zászlókra, az újságok címloldalára, hogy: honfoglalás — ez a szó igazi értelmében az volt. Ezt a honfoglalást ott kellett kezdeni, ahol I. István tette, s most is a megmaradás volt a tét. S ehhez az új honfoglaláshoz ugyanúgy törvény készült, s ezt a törvényt hívjuk így: Alkotmány.

Ifjúdó Magyarország...

„A nagy Szovjetunió fegyveres ereje felszabadította országunkat a német fasiszták igája alól, szétzúzta a földesurak és nagytőkések népellenes hatalmát, megnyitotta dolgozó népünk előtt a demokratikus fejlődés útját. A régi rend urai és védelmezői ellen vívott kemény küzdelemben hatalomra jutva, a magyar munkásosztály, szövetségben a dolgozó parasztsággal, a Szovjetunió önzetlen támogatásával újjáépítette háborúban elpusztult országunkat. Évtizedes harcokban megedződött munkásosztályunk vezetésével, az 1919. évi szocialista forradalom tapasztalataival gazdagodva, a Szovjetunióra támaszkodva népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását s országunk a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé. E küzdelem és országépítő munka már megvalósult eredményeit, országunk társadalmi és gazdasági szerkezetében végbement alapvető változásokat fejezi ki és a további fejlődés útját jelöli meg: A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA. Ez a bevezetője, annak a mindössze öt oldalas füzetnek, amely a Magyar Népköztársaság Alkotmányja. De hát nem a kötetek nagysága, hanem a leírt szó tömör ereje az, ami naggyá tesz egy könyvet.

„Az Alkotmány a Magyar Népköztársaság alaptörvénye. (71. §) Az Alkotmány, valamint az alkotmányos jogszabályok az államhatalom valamennyi szervére és az állam minden polgárára egyaránt kötelezőek. (2. bekezdés.)”

A Zárórendelkezések között szerepel ez a két mondat. Mégis jónak láttam ezzel kezdeni. Mert itt világosan kifejezésre jut, hogy a Magyar Népköztársaság többé nem a jog-diktálók és a kötelezettségekkel bírók skizofrén társadalma, hanem a nép —, a dolgozók — állama, ahol az államhatalom a dolgozókért van, hiszen közülük kerültek ki az államhatalom képviselői. Ez a két mondat tartalmazza azt a politikai, társadalmi forradalmi folyamatot, amely 1949-ig hazánkban végbement. Az Alkotmány-előszavában így szerepel —, a további fejlődés útját is megjelöli. „Társadalmunk további fejlődése során, az osztályok közötti különbségek csökkenésével, a fejlett szocialista társadalom megeremtetésével a proletárdiktatúra állama fokozatosan átalakul az egész nép szocialista államává, amelynek vezető ereje továbbra is a munkásosztály marad.” (Kádár János az MSZMP XI. kongresszusán 1975. március.)

A fenti két idézetből — bár harminc esztendő feszül majdnem közöttük — világos, hogy az Alkotmány, első fejezetében a hatalom kérdésével, másodikban a társadalmi rend kérdésével foglalkozik. „A Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé. A város és a falu dolgozói választott és a népnek felelős küldöttek útján gyakorolják hatalmukat.”

Mivel hazánkban a hatalomért folytatott harc eldőlt, a második fejezet a társadalmi renddel, berendezkedéssel foglalkozik. Minden társadalmi rendet az határoz meg, hogy kinek a kezében összpontosulnak a termelési eszközök. A kizsákmányoláson alapuló társadalmi rendekben a kizsákmányolás alapja az, hogy egy uralkodó osztály kezében összpontosulnak ezek az eszközök. (Gépek, fizetési eszközök, termőföld.) Az Alkotmány kimondja a magyar történelemben először (hiszen 1919-ben nem hagyta időt Alkotmány kidolgozására) „A Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van.” (4. §.) Ugyanakkor „A munkával szerzett tulajdon az alkotmány elismeri és védi. (8. §.) Újra ide kíváncsok a 26 évvel későbbi megállapítás: „Amikor tulajdonviszonyokról szólnak, pártunk azon elvi álláspontjából indulunk ki, hogy az állami és a szövetkezeti tulajdon egy típusú, szocialista tulajdon.” (Kádár János, XI. Kongresszus.) Ennek a szocialista típusú társadalmi tulajdonnak birtokában folytat felelős tervgazdálkodást a Magyar Népköztársaság. (5. §.) Ennek az új társadalmi rendnek alapja: a munka. Ezért minden munkaképes polgárnak joga, kötelessége, és becsületbeli ügye, hogy képességei szerint dolgozzék. (9. §.)

Az Alkotmány a továbbiakban az államhatalom legfelsőbb szerveit nevezi meg, s az államigazgatás szerveit. A VIII. fejezetben tér rá az állampolgárok jogaira és kötelességeire. Mivel a dolgozók államában a társadalmi rend alapja a munka, ezért a munkához való jog biztosítása, valamint a munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazás a legjelentősebb. Ugyanakkor biztosítja az Alkotmány a szabadsághoz, az üdüléshez, a gyógykezeléshez való jogokat is.

A 49. § kimondja, hogy az Alkotmány biztosítja az egyenlő jogokat, s büntet minden hátrányos megkülönböztetést nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint.

A nők és férfiak egyenlő jogai, a családjog, az ifjúság jogai után foglalkozik a lelkiismereti szabadsággal.

„A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. (L.) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.(2)

Az Alkotmány biztosítja a személyi szabadságot és sérthetlenséget. (57. §)

Az 59. § foglalja össze a legfontosabb köteleességeket: „A Magyar Népköztársaság polgárainak alapvető kötelessége: a nép vagyonának megvédése, a társadalmi tulajdon megszilárdítása, a Magyar Népköztársaság gazdasági erejének a fokozása, a dolgozók életszínvonalának emelése, műveltségük gyarapítása és a népi demokrácia rendjének megőrsítése.”

A továbbiakban a haza védelmének kötelességével, a választások alapelveivel, a népköztársaság címerével, zászlajával foglalkozik.

Az Alkotmány summázásaként álljon itt egy vers, egy olyan vers, ami éppen 30 esztendővel ezelőtt született:

Szívünk nehéz volt, mint a vasharang,
most zeng, dalolja sorsát!
Szabad vagy hazám, újra épülő,
ifjúdó Magyarország.

Hazám, lobogj, miként a csillagok,
mikor szikra-kelyhüket kibontják.
Lobogj és égess konok tüzeddel,
te szabad Magyarország!

(Juhász Ferenc: Ének Hazámról. 1949.)

A versre rímelő, az Alkotmány bevezetőjét idéző — politika nyelvén megfogalmazott — summázása a harminc éves útnak: „A három évtized alatt nagy utat tettünk meg, nagy győzelmet értünk el az új társadalmi rend megteremtésében. Felszámoltuk Magyarországon a kapitalizmust, megszüntettük az embernek ember általi kizsákmányolását. Hazánk az egykori elmaradt agrár-ipari országból fejlett nagyiparral és nagyüzemi mezőgazdasággal rendelkező ország lett. Megtörtük a régi uralkodó osztályok művelődési monopóliumát és minden eddiginél magasabb színvonalra emeltük a nép műveltségi színvonalát, a társadalom minden tagjának teljes szociális biztonságot nyújtunk. Mindezek eredményeképpen hazánk Európa egyik legelmaradottabb országából a társadalmi haladás élenjáró országainak sorába emelkedett, s népünk erősfeszítései és eredményei méltán keltenek elismerést határainkon túl is.”

(Kádár János: KB beszámoló 1975.)

Mint „tűzből kiragadott üszköt” ...

A bibliai képet D. Dr. Káldy Zoltán idézi akkor, amikor az elmúlt évtizedekre tekint vissza. „ISTEN KEGYELME nagyobb volt, mint az egyház és az egyház tagjainak mulasztása. Mint „tűzből kiragadott üszköt” Isten az Ő egyházát újra szolgálatba állította a új társadalmi rendben. (D. Dr. Káldy Zoltán: Negyedszázad.) És ezzel a bibliai, költői és mégis roppant kemény képpel elérkeztünk egyházunk és az Alkotmány kérdésének a vizsgálatához.

A tanulmány elején azzal kezdjük, hogy vajon milyen volt 1949-ben Magyarország? Most ezt a kérdést úgy tesszük fel, hogy milyen volt 1949-ben a Magyar Evangélikus Egyház? És mivel erről sincs közvet-

len tapasztalatom. hosszan tallóztam a Lelkipásztor 1949. évi számaiban, hiszen a cikkekben jelentkező problémák többé-kevésbé hű képet adnak arról, hogy milyen lelki hitbéli „állapotban” találta az 1949. évi Alkotmány egyházunkat. Ekkor már az Egyezmény megkötése után voltunk. Úgy érzem, mégis tele félelmekkel, megtorpanásokkal. Nagyon hasznos és érdekes cikket találtam a Lelkipásztor 1950. évi januári számában. „Az egyház útja a világban vezet. Ez azt jelenti ma hazánkban, hogy egyházunk útja a forradalmi szocializmustól meghatározott társadalomban és politikai rendszerben halad.

Egyik legnagyobb belső problémánk, hogy egyházunknak a tovább vezető útját vagy nem látjuk, vagy sokan sokféleképpen látjuk. Abból, hogy nem látjuk — rengeteg tanácstalanság, csüggedés, passzivitás, ájultság, keserűség és reménytelenség következik. Abból, hogy sokan sokféleképpen látjuk — sok egymással való küzdelem, szétesettség, s egyházunknak nem szervezeti, de lelki szétszóródottsága adódik.” (Veörös Imre: Útkeresés 1950 kezdetén.)

Nagyon éles és igazán őszinte kérdések ezek. Tanácstalanság, csüggedés, passzivitás, ájultság, keserűség, reménytelenség, egymással való küzdelem... A mai lelkészgenerációk számára — s így számomra is — így válik érzékelhetővé mindaz, amit Dr. Káldy Zoltán így fogalmazott meg:

„Olyan korszakból érkezett meg az egyház az új magyar világba, amely korszakban sokszor elfelejtkezett hivatásáról, kiszolgálta a háborús propagandát. Olyan korszakból érkezett meg az egyház, amelyben nem sokat törődött a 3 millió koldússal, társadalmi és politikai elnyomással, amely korszakban nem állt az üldözöttek és a fajilag megkülönböztetettek mellé.

Ilyen múlt után nem csoda, hogy sokan arra gondoltak, hogy az új Magyarországon a kialakuló új társadalmi rendben, múltbéli vétkei miatt az egyház nem fog tudni dolgozni.”

A Lelkipásztor 1950. januári cikkében Veöreös Imre így fogalmaz: „A legelső amit látnunk és pedig együtt látnunk kellene, hogy *vezet út*.” Az új utat hegygerincen járáshoz hasonlítja a cikk írója s így teszi fel a kérdést:

„A hegygerincen csak a legaprólékosabb lelkiismeret óvatosságával és a hitnek bátor lendületével lehet járni. Hol vannak azok a lelkipásztorok és egyház-vezetők, akik tudják ennek a polaritásnak mindkét oldalát roppant belső lelki küzdelmekben vállalni?!”

Hol voltak a lelkipásztorok és egyház-vezetők? Azok, akik vállalták a hit bátor lendületét, s az ezzel járó roppant belső lelki küzdelmeket? Úgy érzem, s ezért a szubjektívnek tűnő megállapításért vállalom a felelősséget: prófétai mélységű kérdésfeltevés volt ez 1950-ben. Igazi „kiáltó szó” volt, amire hála Istennek válasz érkezett. Odafönről jött a válasz, azzal, hogy Isten rendelt ilyen lelkipásztorokat és egyházi vezetőket, s erőt adott számukra a roppant belső küzdelemhez, s a hit bátorságát és lendületét a külső harcok megvívásához. 1950 januárjában így hangzott a bizonyoságtétel: vezet út a szocializmusban. S így a prófétai kérdés: járni tudunk-e rajta? S erre a válasz az íróasztalon fekvő vastos kötet: D. Káldy Zoltán: Új Úton. És most idézni kellene az egész könyvet. Néhány sor idézet csak: „Az is tény, hogy a társadalmi élet forradalmi átalakulása közben nem volt mindig könnyű megtalálni egyházunknak a következő helyes lépést és jó szolgálatot. De egyházunk nem is hiszi azt, hogy az egyház problémamentesen élhet a világban. Az az egyház, amely problémamentes, már nem is egyház. Mi a jövőben is

szeretnének vállalni Isten Szent Lelkének vezetésével a problémákkal való szembenézést és a legjobb megoldások keresését. Istennek legyen hála népünk és egyházunk életéért és szolgálatáért!" A cseppben a tenger. A néhány sorban az évek, hónapok és napok nehéz és kemény harcai, belső és külső küzdelmek. S a végeredmény: kiküzdöttük! Többes szám első személyt kell használnom akkor is, ha személyemben és a „későbbi” lelkészi generáció nevében csak a köszönetet mondhatjuk el a kiküzdött útért. Ami nekünk már nem is az „új út”, hanem az út.

Nemrég olvastam egy tanulmányt. A tanulmány a magyar történelem „nagy újrakezdőiről” beszél. Mert ebben a hazában sokszor volt olyan történelmi pillanat, amikor a semmiből, vagy majdnem a semmiből kellett újat kezdeni. Most a „folyamatosan megtartani tudók!” kora jött el. S ilyen pillanat tényleg nagyon kevés volt történelmükben, sőt lehet, hogy ma az első ilyen korszakban vagyunk. S a „folyamatosan megtartani tudás” is nagyon sok kockázattal jár. (Szilágyi Imre: Tévedések és kockázatok. Új Írás 1979. III.) Azt hiszem —, hogy ez a megállapítás egyházunkra is vonatkozik, ránk Isten útratalált lelkésznemzedékének második generációjára is.

Úgy kezdtem ezt a tanulmányt, hogy milyen is volt az ország 1949-ben az Alkotmány születésének évében? Aztán milyen is most az Ország? S ezzel párhuzamosan milyen is volt az egyház 1949-ben, s milyen is most, amikor a diakónia útján járunk? És ez már azért is fontos, mert nem közömbös — nem lehet közömbös, hogy — milyen is lesz az ország és milyen is lesz az egyház. Holnap.

Ruttkay Levente

Bonhoeffer: Milyen legyen a prédikáció?

a) Szempontok a prédikáció megírásához.

1. Legyen biblikus

Lehet, hogy a prédikáció nem textusszerű, de ez még nem zárja ki azt, hogy biblikus legyen, hogy benne minden a Biblia centrumára utaljon. Luther sokszor prédikált úgy, hogy nem volt textusszerű, mégis biblikus volt.

2. Legyen textusszerű

Meg kell vizsgálni a prédikáció egzegetikai alapjait. A textus egy-egy része a prédikációban helyesen viszonyul-e a többihez? Nem maradt-e ki lényeges mozzanat? Érvényesül-e a textus középponti üzenete?

3. Legyen hitvallásos

Az egyház tanítása értelmében, vagy azt figyelmen kívül hagyva szó-laltatja meg az ige üzenetét? Közelebről: a „sola fide” feltételével használja-e a Bibliát? Az egyházi tanítás tekintetében helyt áll-e?

4. Legyen gyülekezetszerű

Ez sajátosan homiletikai mérték. Meg kell vizsgálni, hogy

a) néelve egyszerű és tárgyilagos-e? kiaknázza-e a textus képeit? Nem

mond-e túl sokat egy mondatban? Nem kalandozik el? Vagy nem skatulyáz? Nem terheli-e irodalmi és retorikai szempontból idegen elem?

b) Áttekinthető-e? A homiliának is tagoltnak kell lennie, nem válhat mozaikká. A textus kifejtése a főútvonalon haladt-e, vagy mellékutcákba kanyarodott? A mellékutcákkal az egzegézis foglalkozzék, ne a prédikáció. Alkalmas-e a prédikáció elmondásra is?

c) Megszólítja, sőt támadóba veszi-e hallgatóit? Kivehető, hogy mit akar? Észrevehető, hogy mely ponton intéz támadást az ördög ellen? Nem rekedt-e meg a textus parafrázisában?

5. *Legyen feladatához illő (objektív)*

Nem beszél-e csupán a maga nevében az Írás és az egyház ürügyén? A vallásos virtuóz, vagy az egyházához kötött ember szólal-e meg benne?

6. *Legyen hiteles (szubjektív)*

Ezt a követelményt nehéz alkalmazni abban az esetben, ha valaki más prédikációját mondja el. Az igehirdető tegye fel mindig önmagának a kérdést: hiszed-e amit mondasz, vagy csak valamely hivatalos érvényű szöveg elmondására szorítkozol?

7. *Legyen tisztázott a régi és az új viszonya*

Tud-e régi igazságokat új érvénnyel kimondani? Készíti-e hallgatóit arra, hogy otthon újra elővegyék a textust? Helyes-e az arány a textus megmagyarázása és bizonyoságtévő alkalmazása között?

8. *Legyen tisztázott a törvény és az evangélium viszonya*

Mindent összegezve nem vált-e végül törvénné az üzenet? Az evangélium, Istennek az ember felszabadítását szolgáló igénye, szóhoz jutott-e?

b) *A prédikáció hibaforrásai*

1. Ne tégy megjegyzést a textusra, hogy milyen „szép”, „mély”, „igaz”, „helyes” stb. Nem vagyunk az Írás védőügyvédjei. A mértéket maga adja.

2. Ne bizonygass az Írás korszerű voltát. Abból az előfeltételből indulunk ki, hogy a Biblia korszerű. Az explikáció és az applikáció egybefonódik, ne válaszd szét a kettőt mereven. Kerüld az ilyen kitételeket: „éppen nekem és neked”.

3. Nem kell megvédened Isten igéjét. Prédikátor vagy és nem apologeta.

4. Ne rekedj meg a textust boncolgató parafrázisban. A szószéken nem ennek, vagy annak az apostolnak a teológiáját hirdetjük. Vizsgáld meg, amikor ezt mondod: „János apostol szerint” — nem arról kellene inkább szólnod, hogy „ezt mondja Isten”.

5. Tartózkodj a feltevésektől, feltételezésektől és megszorításoktól. „Jézus Krisztusban” nincs helye a feltételes mondatnak.

6. Intelmeket tartalmazó textus esetén ne oszd két részre prédikációd/ 1. ajándék — 2. feladat (Gabe-Aufgabe). Így csak erkölcsprédikációt tartasz. Az evangélium nem valami neutrum, semleges erő, amelyhez mi adjuk a használati utasítást. Isten ajándéka már telített az új élettel. Amikor róla szólnak, lehetetlen a vele együtt járó feladatot elhallgatni. Fordítva is így van.

7. Ne tekintsd bunkónak Isten igéjét. A gyülekezetet ne verd fejbe vele. Az ilyesmi papolás. Mi nem a bűnről, hanem annak legyőzéséről prédikálunk. Nem bűnbánati prédikátorok, hanem békekövetek vagyunk.

8. Ne menj belé a gyülekezet nehéz helyzetének és bűneinek taglálásába. („Hát nem vagyunk mi is mindig, meg újra és újra...” Ne engedj annak a kísértésnek, hogy a történelemnek azt a kicsi szakaszát amely most a miénk függetlenül kezeld és értelmezd attól a szakasztól, amely az 1—30 évek közé esik.

9. Ne riogasd az embereket az utolsó ítélettel és a halállal. Jézus nem erőszakoskodik, hanem zörget. Ne legyünk ezért mi se erőszakoskodók a prédikációban.

10. Az eszkatologikus prédikációkban őrizkedj az utópiáktól. Mohamedán módra beszélünk, ha a látás idejét a mi időnkre elővételezzük. Nem mondhatjuk: „az égben majd így lesz...” Az apokaliptikus látás nem azonosítható azzal a látással, amelyre az idők végén jutunk el; mostani meglátásaink mindig csak a hit határain belül jelentkező látások. Az eszkatologikus ige mindig csak Krisztusban beteljesedett igeként van jelen. Ezért az apokaliptikus képek (Jel 22) középpontjában mindig a megöletett Bárány alakja áll.

11. Ne gyötörd magad a bevezetéssel és a kapcsolatkereséssel. Nyugodtan bízd rá magad azonnal az igére, erre a színültig megrakott hajóra.

*

„Finkenwaldi homiletika” címen Ebenhard Bethge közzétette Bonhoeffer 1935-ben és 1939-ben tartott féléves szemináriumi előadásait a „Gesammelte Schriften” IV. kötetében 237—289. oldalon. A fennebb közölt pontok utólag csatoltattak a finkenwaldi homiletikához.

Ford.: Benczúr László

Fejezetek a svéd—magyar egyházi kapcsolatok 17—18. századi történetéből

Elhangzott az uppsalai egyetem teológiai fakultásán 1979. május 7-én

II.

Második előadásomban a *Nagy Északi Háborúval* csaknem egyidőben lezajlott *Rákóczi-féle magyar szabadságharc* további egyházi vonatkozású svéd—magyar kapcsolatairól szeretnék szólni.

A magyar történetírás — különösen az utóbbi időben, de már korábban is — bőven foglalkozott e korszak svéd—magyar *diplomáciai* kapcsolatainak a részleteivel. Ezért most csak vázlatosan említjük, hogy 1701-ben, még a felkelés előtt, amikor a fiatal Rákóczit összeesküvés gyanújával letartóztatták, s a bécsújhelyi börtönben őrizték, Bécsben tartózkodó felesége mindjárt elsőnek Carl Gustav *Oxenstierna* bécsi svéd követtel tárgyalta férje kiszabadítása érdekében. Ő közbejárt XII. Károlynál, akihez *Rákócziné* is segítséget kérő levéllel fordult.³⁸ Amikor Rákóczinak sikerült a börtönből megszöknie az utóbb emiatt kivégzett börtönparancsnok *Lehmann* kapitány vallomása szerint szökésének célja az volt, hogy Danzigon át a porosz, vagy a svéd királyhoz jusson.³⁹ Erre ugyan a külső körülmények miatt nem került sor, ám Bécsben igen nagy nyugtalanságot keltett és több levélváltáshoz vezetett, amikor a nemsokára meginduló felkelés kezdetén *svéd segédcapatok* esetleges bevetése került szóba.⁴⁰ A vezérlő fejedelem mindjárt a szabadságharc elején több diplomataját bízta meg egy remélhető svéd és porosz segítség megszerzése érdekében. Ilyen volt az evangélikus státusz részéről az utóbb kivégzett *Kray Jakab*, aki svéd hadianyag, fegyver és felszerelés beszerzése végett tárgyalta Svédország képviselőivel.⁴¹ Ilyen követ volt *Okolicsányi Mihály* evangélikus nemes is, akit a református *Ráday Pál* társaságában 1704 áprilisában személyesen is fogadott Heilsbergben XII. Károly. Ők egy hónapot töltöttek akkor lengyel területen, s találkoztak *Nordberg* udvari lelkésszel is, aki ezt jegyezte fel róluk: „Tous deux très honnêtes gens et d'une fort bon conduite” — vagyis, hogy mindketten igen becsületes és jómodorú férfiak.⁴²

Rákóczi e titkos követei azt kérték a királytól, hogy hateraz svéd zsoldost bocsásson a magyar szabadságharc szolgálatába.⁴³ Ez ügyben titokban járt is két svéd megbízott tiszt Magyarországon, és pedig egy evangélikus földesúrnak, *Görgey Pálnak* a vendégeként, egyik azonban gyilkosság áldozata lett.⁴⁴

A svéd diplomácia szövetségi kötelezettségei egyfelől, s a lengyel majd orosz területen folyó harcok másfelől végül nem tették lehetővé, hogy a magyar felkelők diplomáciai és katonai reményei teljesüljenek. Ami azonban bennünket ettől függetlenül közelebről érdekelhet, az Rákóczi olyan további, és pedig igen magas rangú képviselőinek svéd kapcsolatfelvétele, akik naplókban az utókor számára kortörténeti érdekességű adatokat és eseményeket jegyeztek fel.

*

Az egyik latin nyelvű napló, amely e témakörben a 18. sz. közepén írt másolatban fennmaradt, a Felsőmagyarországi evangélikusok egyik

világi vezetőjének *Szirmay Miklós* consistoriumi praesesnek az *útinapló-ja* 1705-ből.⁴⁵ A *Szirmay*-család ősi birtokai nem messze feküdtek *Eperjes* városától, amelynek akkor alig negyedik százada, 1667-ben alapított evangélikus kollégium a gyászévtizedben az erőszakos ellenreformációnak esett áldozatul. A követség egyik célja az volt, hogy a főiskolát visszaszerezzék a jezsuitáktól és egyben támogatást kapjanak a szabadságharc további folytatásához.

Szirmay Miklós és társa, *Melczel Mihály* kollégiumi felügyelő 1705 június 22-én indultak útjukra. Két hetes fáradságos utazás után érkeztek meg a lengyelországi *Rawicz* városába. Itt *Stolzenberg* svéd ezredes, majd *Helmburg Péter* generális szuperintendenssel és a Reinschöld-ezred svéd lelkészével, *Strömerrel* ismerkedtek meg. A követek nem kevesebb, mint 9 hordó tokaji bort vittek magukkal, hogy kedveskedjenek azoknak, akik a királyhoz való útjukat egyengették. Így ajánlottak fel egy hordó bort *Olof Hermelin* államtitkárnak, a költségek praefektusának, majd három hordót *Piper* grófnak, és így tovább. Az audiencia előtti társalgásaikról *Szirmay* érdekes feljegyzéseket készített.

A beszélgetések témája többnyire *XII. Károly* fáradságát nem ismerő edzettsége és merész elszántsága volt. Ezek illusztrálására *Hermelin* — a tokaji bort izlelgetve — előadta nekik, hogy egy ízben, amikor a király egy várat ostromolt, katonái panaszkodtak a hideg és a nyirkos talaj miatt. Ő a duzzogó szavak hallatára szótlanul odalépett egy közeli fához, letérdelte ágait, s amennyit csak tudott, ölébe vett, majd leterítette a nyirkos talajra. „Íme, mi könnyen segíthetsz magadon!” — mondta csodálkozó, katonáinak, akik attól fogva készek voltak túrni a harcok fáradsalmait.

Hermelin egy másik esetet az isteni gondviselés példajaként említett *Szirmay*nak, amit ugyancsak a királytól hallott. Amikor az *Narvánál* az oroszok ellen csatára készült, minden veszteség nélkül tudtak áthaladni az ellenséggel megrakott hegyeken keresztül. Az orosz táborhoz közeledve — amely sáncokkal volt megerősítve — hatalmas hóföregteg támadt, amely azonban a király hadseregének a hátába fújta a havat és a szelet, s így be tudták venni a tábort. Amint ez megtörtént, mesélte el a király, megszűnt a zimankó, s a legfényesebb nap sütött a győztes svéd zászlókra.

Az 1705 július 4-én sorra kerülő kihallgatásnak is több epizódját írta le *Szirmay*. Így többek között azt, hogy amikor a király elé akart járulni, hogy — akkori szokás szerint — előtte térdet hajtva, ruhája szélét megcsókolja, *Piper* grófnak a sátorban levő kutyája ráugrott és le akarta tépni öltözetét. Maga *XII. Károly* ugrott ekkor hozzá s mentette meg a dühös eb harapásától. *Szirmay* ezután átnyújtotta az evangélikus rendek megbízólevelét és segítséget kérő emlékiratát.⁴⁶ A kihallgatás eredményéről *Szirmay* naplója röviden csak annyit mond, hogy néhány nap múlva, a király egy „resolutiot” hozott, amely kilátásba helyezte a magyarországi evangélikusokért Bécsben, *József* császárnál való közbenjárást és a bécsi rezidensek ilyen irányú utasítását, majd azt jegyzi fel naplójában, hogy „ha jelenleg a háború költségei miatt *Öfelsége* pénzbeli segílyt nem is adhat, intézkedik, hogy a *griffwaldeni* (*Greifswald*) akadémián négy magyar tanuló stipendiummal elláttassék.”⁴⁷ Valóban az történt, hogy *XII. Károly* 1705. július 28-án kelt, *Piper* gróf által aláírt leiratban a király a weszfáliai békében biztosított jogánál fogva tudatja, hogy jogosultnak érzi magát közbenjárni a császár evangélikus alattvalói érdekében. Ezért felkérte a császárt, hogy kegyelmesen bánjon azokkal, védelmezze őket az üldözésektől és zaklatásoktól, s állít-

sa vissza őket jogaikba. — Majd július 30-án királyi rendeletet írt alá, amelyben a greifswaldi egyetemen négy, teológiát tanuló magyar ifjúnak biztosít állandó ösztöndíjat a királyi alumnusok sorában, királyi költségen.⁴⁸

E látogatás többek között azt is eredményezte, hogy még 1705 őszén egy *Stolzenberg* nevű magasrangú tiszt, a Kraszam-ezred alezredese önként vállalkozott a magyar szabadságharc ügyének a támogatására. Rákóczi azután őt ezredessé nevezte ki és megbízta egy lengyelországi dragoNyosezred felállításával. Külön érdeklődésre tarthat számot, hogy a *katholikus Rákóczi Ferenc* 1705. nov. 4-i rendeletével egy *evangélikus prédikátor* (concionator evangelicus) szolgálatba állítását helyezte kilátásba a svéd ezred katonáinak lelkiigondozására.⁴⁹

Az utolsó fejezet, melynek ismertetésére jelen keretek között vállalkozom, egy magyarországi evangélikus püspöknek, *Krman Dánielnek Rákóczi követségében XII. Károlynál* 1708/1709-es évben az orosz fronton tett — eddig sem magyar, sem svéd nyelven nem publikált — látogatása. Jelentőségét az adja meg, hogy a fennmaradt *napló*⁵⁰ nemcsak fontos egyháztörténeti dokumentumokat, hanem egyúttal másutt alig fellelhető, a poltavai csata szem- és fültanújától származó kortörténeti adatokat és megfigyeléseket is tartalmaz.

A magyar egyházi delegáció küldetésének háttérében politikai, gazdasági és teológiai megfontolások húzódtak meg. XII. Károly páratlan harci sikerei során a *svéd nagyhatalom* északról Varsón át, egész *Krak-kóig*, tehát a magyar határ közeléig terjedt. Rákóczi és környezete minden diplomáciai nehézség ellenére — egyik fővezérétől Bercsényitől eltekintve — komoly reményeket fűzött a svéd kapcsolatok sikeréhez. A magyar szabadságharc élén álló, zömében evangélikus nemességnek pedig külön is érdeke fűződött a jó viszony további ápolásához, hiszen a porosz udvar mellett elsősorban a svéd birodalom közbenjárásától remélte az ellenreformáció által sokat szenvedett magyar protestánsok helyzetének orvoslását. Fokozta reményüket az a tény is, hogy Szirmay Miklós 1705-ös látogatása után 1707-ben éppen svéd közbenjárásra kényszerült rá I. József császár a sziléziai protestánsok helyzetének a weszt-fáliai béke szellemében történő rendezésére.

Konkrétan a már többször említett eperjesi főiskola visszaszerzése és anyagi támogatásának a biztosítása volt a küldetéség egyik reménye — ezen túl persze szűszólói akartak lenni Rákóczi politikai terveinek is. Krman püspök jól tudta, hogy XII. Károly — ahogy akkoriiban sokan nevezték: a „lutheránus pápa” — erősen a lutheri orthodoxia hatása alatt áll. Ezért már a küldetésüket elhatározó 1707-es rózsahegy-i zsinaton olyan határozat kimondását erőszakolta, amely elítéli a pietizmust és megtiltja a magyarországi diákoknak a hallei egyetem látogatását.⁵¹

E törekvés háttérében elsősorban a *Halle és Greifswald evangélikus teológiai fakultásai közötti ellentét* húzódtott meg. Hilding *Pleijel* nyugalmazott lundi professzor helyesen mutatott rá arra, hogy a 18. sz. eleji svéd teológiai helyzet csak e két fakultás teológiai vitáinak a tengelyében elemezhető helyesen.⁵² *Johann Friedrich Mayer* (1650—1712) korábbi wittenbergi professzor, majd hamburgi lelkes és dorpati prorektor 1691 óta a svéd fennhatóság alatt álló német területek egyházfőtanácsosa (Oberkirchenrat) volt. Mint később greifswaldi egyetemi tanár és prokancellár, Pomeránia szuperintendese és a konzisztorium elnöke ő számított ebben az időben *XII. Károly fő teológiai és politikai tanácsadójának*.⁵³ Ő is vette rá a királyt 1694 őszén, hogy ediktumot adjon ki

„mindennemű pietista és szektás mozgalom ellen” s ő kapott megbízást az ediktum végrehajtására is.⁵⁴ Ilyen teológiai háttéren érthető, miért éppen az erősen pietistaellenes beállítottságú orthodox lutheránus püspök Krman Dániel vezette a négytagú küldöttséget XII. Károlyhoz.⁵⁵

Dr. Fabiny Tibor

JEGYZETEK

1. A korábbi kapcsolatokról megjelent újabb irodalomból vö. *Hungary and Sweden. — Early Contacts, Early Sources.* Budapest, 1975 — *Bertha Kálmán: Magyarok és svédek.* Bp, 1946. — *Csatkai Endre: Sopron és Svédország.* Új Sopronvármegye, 1943. XII. 4.
2. *Mihalik Sándor: Magyar ötvösművészek Svédországban.* Acta Sueco-Hungarica 1. Bp, 1968, 7—8.
3. Hungary and Sweden. Part two: Sources of Hungarian history, mainly before 1660, in the Swedish National Archives. I. m. 37—121.
4. *Historica Relatio de Eperjensi Lutheranorum Academia.* „Anno 1666. Expediti praeterea Emissarii in Silesiam, Saxoniam, Hollandiam, Sveviam, Prussiam, Aegyptum ad Reges et Principes Civitatesque maritimas Luthero addictas Emissarii collectores, qui plus quam viginti millia attulerunt. Praecipuus Emissarius constitutus est Georgius Dömötéry”. *Evangelikus Országos Levéltár (EOL), Ia 25; 22.* (Említi a követség tényét *Hörk József: Az eperjesi ev. ker. Collegium története.* Kassa, 1896, 22.)
5. Oxenstierna Axel kancellár (1583—1654) féltéstvéreinek, Gabriel Bengtson (1584—1656) fiáról, a magyar protestánsokért közbenjáró Oxenstierna Benedekről vö. A. L. *Schlözer: Leben des königlichen Raths und Präsidenten ... Benedict Oxenstierna ...* I. Th. Altona—Lübeck, 1760, 481—523. — *Enciclopedia Britannica*, Vol. 16. Chicago, 1960, 982.
6. Oxenstierna bécsi közbenjárásáról a következő nyomtatványok találhatóak hazai könyvtárainkban: *The Case of persecuted and oppressed Protestants in some parts of Germany and Hungary, laid open by Count of Oxenstierna.* London, 1674. — *Ihrer könlgl. Majestät zu Schweden abgelassenes Schreiben ... wegen den bedrangten Evangelischen in Ungarn und Schlesien.* Wien, 1674. — *Memorial, so Ihrer kayserl. Majestät ... in Wien den Monat Dezember 1674. übergeben worden, uo. — Propositio ... Utrecht, 1675.* Mit der Supplikation 71 gefangenen Predicanten und Antwort des Kaisers auf die dritte „Replik“ des Grafen Oxenstierna, 1675. — *Sacrae Caesareae ... Viennae, 1675.* — *Der könlgl. Majestät in Schweden ... 1674.* — Vö. *Fabiny Tibor: Svéd közbenjárás a magyarországi protestánsokért a gyászévtizedben.* Lelkipásztor 1974/12, 768.
7. *Schlözer i. m. 508—510.* Oxenstierna beadványát teljes terjedelmében közölte a „Mercurie hollandois” c. újság 1681-ben. V. ö. *Köpeczi Béla: „Magyarország a kereszténység ellensége”. A Thököly-felkelés az európai közvéleményben.* Bp, 1976, 79.
8. EOL, Arch. Gen. Eccl. Ia 8; 8. — V. ö. J. H. *Zedler: Grosses vollständiges Universal-Lexikon*, Bd. 25. Graz, 1961 (=Leipzig und Halle 1740) 2533.
9. A „Chr. Parschitius, exul Christi hungarus” aláírási költeményről v. ö. *Breznyik János: A selmecbányai ág. h. ev. egyház és lyceum története.* Selmecbánya, 1889, 199.
10. *Makkai—Fabiny—Ladányi: A magyarországi gályarab prédikátorok emlékezete.* Helikon. Bp, 1976. — *Makkai—Barcza—Ladányi: In memoriam eliberationis Verbi Divini Ministrorum hungaricorum ad tirmes condemnatorum MDCLXXVI.* Bp, 1976. — *Rebellion oder Religion? Die Vorträge des Internationalen kirchengeschichtlichen Kolloquiums.* Deb rece 12,2. 1976. Bp., 1977. *Fabiny Tibor: A gyászévtized kutatási problémái a Magyarországi Evangélikus Egyházban.* Theol. Szemle 1976/7—8, Lelkipásztor 1977/1, *Rebellion oder Religion i. m. 37—46.*
11. *Moldova György: Negyven prédikátor.* Bp, 1973. Német kiadása (Vierzig Prädikanten), Leipzig, 1977.
12. *Manipulus Vironum Excellentiss.* Illustriss ... Collegatus labore Balthasaris Nicletsi Hung, Anno 1676—79. OSZK, Duod. Lat. 81.
13. *Sten Lindroth: A history of Uppsala University 1477—1977.* Stockholm, 1976, 72—73.
14. Christoph Bezelről v. ö. C. G. *Jöcher: Allgemeines Gelehrtenlexikon*, Leipzig, 1750, 1070.
15. Uo. 1787. — *Allgemeine Deutsche Biographie*, 13. k. Leipzig 1881, 459. J. H. *Zedler i. m. 13. k. 1285.*
16. A güstrowi származású Heräus doktor 1692-ben halt meg Frankfurtban. *Jöcher—Adelung: Allgemeines Gelehrtenlexikon*, Leipzig, 1787, 2. 1930.
17. *Hilding Pjetel: Der schwedische Pietismus in seinen Beziehungen zu Deutschland.* Lund, 1935, 37, 106.

18. Jöcher i. m. 1427.
 19. Pleijel i. m. 64.
 20. Uo. 49, 50, 72.
 21. Jöcher i. m. 2283.
 22. „Atlantica, s. Manheim, vera japheti posterorum sedes ac patria”, Uppsala, 1684—1689, 3 k. — Zedler i. m. 32. k. 1448—1450.
 23. Pleijel i. m. 35. — Svensk Upplagsbok, Stockholm, 1970, 28, k. 57—57.
 24. Zedler i. m. 40. k. 776.
 25. Az 1716—1726 között élt Sahlfeldt Ábrahám talán fia lehetett a bejegyzőnek.
 V. ö. Svensk Upplagsbok i. m. 23. k. 23.
 26. Zedler i. m. 17. k. 1395—96.
 27. Jöcher i. m. 671.
 28. A. L. *Schlözer* Schwedische Biographie, enthaltend eine Sammlung von Lebensbeschreibungen berühmter Kriegs- und Staatsmänner, 2. Bd. Leipzig, 1768, 251—257. — J. S. *Ersch*—J. G. *Gruber*: Allg. Enzyclopädie der Wissenschaften und Künste (1818—19), Graz, 1970, Bd. 20, 196: „Er war der erste, der die Schweden des Eisen durch ein bey Torshalle angelegtes Zieh- und Schmiedewerk in kleine Stangen schneiden lehnte. Er beförderte den schwedischen Kupferhandel sehr merklich”.
 29. *Lukinich* Imre: A bethleni gróf Bethlen család története. Bp, 1927, 64. A később betegeskedő Bethlen Mihály — akinek felesége Vay Adám és Fekete Erzsébet Erzsébet nevű leánya volt — 33 éves korában, 1706-ban, tehát még apja életében halt meg Brassóban.
 30. Bethlen itt Pázmány Péter, Melius Juhász Péter és Dávid Ferenc munkáit említi. *Tisza* I.: Európai körutazás a XVII. században. Magyar Figyelő 1911/3, 286. A kopott, bőrkötésű, 286 oldalas könyvecskéről utolsó adatunk 1911-ből van, mikoris a család bethleni kastélyában volt található. Ma talán valamelyik romániai levéltárban.
 31. *Károlyi* Árpád: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Bp, 1936.
 32. Ilyen magyar vonatkozású svéd újsághírek találhatóak a Tarksäyelse Skrift 1685, 1687, 1689, 1691. és az Allmän Tarksäyelse 1692. évfolyamaiban. V. ö. *Soltész* Zoltánné: Magyar vonatkozású svéd újságok a 17. század végéről. Magyar Könyvszemle 1978/2, 202—207.
 33. *Carls Rittershansen*: Stettiner Hofgoldschmiede. Pommersche Tagespost 1933, Nr. 52. V. ö. *Helmuth Bethe*: Stettiner Goldschmiede und ihre Werke... (1933), 39. Idézi *Mihalik* i. m. 11.
 34. Uo. 15. A karlskronai „guldsmedämbeter protokoll och handlingar (1695—1812) ide vonatkozó iratai a stockholmi Nordiske Museet-ben találhatóak.
 35. Uo. 17 k.
 36. *Nil Rasmussen*—*Rudnay* Gyula: Warou Dániel rokonsága és ifjúsága. Numizmatikai Közlemények 1933/34, 31—33.
 37. Kungl. Bibliotekts handlingar, 1768, 33. V. ö. *Rasmussen*—*Rudnay* i. m. 33. — Haus-Hof- und Staatsarchiv, Hofkammerarchiv, Wien, Ung. Hoff. 1716, 1718. — *Rudnay* Gyula: Warou Dániel körömébányai vésnök (1674—1729), Bp, 1936. 3. k. Működéséhez értékes új adatokat szolgáltat *Esze* Tamás: Warou Dániel körömébányai működéséhez. Numizmatikai Közlöny 1937—38, 98—99.
 38. Stockholmi Országos Levéltár, Diplomatica Transsylvanica. Idézi *Wagner* Aurél: A diplomáciai viszony XII. Károly és II. Rákóczi Ferenc közt a poltavai csatáig. Bp, 1928, 21.
 39. *Lukinich* Imre: II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és oklevéltára. Rák. XI. Bp, 1935, 118.
 40. Haus-Hof- und Staatsarchiv, Wien, Schweden. Fasc. 17. 1703. dec. 13. dec. 15. V. ö. *Bruckner* Győző: A svéd alkotmány. Miskolc, 1928.
 41. *Bruckner* Győző: Rák Jakab késmárki vértanú közéleti szereplése és diplomáciai működése II. Rákóczi Ferenc szolgálatában. Bp, 1927, 77.
 42. J. A. *Nordberg*: Histoire de Charles XII. roi de Suede, 1742—44, 436. Id. *Benda* Kálmán—*Esze* Tamás—*Maksay* Ferenc—*Pap* László: Ráday Pál iratai Bp, 1955, I. k. 117. — V. ö. *Fabiny* Tibor: II. Rákóczi Ferenc valláspolitikája. Kézirat, 1971, Ráday Gyűjt. 33—40.
 43. II. Rákóczi Ferenc Emlékiratai, Bp, 1951, 58. *Wagner* i. m. 38.
 44. *Görgey* Albert: A toporcezi és görgői Görgey-nemzettség és a svábóczi és tótfalvi Svábium-nemzettség története, Igló, 1909 2, 338.
 45. Diarium Alegationis ad serenissimum regem Sueciae Corolum XII. per Dominum Nicolaum *Szirmay* concinnatum. Pongrácz Imre másolata a nemeskosztolányi ev. egyház levéltárából. V. ö. *Majláth* Béla: Egy magyar követség Svédországban 1705-ben. Századok 1888, 785—795. — *Lányi* Károly Magyar Egyháztörténelme, átd. Knauz Nándor, 2. k. Esztergom, 1869264. — *Wagner* i. m. 47.
 46. Az evangélikus státus kérvényének szövegét. — Ráday Iratok i. m. I. 280.
 47. *Majláth* i. m. 795.
 48. Svéd Állami Levéltár, Királyi döntvények alosztálya, 1705. VII. 28. *Hörk* i. m. 72, *Márki* Sándor: II. Rákóczi Ferenc, Bp, 1910, II. 411.

49. Ráday Iratok i. m. I. 455—457. — Szirmaa ezidőtájt a nemsokára fiatalon elhunyt ifj. Aács Mihályt szemelte ki maga mellé tábori lelkésznek. Lehet, hogy őt ajánlotta Rákóczinak Stolzenberg ezredes svéd csapatainak lelkigondozójául.

50. Historia ablegationis Dni Superintendentis Danielis Krman et Dni Samuelis Pohorsky ad Regem Sueciae Carolum XII. Wien, Nationalbibliothek, Handschriften-sammlung, Cod. 14361, p 117—266. — A kézirat latin kiadása: Krman Dániel superintendens 1708—1709-iki oroszországi útjának leírása. Közlik *Mencsik* Ferdinánd és *Kluch* János (Magyar tört. értekezések és naplók a XVI—XVII. századból) Bp, 1894. — Latin-szlovák nyelvű új kiadása: Daniel Krman ml. (1663—1740) ITINERARIUM. Studiu o diele napisal Jozef *Minárik*, životopis a poznámky napisal a text preložil *Gustáv Viktory*. Bratislava, 1969.

51. *Fabiny* Tibor: Rákóczi és az evangélikusok. Lelkipásztor, 1976/3. 154—165. — *Zsilinszky* Mihály: Egy forradalmi zsinat története. Bp, 188 Eduard *Winter*: Frühaufklärung. Berlin, 1966. 198. Uő.: Emigration in Deutschland. Berlin, 1955, 207—209.

52. Joh. Fr. Mayer 1691 óta „consiliarius rerum ecclesiasticarum primarius per omnes provincias sueco-germanicas”, — v. ö. *Hilding Pleijel* i. m. 35 kk.

53. Allgemeine Deutsche Biographie, Leipzig, 1885, 99—108.
54. Offener Brief und Edict wider alle Schwermerey der Enthusiasten, Chiliasten, etc. V. ö. *Pleijel* i. m. 35. k.

55. Krman püspök kísérel Pohorszky Sámuel trencsényi származású, sárospataki nemes, valamint *Hermsohn Kornél* és *Holegantz* eperjesi polgárok voltak. Itinerarium i. m. 314. kk.

A szentsei-daloskönyvről

A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának kéziratában 70.0ct. Hung. jelzéssel egy kis nyolcadrét alakú kéziratot énekeskönyvet őriznek; fekete bőrkötéses táblájának hátán ez az újabb, mástól származó cím olvasható: Szentsei György dalai 1606—1704.

Ez a kézirat gyűjtemény Jankovits Miklós gyűjteményéből 1852-ben került a mai helyére. A gyűjteménynek kétféle lapszámozása van; a kettő összevetése a közben elkallódott részek terjedelmére enged következtetni. A kis kéziratot kötethez hozzákötve szerepel egy, nyomtatásban is megjelent ének: Nagykúnság romlásáról.

A kézirat írása nagyjából egy kéz. Javítás aránylag kevés van benne.

A kéziratot kötet elnevezése Mátray Gábortól származik. Mátrayt a 137. oldalon levő vers („Eregy meny el tülem kegyetlen Cupido...”) versfőinek vallomása készítette az elnevezésre; a versfőkből ugyanis ez olvasható ki: *En Szentsei György irtam*. Thaly Kálmán Szentseiről az énekek tartalma alapján megállapította, hogy kuruc és szigorúan protestáns ember volt; de nem elfogult, hiszen gyűjteményébe pl. a Thököly ellen írt dalokat is felvette. Az írás sajátosságaiból, jellegzetességeiből azt is valószínűnek tartotta, hogy a Dunántúlról való, közelebbről Veszprém megyei, tési lakos lehetett. Ebben megerősíti az 1704-ben szerzett, „Szörnyű veszedelem...” kezdetű ének, amelyben a szerző, Szentsei lakóhelyének pusztulását, és a Bakonyba való menekülését panaszolja el. Heister elől csakugyan a Bakonyba menekültek Veszprém és környékének lakosai. Feltevését támogatja a kézirat 216. oldalának ez a — Szentsei írásától eltérő — kézzel írt lapszéli glosszája: „En, Tamás György hozattam ezt a könyvet tésrül Anno 1711”. A versekben elénk kerülő helynevek javarésze is a dunántúli eredet mellett tanúskodik.

Magáról, *Szentsei Györgyről* kevés biztosat tudunk. Csak annyit, amennyit a nevét viselő versek elárulnak róla. Ezek szerint a háborúk idején fiatal volt, és bujdosni kényszerült. Mivel Ács Mihály énekeskönyvét használta, valószínűleg lutheránus volt. Viszont, annak is nyoma van, hogy Senczi Molnár Albert imádságoskönyvét is forgatta: egyik énekét valószínűleg onnan másolta át.

Thaly feltevését egy másik kísérlet próbálta kiegészíteni: Payr Sándoré. Mislai András költő-pap életének kutatása közben ráakadt Szentsei Bárány György sárszentlőrinci lelkész, esperes nevére, aki az 1720-ban a vajtai gyülekezetben lelkészkedő Mislainak is esperese volt. Ez a két név egy 1742-ből való jegyzőkönyvben is együtt szerepel. Payr, ehhez hozzátéve az énekgyűjteménynek azt a sajátosságát, hogy benne is együtt szerepel Szentsei és Mislai néhány éneke, valószínűnek tartja, hogy Szentsei voltaképp: Szentsei Bárány György! A versfők azonban arról vallanak, hogy Szentseinek írják a nevet; Payr feltételezése tehát nem eléggé meggyőző.

Tóth Endre adatai szerint *György Tamás* 1721-ben Magyarszentkirályon tanúskodott, tehát Veszprém megyében élt. Magyarszentkirály a mai Bakonyzentkirály helység egyik régi része.

Miszlai András apja Tésen volt evangélikus lelkész.

Magának, Szentsei Györgynek a nevééről, személyéről, szerepéről, gyűjteményéről kevés és hiányos paróchiális feljegyzéseinkben semmiféle nyomot sem találtam. A község szájhagyománya sem tud róla, de talán nem lenne teljesen hiábavaló kísérlet a gyülekezet történetének hosszú, és jelentős, homályban maradt szakaszaira fényt deríteni. Esetleg valami újabbat megtudhatnánk a Szentsei-kérdésről is.

A daloskönyv vegyes tartalmú. Darabjainak javarésze az 1670—1704-es évekből való. A másoló ötletszerűen jegyezte fel, és gyűjtötte össze azokat az énekeket, amelyek figyelmét megragadták. Semmiféle csoportosításra sem törekedett. A versfőkből még néhány, más név is kiolvasható.

Sok éneket őrzött meg, amelyeket máshonnan nem ismerünk.

A daloskönyv jól megvilágítja a 18. század elején élt köznemesség és jobbágyság érzésvilágát, és gondolkodásmódját.

A Magyar Helikon Könyvkiadó nemrég — nagyon gondosan és stílszerűen — megjelentette a Szentsei-daloskönyvet. Erről a Várpalotai Tsz. „Jó szerencsét” c. lapja (1978 február — II. évf. 1. szám) is meglehangú, részletes és szakszerű ismertetést közölt.

Dr. Barcza Béla.

Mindennapos problémák: templomaink fűtése

Az elmúlt esztendőekben mind több igény merült fel templomaink fűtésére vonatkozóan. Míg korábban magától érthetődő volt, hogy templomaink fűtetlenek, addig a mai ember már az istentisztelet ideje alatt is igényli a fűtött helyiséget. Ma már jó néhány gyülekezetünk megoldotta ezt a kérdést, s mind több tervezi temploma fűtésének megoldását. E gyülekezetek részére kívánjuk közreadni az alábbi sorokat, melyet Jóföldi Tibor épületgépész mérnök bocsátott a rendelkezésünkre. Írása nem szakmai műleírás, inkább az alternatívákat közli. Minden esetre azoknak a gyülekezeteknek a figyelmébe ajánlom az írást, akik a közeljövőben templomuk fűtésének megoldásával foglalkoznak.

Dr. Karner Ágoston

I. Általános szempontok:

Az ember kényelmi szintjének emelkedése mindenütt felveti azt az igényt, hogy a templomok fűtöttek legyenek. A látogatottság szempontjából nem mindegy, hogy a templomban tartózkodók hideg idő esetén az otthonról hozott meleget az egyhelyben állás vagy ülés esetén teljesen elvesztik, fájznak, ezáltal közérzetük elromlik.

Az utóbbi időben egyre több törekvés történt, hogy a templomok fűtésére megoldást találjanak.

Az ezzel kapcsolatos próbálkozásokkal, azok műszaki tapasztalataival, beruházási és üzemelése költségeivel kívánok foglalkozni, hogy ezzel támpontot és tanácsot adjak az érdeklődőknek.

Alapszempont, hogy egy templom a nagy légtér, valamint az időszakos üzem miatt egészen más fűtési üzemet kíván, mint a szokásos. Ezenkívül a templomban tartózkodók utcai ruhában vannak, tehát túl meleget nem igényelnek, sőt egészségtelen az esetleges megizzadás.

Általában a zárt terek hőfoka fűtés nélkül a leghidegebb időben sem süllyed 0°C alá. A cél az, hogy az alkalmazott fűtési rendszer a benttartózkodók meleg érzetét keltse fel, és ne a légtérrel fűtse.

II. Az eddig alkalmazott fűtési módok ismertetése:

1. Elektromos fűtés

A templomfűtés kezdeti időszakában legtöbbször alkalmazott fűtési mód volt. Próbálkoztak olyan megoldással, hogy a padok alatt vagy előtt elektromos fűtőbetéteket helyeztek el és azok bekapcsolásával helyi fűtőhatást lehet elérni. Ez a megoldás elvben kielégítő lehet. De a túlzottan nagy elektromos energiaigény általában nem áll rendelkezésre

és nem is gazdaságos. Véleményem szerint hátránya az, hogy üzemeltetése aránytalanul költséges és a szertartást végzőnek sosem biztosít melegeket.

A másik elektromos fűtési kísérlet amikor hőtárolós kályhákat helyeztek el a templom légtérébe és azokat éjszakai árammal felfűtve kívánták a hatást elérni. Ez a megoldás alapvetően rossz. Az egész légtér kifűtésével próbálkozik, ami még kicsi templomokban is lehetetlen ilyen módon, és az üzemeltetés hatástalansága mellett is igen költséges.

2. Légfűtés

Erre is van több példa, hogy akár szén, akár olaj vagy gázfűtésű légfűtő rendszerek elhelyezésével meleg levegőt fújnak a templom légtérébe. Ezzel a módszerrel már elvben hatásosabb fűtést lehet elérni, de óriási hátránya, hogy ez is az egész légtér felfűtésével próbálkozik, ami pl. nagy templomok esetén szinte lehetetlen. További hátránya, hogy általában csak egy helyen fújja be a levegőt és ezért távolabbi pontokon már hatástalan, vagy ha elosztó légcsatorna készül, az esztétikailag rontja a templom belső kiképzését. Legnagyobb akadálya az ilyen rendszerek beépítésének — azonkívül, hogy valami alkalmas helyiség kell a készülék elhelyezésére — hogy még a külföldről beszerzett készülékek is zajosak, szertartás idejében nem üzemeltethetők. Tehát csak a szertartást megelőzően lehet a teret felfűteni.

3. Központi melegvízfűtés

Ez esetben egy alkalmas helyen elhelyezett kazán bármilyen tüzelési rendszerrel (szén, olaj, gáz) melegvizet állít elő, ami a templomban elhelyezett hőleadókban cirkulálva átadja hőjét környezetének.

Ez a fűtési mód a hőleadók jól megválasztott elhelyezésével már hatásos fűtést tud biztosítani.

A hangsúly azon van, hogy ne a légtér fűtésével próbálkozzunk, hanem a benntartózkodók környezetének felmelegítését tartjuk szem előtt. Ezért a hőleadókat általában a padosorok láb előtti részén próbálják esztétikailag is elfogadható módon elhelyezni és az onnan kapott hő a lábat vagy a test alsó részét melegítve megakadályozza annak kihűlését. Ezzel a fűtési móddal legtöbbször az a probléma, hogyan lehet a csöveket és a hőleadókat elhelyezni, hogy azok ne rontsák a templom belső hatását, hangulatát.

4. Sugárzó fűtés

A hagyományos központi fűtéshez hasonlóan itt is melegvízkazán szolgáltatja a fűtőenergiát. A padok alatt (természetesen a lábdeszkek eltávolításával) elhelyezett fűtőcsövek a fentiekben felsorolt felületet melegítik fel. Ez a megoldás a legoptimálisabb módszert jelenti és viszonylag kis energiafelhasználással hatásos fűtést biztosít. Hátránya, hogy megvalósítása meglévő templomokban viszonylag sok átalakítási munkát igényel.

III. Műszaki gazdasági értékelés

Az ismertetett fűtési módok közül az elektromos fűtést és a légfűtést mint hatástalan, gazdaságtalan üzemet semmiképpen sem javaslom. A létesítési költség jelentős, az üzembentartás nagyon sokba kerül és

az eredmény minimális. Nagyon rossz erkölcsi hatása van egy olyan beruházásnak, ami esetleg a hívők anyagi lehetőségeit is felhasználva eredménytelen marad.

A kétféle központi fűtés a gyakorlat szerint megadja a várt hatást. A hagyományos mód szerinti létesítés egyszerűbb, sok esetben olcsóbb, de esztétikailag nem minden esetben fogadható el. A padlófűtést tartom a legmegfelelőbbnek úgy meglevő mint új templomok esetén is. A lényeg az, hogy a kétféle központi fűtés létesítése esetén a korszerű tüzelőanyagok — gáz és olaj — az adottságok szerint használhatók. Belföldi kazánokkal és anyagokkal megvalósítható. Üzemköltsége az elérhető eredményt figyelembevéve optimális. Üzemeltetése egyszerű, könnyen automatizálható.

Felhívom a figyelmet, hogy a fent közöltek csak tájékoztató, figyelemfelhívó jellegűek, csak az általános ismertetést szolgálják. Konkrét igény esetében a felelős szaktervező munkája nem takarítható meg.

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 9. VASÁRNAP

5 Móz 7, 6—12

A textus értelmezéséhez

Textusunkról a Lp 1964. évi 5. szám 316. lp-tól olvashatunk igehirdetési előkészítőt Bodrog Miklós tollából, mely alapos exegézist tartalmaz igénk kulcsfogalmairól (szövetség, hűség, kiválasztás, szent nép, Úr tulajdona stb.).

A tóraszerkesztő író textusunkat a Deutoronómium egészével együtt Mózes szájába adva a honfoglalást közvetlen megelőző történeti szituációba helyezte. (Egyébként maga a textus a 7. sz. végén, a deutoronómiumi reform idején keletkezett.) Ebbe a feszült, várakozással teli, exponált és kiemelt történeti sorsforduló helyzetbe ágyazva választ ad arra a kérdésre: megtartja-e, ill. mikor tartja meg Isten szavát, szövetségét, számíthatnak-e, ill. mikor számíthatnak rá? Így hangsúlyozza egyfelől a kérdés történeti kontinuitását, ugyanakkor az addigi hívő történeti tapasztalat válaszát úgy fogalmazza meg, hogy az abszolút tekintély Mózes szavaiként a kinyilatkoztatás szintjére emeli azt: Isten népe jövőjének, mint ahogy a múltban, úgy a jelenben sincs más alternatívája, mint a szövetség elkötelezését vállalni, mert a szövetség érvénye ezen, s nem Istenen múlik. A válaszban ugyanis az Isten felé irányuló kérdés éle visszafordul a kérdezőre, és — bár többnyire pozitív, „szerető” fogalmazásban — de az ember vétkeire, elfordulására mutat, mint a szövetség érvényének egyetlen veszélyforrására. (10—12. v.)

Úgy tűnik, hogy az előbbi kérdés a tulajdonképpeni eszmei háttere igénknek, mely válaszában egyszerre tartalmaz evangéliumot és figyelemztetést számunkra, az UT népe számára is.

A készüléshez

a) Igénk háttérkérdése ma

Számíthatok-e Isten ígéreteire, szavára, erejére? Ez a kérdés az egyház és a hívő ember életének permanensen égető problémája, éspedig nemcsak általában, hanem a maga konkrét valóságában: az élet hétköznapi gondjai, feladatai közt, az élet produkálta ad-hoc szituációkban. Következik ez a hitnek abból az állandóan meglévő rizikójából, hogy arra az Istenre kell hagyatkoznunk, ki nem látható, kézzelfogható és befolyásolható, hiszen szuverén Úr, ugyanakkor abból az állandó bizonytalanságból (bűntudatból), hogy nem tudunk eleget tenni követeléseinek: kegyelmének, abszolút kiszolgáltatottjai vagyunk. A kérdés e belső lényegéből adódik, hogy az az ember oldaláról biztosítékokkal ellátott megnyugtatóan soha meg nem válaszolható. Nincs más lehetőség tehát a ma embere számára sem, mint a válaszkérésben is Istenhez fordulni, s szavában hinni.

b) Igénk válasza a ma gyülekezetének

Igénk elemi erővel szólítja meg a kétségek és kérdések közt vergődő mai embert is teljes közvetlenséggel: „Hiszen te Istenednek, az Úrnak szent népe vagy!”

Minden körülmények közt számíthatunk rá, nem vagyunk elfelejtettek vagy elhagyatottak; az ő ereje és léte a mi erőnk és létünk, és pedig végérvényesen, mert érthetetlen szeretetéből fakadó kiválasztása örökérvényű. Ennek biztosítéka Izrael számára az exodusztradíció hordozta történelmi tapasztalat, az egyiptomi szabadulás, számunkra azonban már az a világraszóló tette Istennek, mit Jézus Krisztus áldozatában valósított meg. Ő az elévülhetetlen biztosítéka annak, hogy Isten szövetsége népével (számunkra új-szövetsége) az ő oldaláról megingathatatlan: életünk magas és mélypontjain — hiszen mindezeket ő végigjárta — számíthatunk rá. Igénk válaszában ez az evangélium.

Másfelől — és egy ütemre! — jelenti ez azonban azt is (és ez a figyelmeztetés), hogy nem akárhogy vagyunk Isten népe. E kijelentés mögött nemcsak az húzódik meg, hogy mi számíthatunk Isten hűségére, szeretetére, mellénk állására, hanem az is, hogy ő is számít ránk! És nem akárhogy. Isten nem a tudomásulvétel szintjén számol velünk, nem „tartalékos állományba” helyez, hanem feltétlenül igényt tart, számít ránk. Olyannyira, hogy kiválasztó döntésre ránk süttött bélyeg, melyet nem lehet se elfogadni, sem felmondani következéskor nélkül: Isten mindenképpen megfizet: vagy szerető ajándékaival, vagy eltasztásával.

Miben számít ránk Isten. Nemcsak az istentiszteleteken, bibliaórákon, a belterjes hasonszőrűek kis közösségeiben, hanem „valamennyi nép” között. A mindennapi élet kérdései, problémái és feladatai között. Ott igényli, hogy tulajdonai legyünk, és pedig nemcsak abban az értelemben, hogy az ő „gazdagságának hordozói” legyünk, hanem Jézustól tanult szeretettel szolgáljunk az emberek között. Isten kiválasztó szeretete szolgáltatára való kiválasztása. Az élő Istennek való szolgálat mindig az embertársak szeretetében és szolgálatában lesz konkrét valósággá. Krisztus által számíthatunk Isten erejére, szeretetére, ajándékaira, de ugyanakkor életünk megújítására is, amit a törvény presszionáló ösztönzése nem tudott soha megvalósítani, az ő ereje azonban igen.

Ifj. Foltin Brunó

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 10. VASÁRNAP

János 8, 21—30

Jézus Krisztus küzd hitünkért

A textus a „vitabeszédek” sorából való. Jellegetességét az adja, hogy a vita nem igazságok, tanítások vagy hagyományok, hanem Jézus Krisztus személye körül zajlik. Nyomasztó a légköre: mintha vakoknak beszélőnek a szivárvány színeiről, vagy süketek fülébe muzsikálnának gyönyörű ívű dallamokat. Jézus sem ítéli ígértekesbnek. Érdemes nagyon figyelni arra, hogy vitázó ellenfelei magatartását nem tudatlanságukkal, értelmi képességeik hiányos voltával magyarázza. Ellenkezésük oka az, hogy azok „lentről”, Jézus pedig „fentről” valók. Félreértésünk Jézust, ha a „lent” és „fent” helyzetét, illetve a belőle fakadó magatartást fátum, elrendelt, változhatatlan sors gyanánt értenénk. Pontosan az a jellemző, hogy a „fentről” való nem nézi közönyösen, vagy pusztulásba rohanásukat elégtétellel elkönnyelve a „lentől” valók más

vágányon futó gondolkodását és magatartását. A „fentről” való minden igyekezetével azon van, hogy közelítse a „lentieket”. Találkozni akar. Ezt nem a „lentől” valók változtathatatlan adottsága, meghatározottsága, hanem a nem-akarása akadályozza. Az embert nem földi volta, vagy bünei fosztják meg Istentől és teszik magánossá, hanem az az ellenkezés, amellyel elüti magától azt a lehetőséget, hogy a „fentről” való közelítését elfogadja. Bűnük nem etikai jellegű, hanem krisztológiai: bizalmatlanság Jézus Krisztus iránt. Ez az ellenkező bizalmatlanság nem Jézust rekeszti magányba. Neki megvan a közössége az Atyával. Méltóságát sem nyírbálja meg, hiszen azt sem emberektől nyerte. Mégsem nyugodt ebben a biztonságban. Nem azért jött, hogy ezt a biztonságát védelmezze, vagy elégtételt szerezzen sértett méltóságának. Szolgálni akart, hogy a „lentől” valók a benne való bizalom útján szintén „fentiek” legyenek. A benne bízó emberek közösségét is akarja. Nem szégyel bennünket testvéreinek nevezni, de akarja a „testvérei” bizalmának a közösségét is.

„Elmenetele” ítélet, de ugyanakkor közelítése újabb, világraszóló eseménye is: a kereszthalál és a feltámadás nem az elzárkózás eseménye, hanem az irtalmas hatalommal való kitérülködés: továbbra is azt mondja, amit az Atyától hallott és azt teszi, ami kedves az Atyának. Vagyis keresi és szólítja azokat, akik nélküle elvesznének. „Felemeltetése” az egyház korában Nagypéntek és Húsvét eseménysorával együtt már az iránta való bizalom megszületését is magában rejti.

A 30. vers emberileg megmagyarázhatatlan. Az előzmények nem indokolják. Nyitját Jézus Krisztusban magában találhatjuk meg: a Vele való vitában övé az utolsó szó! Vonzása nagyobb és erősebb, mint a körömszakadtáig tartó ellenkezés.

Az ígihirdetés gondolatmenetét a következőképpen képelem:

1. A gyülekezetben egyre újratermelődik az a hiedelem, hogy az a természetes, ha valaki hisz. Könnyen sértődünk, ha hitünk tartalma felől érdeklődnek. Szánakozás vagy lekicsinylés a sorsa annak, aki megvallja, hogy nem hisz.

Ha a hit lenne az ember természetes magatartása, akkor nem történt volna meg, hogy egy nagyon komolyan Istenkereső közösség mondott ellent Jézus Krisztusnak. Egyáltalán nem tartották természetesnek, hogy Isten-hitük bármiféle kapcsolatba kerüljön Jézus Krisztus személyével. Amíg a hit a „mit hiszünk” területén mozog, lehet természetes jelenség. De amikor a „kit hiszünk” kérdése kerül elő és Jézus Krisztus személye tölti meg az előbbi kérdés névmását, akkor egyszerre eltűnik a felelet „természetessége”.

2. Mindig Jézus Krisztus személyes küzdelmének az eredménye a hitünk! Nem várja, hogy végre higyjünk, hanem küzd a hitünkért. Ránk bizonyítja, hogy „lentiek” vagyunk. Nem azzal vádol, hogy emberek vagyunk, hanem azzal, hogy emberségünket a felismerhetetlenségig kiforgatjuk. Nem azzal, hogy halandók vagyunk, hanem azzal, hogy időnk korlátainak sem figyelemztető, sem készítő jeleit nem vesszük komolyan. Amire futná erőnkből és időnkből, az is elmarad. Gyanússá lett előttünk Isten minden parancsa és minden ígérete és közben bizalmatlanok lettünk egymás iránt is, kiismerhetetlenek egymás előtt is. Kiüresedett Isten „Atya” neve és közben formálissá vált a „testvér” megszólítás is. Az „egy vérből való” csupa-vér emberiség lettünk. A „fentről” való Jézus Krisztus mindezt nem a „magasból”, hanem a mellénk lépő közelségéből, nem ellenünk, hanem értünk mondja. Teszi is, amit a tékozló fiú apjáról elmondott. Ezzel a megindokolthatatlan szolgálattal küzd a bizalmunk megszületéséért.

3. Ebben a küzdelemben nem érvek és elvek csapnak össze: a kereszt és a feltámadás eseményével kerülünk szembe, ahol számunkra csak az a bizonyos „nézés” marad, amire a Zsidó-levél utal. Az a megrendülés, ami Tamás apostol szájába adta a magát a „lentről” valókért áldozó és élő láttán a „Credo”-t: „Én Uram és én Istenem!” Jézus Krisztusra nézve is igaz, amit Ő az Atyáról vallott: „Nem hagyott egyedül!”

4. Egészen különös fényt kap ez a vallomás, amikor Krisztus-hitünket a gyülekezet, az anyaszentegyház közösségében éljük meg. Itt küzd hitünkért a testvér által hirdetett evangéliumban, az emberkéz nyújtotta, de az hatalmában levő keresztségben és úrvacsorában, már nem élő, vagy kortárs keresztyének énekében és imádságában és annak a csodájában, hogy ezerfajta természetű, szokású és gondolkodású emberek számára közösen drágát jelent a neve.

5. A gyülekezet azonban több annál, Jézus Krisztus szánta többnek, mintsem hitünk istápolója legyen. Azt kell tennie, ami kedves Neki! Ez a megbízás szétfeszít minden bensőséges és különben igen megbecsülendő „belső kört”. Jézus Krisztus irgalmas, mert ez kedves az Atyának. Így lettünk és maradunk keresztyének, Krisztushívők. Irgalmának azonban nem végállomásai, hanem átszálló stációi vagyunk! Nem bízta ránk, hogy mi döntsük el, mi kedves nekünk. Azt várja tőlünk, ami Neki kedves. Amikor ezt részletezte is, tanítványai szemét egyszerre irányította messze előre és nagyon közelre. Az kedves Neki, ha úgy várjuk jöttét, hogy közben Őt fogadjuk mindazokban, akiknek a számára még a mi nyomorúságos hitünk és emberségünk is segítség, oltalom és felüdülés lehet.

Fehér Károly

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 11. VASÁRNAP

Mt 7, 1—5

Ítélni — veszélyes játék

A Hegyi beszéd jól ismert sorait olvasva először Friedrich Dürrenmatt keserűen igaz, mély írása jutott eszembe. A baleset című sziporkázóan szellemes kisregényének főhőse autódéfekt miatt egy idegen házba kénytelen bekopogni éjszakai szállást keresve. Furcsa társaságba csöppen bele: unatkozó nyugdíjas bírósági szakemberek játszák megszokott esti társasjátékukat, ami mi is lehetne más, mint egy-egy bírósági tárgyalás felidézése, eljátszása. Hősünk jól szituált textilkereskedő, így semmi se tartja vissza attól, hogy ő is belemenjen a játékba, s mivel éppen a vádlott szerepe szabad, nyugodt lelkiismerettel vállalja el, hiszen mitől is félne?! Így kezdetét veszi a morbid játék. A gyakorlott ügyész hamarosan kideríti, hogy a „vádlott” karrierjét főnöke halálának köszönheti, melyet intrikáival maga segített elő, így tehát közvetetten ölt, gyilkos. Ennek megfelelően a „bíróság” kedélyes poharazgatás közben „halálra ítéli”. Jót nevetnek az egészen, és látszólag véget ér az ártatlannak vélt játék. De másnap hajnalban felakasztva találják a „vádlottat” szobájában. Rádöbent, hogy a „játék-ítélet” jogos, és végre is hajtotta magán.

Mindennek mi köze Jézus szavaihoz? Dürrenmatt is az ítékezés veszélyességére figyelmeztet: hazug önámítás azzal áztatni magunkat,

hogy nyugodtan vállalhatjuk a vádlott szerepét, mert úgys felmentenek, úgys ártatlanok vagyunk. Jézus azonban még ennél is többet mond: vigyázzatok, a bírói szerepben tetszelegni éppúgy életveszélyes játék. Pedig mennyire szeretjük mi is ezt a „társasjátékot”. Megszólni másokat a hátuk mögött, hamis előítéletek skatulyáiba börtönözni embereket — mivel mi „csalhatatlanul jó emberismerők” vagyunk stb. Hány ember felett mondtunk már ki halálos ítéletet azzal, hogy leírtuk, beskatulyáztuk őket, lemondtunk róluk. Jézus figyelmeztet: ítéleteink feldobott kövekként zuhannak ránk vissza, és aki a bírói székbe ül, akaratlanul is a vádlottak padján foglal helyet.

A félreismert Isten

Ítélezési vágyunk sem más mint az öskísértésnek engedő ember ösbűne: olyan akarok lenni mint az Isten. De vajon tudom-e, hogy milyen ez az Isten, hogy kicsoda Ő, és hogyan ítélkezik? Ha ítéleteinket vizsgáljuk, úgy tűnik, tragikusan félreismerjük Isten „lényegét”. Éppen erre a „lényegre” akar elvezetni minket az egész Hegyi beszéd, melynek kulcsmondata még a 4. fejezet 17. versében található: „Térjetek meg, mert egészen közel van már a mennyek országa.” Ennek a jézusi felhívásnak a fényében tárulkozik föl előttünk az egész Hegyi beszéd titka, így textusunk üzenete is. Jézusban egész közel van már Isten Országa, uralma, de nem úgy, ahogy mi elképzeltük, ahogy Keresztelő János meghirdette, ahogy a zsidók nagy része várta. Jézusban nem a Bíró, az ítélő Isten jött el, ahogy János fogalmaz: „Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvözljön a világ általa.” (3, 17)

Igy tehát nem arról van szó, hogy aki ítélkezik Isten jogkörébe gázol bele, és ezért a jogaira féltékeny Isten megbünteti, ennél mélyebb a probléma gyökere. Aki ítélkezik, Isten akaratával, üdvtervével fordul szembe. Milyen képtelenségnek hangzik, pedig sajnos naponként tapasztaljuk: az ember ítélkezik, miközben Isten megbocsát, az ember halált kiált a másakra, miközben Isten az életet munkálja, az ember a törvény köztábláival vagdalkozik, miközben Jézus evangéliumot hirdet. Dehát hogyan lehet ekkorát tévedni?! Az Istent félreismerő ember önmagával és embertársával sincs tisztában. Éppen erre az életveszélyes látászavarra akar rádöbenteni igénk.

A félreismert ember

Az ítélkező ember mindig abból a magabiztos alapállásból nyilatkoztatja ki véleményét, hogy ő más, több, különb a vádlottnál. Jézus igen bizarr képpel döbent rá ennek az álláspontnak a tarthatatlanságára. A szálka és gerenda hasonlatával több igen fontos felismerésre akar elségiteni.

Az egyik az a kijózanító tény, hogy mindannyiunk látását, értékrendszerét, ítélőképességét megrontja egy „idegen test”, a bűn, így ember és ember között ebben a tekintetben nincsen különbség. „Mi tehát az igazság?” — teszi fel a drámai kérdést Pál apostol a Római levélben — „Különbek vagyunk? Egyáltalában nem!” Majd az ősi zsolttár kíméletlenül leleplező antropológiáját idézi: „Nincs igaz ember egy sem, nincsen, aki keresi az Istent. Mind elhajlottak, valamennyien megromlottak...” (v. ö. Rm 2—3 Zst 14) Lehet különbség a bűn formájában, méretében, de a lényeg, a súlyos következmény ugyanaz: látászavar, „fordított látás”, „kettős látás” stb. Hányszor kísértette és kísérti ma is

Isten népét ez a látászavar: mások szálkáit piszkálja, ahelyett, hogy tükörbe nézne és saját látását próbálná megtisztítani.

De vajon van-e esélyünk egy ilyen műtét sikeres végrehajtására? Ki tudunk venni egy gerendát a szemünkből? Egyáltalában mit akarhat Jézus ezzel a végletekig feszített abszurd képpel? Ugyanazt érzékelteti mint a gonosz szolga tízezer tálentumos adóssága. Olyan méretű tartozás, melynek visszafizetésére semmi esélyünk sincs, olyan méretű idegen test a bűn az emberben, melynek eltávolítása éppoly képtelenség emberileg, mint a gerenda kioperálása a szemből. Itt csak valaki más segíthet, aki valóban MÁS mint mi, akinek látása tiszta, aki nem keveri össze a szembe került idegen tárgyat magával a szemmel, aki a kettőt meg tudja különböztetni, sőt szét is tudja választani. S erre csak Ő képes, az igazi Orvos, akit így magasztalunk az úrvacsorai liturgiában: „Szent vagy Urunk, és nagy a te irtalmad! Elítéled a bűnt, de életedet adtad értünk bűnösökért.” Ez az a differenciált látás, amelyet csak Jézustól lehet megtanulni. Aki különbséget tud tenni a paráznság bűne és az azt elkövető asszony között, aki nem csak a sikkasztó csalót látja Zákeusban, de a szeretetre, új életre vágyakozó embert is.

Dehát akkor mégiscsak van helye valamiféle ítéletnek? Úgy tűnik, Jézus kategorikusan elutasít minden ítélkezést. Jól értjük őt vajon, ha csak a betűket, szavakat nézzük? Aligha.

A félreértett Jézus

Jézusnak az ítélkezéstől eltanácsoló figyelmeztetését könnyen lehetne megtámadni azzal a jogos érveléssel, hogy mivé lenne ez a világ, ha senki semmiről és senkiről nem mondana véleményt, kritikát, ítéletet. Teljes káoszba, anarchiába zuhanna az emberiség. De Jézus nem is valamiféle elvtelen, mindenbe belenyugvó, közönyös passzivitásra nevel, hiszen ez gyökeresen ellentétes lenne az alapvetően aktív jézusi etikával melyet éppen a Hegyi beszédben fejt ki (aktív engedelmesség, ellenség szeretete stb.). Amikor Jézus óv valamitől, akkor mindig ad helyette valami mást, igazabbat, jobbat, teljesebbet.

Megint csak a Hegyi beszéd kulcsigéje igazít el: „Térjete meg!” A megtérés nemcsak elfordulást jelent valamitől, hanem egyidejű oda-fordulást is valami, valaki máshoz. Így amikor Jézus meg akar szabaddítani a torz látástól, hamis előítéletektől, képmutató ítélkezéstől, egyidejűleg felszabadít a másik felelős segítségére. S ez, ha szükséges, szolidáris szeretettel telített, segítőkész kritikában, ítéletben is kifejezésre juthat.

Mindig kegyelemre szorulunk!

A lényeg tehát milyen alapállásból, milyen belső töltéssel és milyen céllal mondok véleményt, kritikát, ítéletet. Végül is ezt a három kérdést kell tisztáznunk magunkban.

Kinek tartom magamat? Emberek „Istentől rendelt” bírójának, akinek emberismerete, értékrendszere csalhatatlan, és így „felülről” mindent jól megítélhet? Vagy inkább felebarátnak, testvérnek érzem magam, akiket Isten egymás mellé és egymásért adott?

Milyen a belső töltésem? Mint a samáriai falura tüzet kérő vérszomjas tanítványoké, akik a személyes bosszút összekeverik Isten Or-

szágának építésével? Jézus szomorúan állapítja meg: „Nem tudjátok, milyen lélek van bennetek...”

Mit tekintek életcélnak, küldetésemnek? Mások kioktatását, leégetését, leleplezését, vagy inkább azt, amit Jézus így fogalmaz meg azóta is újra meg újra értetlen tanítványainak: „Az Emberfia nem azért jött, hogy az emberek életét elveszítse, hanem, hogy megmentse.” (Lk 9, 56)

S ezt igazán csak az a tanítvány értheti meg, aki mielőtt másoknak hirdetné ezt az evangéliumot, meri önmagára is vonatkoztatni; aki nemcsak az Agendából, hanem személyes hitéletéből, élettapasztalatából ismeri, tudja ennek a vasárnapnak a fő üzenetét: Mindig kegyelemre szorulunk!

Gáncs Péter

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 12. VASÁRNAP

Lk 16, 13—17

Textusunk abból a fejezetből való, melyben Lukács összefogja Jézus anyagi javakról szóló példázatait. „Hamis mammonnak” is nevezi ezeket a javakat, de nem azért, hogy ezek megvetésére ösztönözzön, hanem inkább azért, mert az anyagi javak könnyen keltik azt a látszatot, hogy az élet egyetlen, igazi, biztos alapjai. Ha ezt hisszük, hamis mammonná válnak a mi számunkra is.

A 13. versből az tűnik ki, hogy Jézus az anyagi javak kérdésén is a „szolgálat” szemszögéből nézi. Isten szolgálatra hívta a tanítványt. Ez a szolgálat „egész embert” kíván. Istent szeretni és szolgálni egyben azt is jelenti, hogy Isten szeretetével végzem az embertársaim segítését. Ezt nem lehet „félállásban” vagy „mellékfoglalkozásban” űzni. Az anyagi javak szeretete és szolgálata is „egész embert” kíván. Ezért az anyagi javak „szolgálata” egyben azt jelenti, hogy nem vagyok képes Istennek szolgálni. Aki Istent szereti és a diakónia útját járja, nem teheti egyben életcélá a vagyonszerzést. (V. ö. Pröhle: Lukács evangéliuma 254. lp.)

Jézus az Isten szeretetének és szolgálatának ilyen megfogalmazásával merőben mást mondott, mint korának kegyesei, a farizeusok. A farizeusi teológia szerint „a vagyon Isten áldása és szemmel látható jutalma a kegyes életnek.” (Pröhle) Isten azt jutalmazza, aki jó, aki igaz. Így az ember önmagát megigazíthatja, kegyességével kiérdemli Isten anyagi javakban megmutatkozó áldását és így csupán ki kell jelentenie Istennek, hogy ez az ember igaz!

Jézus szembeszáll ezzel a farizeusi teológiával. Egyrészt az előbbi mondatával, hogy nem lehet Istennek és mammonnak egyszerre szolgálni, másrészt azzal, hogy kijelenti: „Isten ismeri a szíveteket” (15. v.) Lehet, hogy az emberek szemében magasztos és fennséges dolog a vagyon, de Isten szemében utálatos az olyan élet, mely a vagyont magának gyűjti és azzal nem szolgál embertársának. Ismét a szolgálat vonalára állítja be Jézus a dolgot. A farizeusi „önmegigazítás” a törvény betöltésére alapul. Jézus egy mondatával helyreteszi a törvény ügyét: Keresztelő Jánosig a törvényt és a prófétákat hirdették, azóta az Isten országának evangéliuma hirdettetik és ez nem „könnyebb út” az üdvösségre, hanem inkább a nehezebb. Az embernek le kell mondia önmagáról és el kell fogadnia hitben; hogy Isten tesz igazzá Jézus diakóniája, áldozata alapján. A törvény értelme is megmarad: éppen ez ítéli meg önző, embertelen, anyagiakat hajszólo, nyereségre, profitra vágyó emberi éneket!

Isten igazít meg!

Bevezetésben arról szólok, hogy napjaink fő kérdése hazai és világviszonylatban a gazdasági kérdés. Jézus ebben nem a megoldást adja nekünk, — ez a hozzáértő közgazdászok dolga — de a kérdéshez való „hozzaállást” mutatja meg a keresztyén ember számára. Textusunkban szervesen van együtt a vertikális és horizontális üzenet, hiszen arról is szól nekünk Jézus, hogy nincs más út, csak az evangélium, mely által Isten előtt igazak lehetünk, de ugyanakkor arról is szól, hogy egyetlen vessző sem múlott el a törvényből, ránk vonatkozik leleplező, minket megítélő funkciója.

1. Jézus evangéliumával Isten országát, Isten szeretetét hozza nekünk. Keresztelő János óta ez az evangélium tör be világunkba és tesz bizonyosgot arról, hogy mit cselekedett Isten. Amibe belegabalyodott emberi életünk, mert szeretnénk a törvényt cselekedni, de nem tudjuk — szeretnénk magunkat tisztázni, de ehelyett mindig bonyolultabbá válik életünk Istennel és embertársainkkal —, abból Isten Jézus által megszabadított. Csodálatos örömhír nekünk, hogy Isten nem teljesítményünk szerint mér, nem büneink szerint, hanem Jézuson keresztül néz és lát bennünket és igazgató tesz minket úgy, hogy Jézus igaz élete lesz életünké.

Ennek az evangéliumnak elfogadása Isten szolgálatát jelenti. Ebben a szolgálatban egész emberként kell résztvennünk. Egész énünknek kell ráállni a szolgálat útjára. Életünk minden relációjára érvényes a szolgálat.

A két úrnak való szolgálatból most csupán azt húznám alá, hogy teljes életodaadás kell Isten szolgálatában. Három vasárnapkal később u. i. még egyszer előkerül perikópánkban a két úrnak való szolgálat lehetetlensége. Az Istennek való szolgálat pozitívuma kell, hogy kidomborodjék. Az pedig nem más, mint az embertárs segítése. Az Istennek való szolgálat az emberi egész közösséget látja szem előtt.

Nem árt felvetnünk a kérdést ebben az értelemben milyen a mai gyülekezet „közösségi” magatartása? Nem a pietista szűk közösségi koncepcióra gondolok, de arra igen, hogy keresztyén szülők és gyermekek, család és gyülekezet hogyan viszonyulunk a segítség vonalán az egész társadalmunkhoz, népünk közösségéhez. Sokat beszélünk arról, hogy etikailag mennyit tudunk segíteni munkamorál, együttélés, emberekkel való törődés vonalán — de vajon tesszük-e? Mert az, hogy Isten azokat, akiket elhívott igazakká teszi, azoknak előbb-utóbb igaz emberekké kell válniuk — azt jelenti, hogy ennek az igaz életnek pozitív eredményeket is kell felmutatni az emberi társadalomban.

2. Isten ismeri a szívünket. Törvényével éppen azt ítéli meg, ami embertársaink segítésének akadálya mibennünk: az önzést, a nyereség, a profit hajszolását. Világosan kell látnunk, hogy Isten szeretete és szolgálata épp úgy egész embert kíván, mint a mammon szeretete és szolgálata. Ezért aki a „közösségért” jelszó alatt a „maga hasznára” gyűjtöget és szerez, az lehet, hogy emberek szemében „ügyes” ember, lehet „magasztos” emberek előtt, de Isten előtt utálatos. A befelé élő keresztyén ember létele hangzik itt Jézus szájából! A közösség helyett az egyén érdekének, a vagyoni gyarapodásnak előtérbe hozása: utálatos Isten előtt! Ez alá az ítélet alá esik családi szinten a gyermek nem vállalása. Előbb legyen minden — majd azután a családi közösség, a gyermekáldás, az Isten teremtmő akaratainak cselekvése. Keresztyén családkban is felmerül a „kicsi, vagy kocsni” kérdése. Gyermekeket vállaló szülők a szolgálatot az „áldozatig menőn kell, hogy vállalják. Ebbe a

jézusi megítélésbe esik bele a gyülekezetek önző befelé fordulása, a kerítésen túliak iránti érdektelenség. És ebbe a megítélésbe esik a társadalom gondjaitól, közös céljaitól való elfordulás, az „apolitikus keresztység”.

Mindenféle olyan törekvés, melyben előbb vagyok én, vagy előbb vagyunk mi és azután mindenki más, megtagadása az Isten szolgálatainak, melynek tartalma éppen a másik, a többi embertárs segítése, gondjának, inségének, szenvedésének felvállalása, ha Pállal fejezem ki magam — „egymás terhének hordozása”.

Az a képmutató magatartás nem ér semmit, amikor az emberek előtt a látszatra törekszik önző énünk. A törvénnyel Jézus éppen a farizeusokkal fordul szembe és megmutatja, hogy amikor olyat tesznek, amiért emberek megdicsérik őket, ami miatt „farizeusok” elkülönültek lesznek, éppen akkor nem az Istennek tetsző szolgálatot végzik.

Isten Jézus által nem látszatra tesz igazgá csupán. A benne való hit igaz gyümölcsöket kell teremjen. Ma az szolgálja igazán Isten ügyét, aki a Jézustól kapott erővel a teljes horizontot belátja és minden részletében meglátja a segítség szükségét, megismeri a segítség örömét!

3. Isten nemcsak ismeri, de gyógyítja is szívünkét. Nemcsak megítéli önzésünket, anyagiasságunkat, de evangéliumában újra és újra biztosít bűnbocsánatáról, adja szeretetét és életét, hogy be tudjuk járni a szolgálatunk útját. Nem reménytelen a keresztyén gyülekezet, a keresztyén ember helyzete. Ha törvényével fel is fedi bűnünket, hogy szabadulni szeretnénk az Ő szolgálatától, — azért abban, ahogy az evangéliumot adja nekünk ott van a lehetősége annak, hogy képesek lehetünk a megtérésre és az Istennek való szolgálatra.

Isten keresi szívünknek felé fordulását is. Azt, ahogyan vágyakozunk a neki tetsző életre. És ekkor nem a törvény cselekedeteivel követelődik, hanem kész megtölteni erővel és lélekkel, hogy igazán szolgáljunk, ne embereknek való tetszésből.

Jézus szeretete adjon erőt a gyülekezetnek arra, hogy egész emberként Istennek szolgáljon, belátva, hogy minden megingás az egész szolgálat megtagadását és az önzés, anyagiasság, képmutatás irányába való elfordulást, eltorzulást eredményez. Jézus igazsága pedig már ez életben is a miénk és nemcsak az örök életben vár reánk. Legyen Jézus szeretetétől igazabb a keresztyének élete!

Tóth-Szöllős Mihály

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 13. VASÁRNAP

Mk 12, 41—44

Minden áldozatot vállaló hit

Az alapigéről

Az özvegyasszony két fillérjéről szóló történet a Biblián kívüli irodalomban is megtalálható ún. vándormotívum. A benne kifejezésre jutó igazság tehát az emberiség humánus örökségéhez tartozik. Ezért az áldozatnak a történet szellemében fogant értékelése és vállalása nem tekinthető keresztyén privilégiumnak. Jézus azonban azért, hogy ő is az özvegyasszony áldozatát értékeli többre, a bölcs emberi belátást Isten akaratával megegyezőnek nyilvánítja ki: „Bizony mondom nektek...”

Isten előtt állunk tehát, amikor a történet üzenetét megszólaltatjuk és hallgatjuk.

A történet sok rokon vonást mutat Jézus példázaival. Mindenek előtt a kiáltó ellentétek alkalmazásában. A gazdagok által adott nagy adományokhoz mérten az özvegyasszonyé elenyészően csekély. De míg a többiek feleslegükből adnak, az asszony mindenét a perselybe veti. Ezt a Jézusnál lépten-nyomon megfigyelhető kontrasztos szerkesztést nem tekinthetjük pusztán ügyes szóközi fogásnak. Alapja Istennek a *bánásmódjában* rejlik, amellyel Ő az emberek között kialakult viszonyokat és értékrendet felborítja. „Néztétek a ti elhívásokatok, testvéreim — írja Pál 1 Kor 1, 26 kk-ben — ... mert Isten a semmiket választotta ki, hogy a valamiket semmivé tegye.”

A textus megértéséhez Márk szerkesztői szándékát is figyelembe kell vennünk. Az özvegyasszony esetét Jézusnak az írástudók hamisságát leleplező szavaihoz kapcsolja, és ezzel a történeten belüli ellentétekhez egy új ellentétet társít. Míg a történetben az özvegyasszony áldozatát Jézus csupán a feleslegükből adókéval állítja szembe, addig a történetet megelőző szavaiban az írástudóknak kegyes álarc mögé rejtőző önzését és védtelen özvegyeket álnokul kifosztó mohóságát ítéli el. A két fillér ebben a megvilágításban nemcsak az özvegy áldozatkészségéről tanúskodik, hanem egész életstílusáról: *nem másokból — másokért akar élni.*

Az adakozás tehát egy eset a sok közül, amely egész életfelfogásunkról árulkodhatik. De Jézus nemcsak a két fillér mögött meghúzódó áldozatos szeretet miatt minősíti az asszony adományát „többnek” a többiekénél. Az asszony a két fillérrel minden anyagi alapját a perselybe vetette. Dóka Zoltán Márk-kommentárjában felhívja a figyelmünket arra, hogy az asszony adománya nem egy darab kétfilléres volt, hanem két pénzdarab. Tehát az egyiket megtarthatta volna. Ha csak az egyiket dobta volna a perselybe, akkor sem a feleslegből, hanem a szükségesből adott volna, és áldozata így is többet ért volna a feleslegükből adókéval. Jézus valójában azért értékeli az özvegyét mindenkiénél többet érő adománynak, mert ő a jövőjének még a minimális biztonságát is feladva hozta meg áldozatát. *Nem maradt számára más, csak Isten.* De ez elég volt neki.

Ezen a ponton érinti textusunk a vasárnap témáját: a hit cselekedetek nélkül halott. A hit és cselekedet történetünk szerint is elválaszthatatlan. Olyannyira a cselekedetben ölt testet a hit, hogy még csak szó sem esik róla. De történetünk mintha megfordítaná a jakabi tételt: *Az igaz nagy áldozat olyan kockázat, amelyre csak az igazán nagy hit képes.* Szeretetünk fogycatékosságai, önmagunk kímélete, a „józan” méréséket pedig hitünk elégtelenségéről is árulkodik.

Az igehirdetés elé

a) *Jézus áldozatos életre hívott el minket.* Az áldozat szó különös, kétértelmű, ambivalens szó. Hiszen egyszerre fejezheti ki az emberi élet legszörnyűbb tragikumát, de a szeretetnek legmagasabb rendű megnyilvánulási formáját is. Az ember lehet áldozata a természet erőinek, a körülményeinek, de sokkal gyakrabban a terrornak, a kapzsiságnak, a meg nem értésnek, a rosszindulatnak és közönynek, tehát embertársának. De az ember áldozatot is hozhat embertársáért. Idejét, képességeit, erejét, egészségét, sőt életét áldozhatja önző célok helyett másokért. Mindkét esetben valaminek vesznie kell. De milyen nagy a különbség! Míg az

ember áldozatot szed, a halál szolgálatában áll. *Ha viszont áldozatot tud hozni, áldozatából élet fakad.* Csak akkor lesz kevesebb a világon az értelmetlen áldozat, ha sokan lesznek olyanok, akik meg tudják hozni a maguk értelmes áldozatát. Ennél olcsóbb megoldás nem járhat sikerrel.

Mai életünk jobb szemű megfigyelői, újságírók és szociológusok gyakran panaszkodnak arról, hogy az áldozatvállalás szükségességének tudata jelentős mértékben elhomályosult a közgondolkodásban. Ezzel magyarázható többek között a húzódozás a több gyermek vállalásától, a házastársak túróképességének csökkenése, a mellékfoglalkozásnak a főfoglalkozás rovására történő túlhajtása, fontos, de nehéz szakmák elnéptelenedése, és nem utolsósorban — a mi portánkon — az egyházi szolgálattól, tisztségek betöltésétől való idegenkedés. Természetesen elvárni senkitől nem lehet, hogy nagyobb áldozatot hozzon a másíknál. Arra kell törekednünk, hogy a nagyobb áldozatot hozó nagyobb megbecsülésben is részesüljön. Mégsem hiszem, hogy valaha is lesz olyan idő, amikor nem lesz szükség áldozathozatalra. Mindig lesznek kárvallottjai az igazságosság alapelve kiforgatásának: csak annyit adok másnak, amennyit én is kapok. *Előre az életet továbbra is az áldozatra készek fogják vinni.*

Jézus leül a persely közelében és figyel. A perselyt nem seprí ki a templomból a többi haszontalan vagy káros tartozékokkal, mert az, ha nem is az egyetlen, de jellemző alkalmá az általa megkívánt életstílusnak. A persely mindig valami *saját érdekeimen túl levő cél szolgálata*ra szólít fel. Ugyanakkor rám bizza, hogy akarom-e és milyen mértékben akarom azt a célt szolgálni. Így szívünk átvilágításának nagyserű alkalmává válik. Az a Jézus figyel a adakozást, aki mindent oda adott értünk, és ezért neki mindenkinél nagyobb joga van arra, hogy mérlegre tegye áldozatkészségünket.

b) *Jézus fenntartás nélküli áldozatot kíván tőlünk.* Azt akarja, hogy a kegyes köntös ne rejtse haszonleső, könyörtelen, áldozatokat szedő szívét, hanem elhelyett szívesen hozzunk áldozatot másokért, életbevigó ügyekért. Mindezzel azonban még csak a történet felszínét érintettük. Még mindig nem feleltünk arra a kérdésre, hogy Jézus miért emeli az özvegy adományát a többi fölé. Hiszen a többiek is adakoztak és adományuk sokkal többet lendíthetett az adakozás célján, mint az özvegy nyomorult két fillérecskéje. Mit lehet kezdeni két fillérral?

Nyilván nem az összeg nagyságán van a hangsúly. Jézus azért tartja többnek az özvegyasszony két filléré a többi adománynál, mert ez a két fillér az asszony számára többet jelentett, mint a többi adakozó számára a maguk jóval nagyobb summája. Neki ez volt az összes vagyona, és amikor ezt is a perselybe dobta, mindenét odaadta. Önmagával nem törődve adakozott. *Végeredményben nem valamit adott, hanem önmagát adta.* Jézus ítélete szerint ez az igazi adakozás. Az a szeretet, amelynek fenntartásai vannak, amely nem képes mindent feláldozni, nem hatékony szeretet.

Nagyon becülöm azokat, akik vállalják a tizedet. Mint azt a névtelen német adakozót, aki jövedelmének egytizedét kész felajánlani a „Kenyeret a világnak” akció javára abban az esetben, ha még legalább ötszázan hajlandók megtenni ugyanezt (Ev. Élet ápr. 22-i szám). De még a tized sem válthatja meg lelkiismeretünket: „És még ha az egész vagyonomat szétosztom is... szeretet pedig nincs énbennem, semmi hasznom abból.” (1 Kor 13, 3) Nem pótolhatja a gyermekekre ömlesztett minden földi jó magát a szülő, a négyzámjegyű egyházi járuléka a nem látványos

szolgálatra is kész gyülekezeti tagot, sem a milliókra rúgó segély a fejlődő országokkal való teljes szolidaritást. *Jézus nem a feleslegre, hanem egész, osztatlan önmagunkra tart igényt.*

c) *Jézus nem kíván mást tőlünk, csak amit ő is tett velünk.* Az özvegyasszony nem volt meggondolatlan, vagy örült, de nem is volt az önzetlenség hősnője, amikor a perselybe vetette mindenét. Bizonyára hálás volt annak, aki az özvegyek és árvák Atyja, és rá merete bízni jövőjét arra, aki támogatja az árvát és az özvegyet (Zsolt. 146, 9). Természetesen vállalnia kellett a „nincs tovább” kockázatát. A hit emberileg sohasem mehet biztosra. Luther szavaival: sötétbe ugrik. Az özvegyasszony is hallhatott nyomorultul elpusztult sorstársáról. Ő mégis hitte, hogy a bizonytalan jövőben ott lesz Isten. *Fenntartás nélküli áldozata ebből a nagy, fenntartás nélküli hitből fakadt.*

Vagyis az a hely, ahová „ugrik” az, aki önfelédten adja magát a szeretet szolgálatára, mégsem olyan sötét. *Arra bízjuk magunkat, aki a legnagyobb áldozatot hozta meg értünk.* „Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?!” (Rm 8, 32). Ezért nem lehet helyünk az áldozatot szedők között, és ezért nem tartjuk túlzottnak azt a jézusi igényt, hogy fenntartás nélkül adjuk életünket áldozatul másokért.

Dr. Cserháti Sándor

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 14. VASÁRNAP

Mt 12, 22—30

Már elérkezett hozzátok az Isten országa

Textusunk summája: Isten Országá köztünk van Jézus Krisztusban! Ebben benne van Jézus egész „teológiája”. Fontos mondanivalója miatt több-kevesebb különbséggel megtaláljuk Márk és Lukács evangéliumában is. Minden Jézus személye körül forog. Hozzávittek egy vak és néma megszállottat, akit Jézus meggyógyított. Jézus személye a tárgya a csodálkozó szemtanúk latolgatásának: „csak nem ez a Dávid Fia?” Jézus személye a céltábla, melyre a farizeusok odavagdalgják vádjait: Jézus Belzebúb szövetségese! Jézus is saját személyének titkát fedi fel vádlói előtt. Nem fogalmazza meg nyíltan azt, hogy Ő a Messiás. Válaszából azonban mindenki megérthette: Ő a Messiás, akit a Lélek felkent (Ezs. 11, 2) és aki a Lélek erejével cselekszik (28) A Messiás az aki erősebb mint az istenellenes ördögi hatalmak (29) A Messiás az akivel elérkezett Isten Országá! Isten várva várt uralma nem reménység tárgya már. Jézussal itt van már Isten Országá! Szabadító tettei jelzik, hogy Isten uralma már elkezdődött. Schniewind szerint igénkben hangsúlyos (Jézus által használt kép miatt is 29 v.) hogy Jézusban Isten uralma meglepetésszerűen nem vártan köztünk termett. Mint betörő, váratlanul hajtja végre akcióját és mire kortársai felocsúdtak, Jézus már meg is kötözte a Sátán-zsarnokot és foglyait kiszabadította. Isten Országá és uralkodása ezért elválaszthatatlan Jézus személyétől. Őtöle, Óáltala és Órea nézve vannak mindenek Isten Országában is. Mivel Isten Országá és Jézus közé egyenlőségi jelt kell tennünk, ezért esik súlyosan latba az, amit Jézus a 30. versben mond. Egybegyűjtés, megtartatás, Nála van. Nélküle csak szétszórattatás és tékozlás.

*

Az ókorban, de Luther idejében is még gyakori volt az Isten nevével való „igézés”, varázslat és „istenítelet” s ezért Isten nevének ilyen célra való igénybevétele, vagy arra való hivatkozás is visszaélés az ő nevével.

Luther a Nagy Kátében határozottan kijelenti, hogy „Visszaélünk Isten nevével, ha az Ursten nevét hazugság, vagy bármiféle bűn fedezésére ejtjük ki, bármiképpen történik az.” „A hazugság és csalás önmagában is nagy bűn, de még sokkal súlyosabbá lesz, ha igazolni akarjuk. Isten nevét használjuk arra bizonyosságul... úgyhogy egy hazugságból kétő, sőt egész szövevény lesz.”

De közelítsük meg a témát papi hivatásunk oldaláról. Luther szerint: „visszaélés Isten nevével... olyan ügyekben... amelyek a lelkiismeretet érintik, amikor hamis próféták lépnek fel és koholmányukat Isten igéjeként kínálgatják”. Luther bizonyára korának „hamis prófétáira” gondolt, akik meghamisították Isten igéjét, illetve a maguk emberi gondolatait és „koholmányait” Isten igéjeként hirdették meg a szószékekről. Sajnos, az ilyen hamis prófétáknak, prédikátoroknak, az Isten nevével visszaélőknek sora nem zárult le a középkorral, vagy a reformációval.

Isten nevével éltek vissza a keresztes hadjáratok, az inkvizítorok, az eretnek-égetők, sőt a vallásháborúkat kezdeményezők, a vallásszabadság tiprói és megakadályozói. De ma is vannak még egyházak és lelkészek, akik Isten nevében prédikálnak, de ugyanakkor kiszolgálják az elnyomó kizsákmányoló rendszereket, a faji megkülönböztetést gyakorolják a gyülekezetekben, a templomokban és az úrvacsora vételénél.

Isten nevével élünk vissza, ha készületlenül megyünk a szószékre s ha ott nem Isten teljes igéjét hirdetjük és tolmácsoljuk, ha a magunk emberi gondolatait, saját bölcsességünket propagáljuk, vagy olvasottságunkat fitogtatjuk. De méginkább jelent visszaélést Isten nevével, ha ingehirdetésünk és mindennapi életünk nem fedi egymást, nincs „szinkronban” egymással s ha képmutató magatartásunk miatt mások is „káromolják Isten nevét”. Luther szerint „lehetetlen minden visszaélést felsorolni”, ezért mi is zárjuk le ezt a szomorú felsorolást.

A visszaélést Isten megbünteti

Az Ótestamentum világában az Isten nevével való visszaélést halállal büntették. Ezért óvakodtak még a szent név kiejtésétől is.

Luther az Isten szent nevével való visszaélésről azt mondja, hogy: „ez a legnagyobb bűn, amely külsőképpen elkövethető... ezért csatolta Isten ehhez a parancsolathoz azt a komoly figyelmeztetést, amely így hangzik: mert az Úr nem hagyja büntetlenül azt, aki nevét hiába veszi”. A szókimondó Luther meg is mondja, milyen büntetésre gondol: „jutalmul meg is kapjuk azt, amit keresünk és megérdemlünk: pestist, háborút, drágulást, tűzvészt, árvizet, rendetlen feleséget, gyermekeket és háznépet és mindenféle csapást”. Isten büntetéseinek ezek a 450 év előtti „fajtái” zömében ma is időszerűek, legfeljebb a huszadik évszázad modern technikája folytán még erősödtek „hatásfokukban”. Ehhez csak annyit fűzhetünk hozzá, hogy azokra a prédikátorokra, akik „Isten nevében” hazug és képmutató módon „prófétálnak”, vagy netán „ördögöket űznek”, még külön „speciális” büntetés is vár Jézus megfogalmazásában: „Sohasem ismertelek titeket, távozzatok tőlem, ti gonosztevők!” (Mt 7,21—23)

Helyes élés Isten nevével

Ebben a vonatkozásban is tanuljunk Luthertől, aki az Isten nevével való visszaélés tárgyalása után ezt mondja: „Ezenkívül tudnod kell azt is, hogy hogyan kell nevét helyesen használnunk.” Összefoglalva tanácsolja,

A textustól az igehirdetés felé tekintve, hasznosnak tűnik annak hangsúlyozása, hogy Jézusban Isten Országá meglepetésszerűen jött el és jön el. Nem igazodott azokhoz sem akik várták, de azokhoz sem akik nem várták. Jóllehet közel kétezer év óta hirdettetik Jézus és az Ő Országá, mégis, meghökkentő volt és marad, ha rádöbbenünk arra, hogy Jézusban „itt az Isten köztünk”!

1. **MEGLEP JÉZUS SZABADÍTÁSA.** Ahogyan meglepődött az a vak és néma, aki se látni, se kérdezni sem tudta, hogy kihez is viszik őt. Mire felocsúdott, beszélt és látott. Váratlanul érték a történetek az ottlevő sokaságot is, olyannyira, hogy eszükbe jutnak a messiási váradalmak. De meglepődtek a farizeusok is amikor rájöttek, hogy Jézus ismeri gondolataikat és tudja mindazt, amit csak Jézus háta mögött pusmogtak. Jézus villámgyors válasza, telibe találja és elnémítja őket. Végiggondolva Jézus válaszát, mi is elámulunk annak mélységes igazságán. Ha a gonosz a gonosszal szövetségzik, az sohasé eredményezhet szabadítást. Gonosz a gonosszal összejátszhat és cinkosságuk ideig-óráig ki is tarthat, de jó eredmény, mások számára megtartás nem származik belőle. És ha a cinkosságukból semmi jó sem származhat, mennyivel nagyobb a csőd, ha gonosz a gonosszal meghasonlik. Akkor egyik úzi a másikat, de gyógyulást, szabadulást ebből az összeütközésből senki sem nyer.

Am akit Jézus megszabadít, az valósággal szabad! Meglepő hír ez számunkra is! Azért jött Jézus, hogy bűnbocsánatot hirdessen és lerombolja a Sátán munkáit. Azt a szabadítást, melyet akkor Jézus maga adott hírül, ma nekünk kell meghirdetnünk és szolgálnunk! Újra meg újra csodalákozhatunk azon, hogy Jézusért kimondhatjuk és meg is hallgathatjuk az örömhírt: „Megbocsáttattak bűneid”! Sőt, szabad nekünk meghirdetnünk a Sátán munkájának rombadöntését. Azt, hogy Jézus le akarja rombolni egyesek között, társadalomban és a népek között, azt ami hamis látszatra, embertelen önzésre és a gyűlölködés bástyáira épült.

Már elérkezett hozzátok Isten Országá! Jézus híradása szerint már az Ő kortársai is későn ocsúdtek. Míg azon rágódtak, hogy kicsoda is Jézus, Ő már régóta kötözte a gonoszt és szabadította a foglyokat. Ezért kell vigyázniuk azoknak is, akik ma tépelődnek és nem tudnak eligazodni Jézuson, hogy le ne késsék Őt és szabadítását.

2. **MEGLEP JÉZUS TÜRELME.** Mert az természetes, hogy valakit megvádolnak az elkövetett vétkéért, vagy akár egyetlen rossz szava miatt is. Jézust azonban akkor éri támadás, amikor egy szerencsétlen emberen segített! Tudjuk, hogy nem ez volt az első és nem is az utolsó ilyen támadás Jézus ellen. Jézus mégsem „írja le” a farizeusokat azzal, hogy semmit sem lehet már velük kezdeni. Nyilván, nem csupán az értelműkre, hanem a szívűkre is hatni akar, amikor olyan meggyőzően megmagyarázza támadásuk képtelenségét. Saját csapdájuk hálójába bonyolítja őket. Nem azért, hogy elveszítse, hanem azért, hogy közülük is megmentsen némelyeket. Tudjuk, hogy Jézus türelmes szeretete nem volt hiábavaló. Akadt farizeus, sőt a főtanácshoz tartozó is, aki Jézushoz húzott.

Jézus türelmes szeretete nélkül egy tanítvány se járta volna végig az utat Mesterével. Nem csak a „veszedelem fia”, hanem a mennydörgés fiai, a versengés fiai és a gyávaság fiai is mind odavesztek volna. A ma gyülekezete is csak Jézus türelméből él és ezzel élünk vissza oly gyakran. Ha át tudnánk tekinteni mindazt a tévelygést, babonát, pogányságot és üres bölcselkedést, ami ott van egy gyülekezet tagjainak „ke-

resztyén tudatában”, akkor felmérhetnénk mit tűr el Jézus ma az övének. Ámulnánk azon, hogy mekkora türelemmel kezdi újra tanításunkat, gondolkodásunk, indulatunk helyreigazítását, lelkiéletünk mélyítését.

Már elérkezett hozzátok az Isten Országá! Ez a jó hír és az a másik, hogy meg is maradt köztünk Isten Országá, csak a türelmes Jézusért lehetséges!

3. **MEGLEP JÉZUS KIZÁRÓLAGOSSÁGA.** Ez csendül ki szavából: Aki nincs velem, ellenem van és aki nem velem gyűjt, tékozol! Meglep, mert ismerjük Jézus széles ölelésű kijelentését is: „Aki nincs ellenem velem van”. Meglepődünk azért is, mert ismerjük Jézus asztaltársaságát, ahol együtt ebédelt olyanokkal akik nem voltak vele, sőt az úrvacsora szerzésekor Júdás is ott volt, aki pedig ellene volt. Ámde amikor — az igénk által közölt eseményben — arról volt szó, hogy Jézus szabaddítása kinek az országát képviseli? A Sátán országát vagy Isten Országát? — akkor senki se lehet semleges és senki se keveredhet el vegyes asztaltársaságban. Választás ez, ahol ha az egyiket választjuk, a másikat meg kell tagadnunk. Az egyik az ördög, akinek a neve is: Diabolos azt jelenti, hogy szétszór, szétdobál, szétzilál és eltékozol mindent ami az életet emberhez méltóvá, tartalmassá teszi. A másik Jézus, aki összegyűjti mindazt ami végett földi életünk és örökéletünk adatott. Maga mondta: „Én azért jöttem, hogy életük legyen és bővülködjenek” Jézus a megteremtője, megváltója, megszentelője és üdvözítője ennek a bővülködő életnek.

Már elérkezett hozzátok az Isten Országá! Ezért szabad nekünk Jézust választanunk, hogy el ne tékozoljunk mindazt, amit Jézus az övének összegyűjtött!

Józsa Márton

Egyháztörténeti évfordulók

Dávid Ferenc ébresztése

Négyszáz éve halt meg

Dávid Ferenc a 16. század egyik legérdekesebb egyénisége.

Valószínűleg 1520 körül (régőbbi nézetek szerint 1510 körül), Kolozsvárt született. Eredeti családi neve: Hertel; humanista szokás szerint, apja keresztnéve alapján, a Franciscus Davidis névből magyarosította a „Dávid” vezetéknevét. Apja csizmadiamester volt.

Kolozsvárt kezdett tanulni, ezután talán Gyulafehérvárt is tanult, majd egyházi szolgálatba lépett. Egy idő múlva külföldre ment: 1545 októberétől a wittenbergi, 1546 végétől, vagy 1547 elejétől az oderafrankfurti, majd 1548. január 20-tól ismét a wittenbergi egyetem hallgatója volt.

Amikor hazajött, 1551 elején besztercei rektor, 1552-ben pedig péterlaki (petresi) „plébános” lett. Még ez év végén Kolozsvárra hívták rektornak; 1555 őszén Nagyszébenben lett prédikátor, egy év múlva pedig Kolozsvárt lett elsőpap.

1557-ben (: kb. februárban) a magyar lutheránusok vele töltötték be a püspöki tiszteletet, de erről már 1559 tavaszán lemondott, mert a helvét irányzat nézeteit vallotta. 1564-ben újra püspökké, a helvét irányú magyarok püspökévé tette a fejedelem, egyúttal kolozsvári pappá és udvari prédikátorává. Közben Servet és más antitrinitárius írók műveit tanulmányozta, és az évtized végére már antitrinitárius nézeteket vallott és hirdetett: kibontakoztak a hitviták, főleg Méliusz Péter és Dávid Ferenc között.

1568-ban lett unitárius püspök. A hagyomány szerint egy utcasarkon, köre állva beszélt az „Egy Isten”-ről: Heltai Gáspár és a nép vállukon vitték be a piactéri nagytemplomba, és sokan ekkor tértek át az unitarizmusra.

János Zsigmond fejedelem halála után Báthory István 1571-ben elmozdította az udvari papságból, és még ez évben a lutheránus és helvét irányzatú magyarok is más püspököt választottak; Dávid Ferenc csak az antitrinitáriusok püspöke maradt. Ezt a helyzetet a megyesi országgyűlés is törvényesítette (1576).

Az innovatio 1572 óta megújított tilalma ellenére szüntelenül „újított”. 1579. március végén — ekkor már súlyos beteg volt — tisztségeitől megfosztották, Báthory Kristóf fejedelem a júniusi országgyűlésről a dévai várba hurcoltatta; ott halt meg 1579. november 15-én.

*

Énekeskönyve 1569-ben jelent meg.

Legfontosabb munkái: „De falsa et vera unius Dei...” (:Gyulafehérvár, 1568), „De Regno Christi...” (:Gyulafehérvár, 1569), „Az egy Atya Istenről... rövid vallás...” (:Kolozsvár, 1569), „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” (: fordítás, Kolozsvár, 1570).

*

Az unitárius egyház Dávid Ferencben első püspökét tiszteli. Működésének első szakaszában mi is magunkénak valljuk.

Dr. Barcza Béla